

แนวความคิดในด้านการจัดการทางเศรษฐกิจใน "เค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ"

ในการดำเนินการเพื่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 นั้น นอกจากปรีดี จะมีความประสงค์ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่จะนำไปสู่การปกครองในระบอบประชาธิปไตย และพยายามจัดวางรูปแบบการปกครองในระบอบใหม่ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ในลักษณะที่เอื้ออำนวยต่อการปกครองในระบอบประชาธิปไตยซึ่งผู้เขียนได้กล่าวไปแล้ว ปรีดียังได้ให้ความสำคัญกับปัญหา "เศรษฐกิจ" ของประเทศไทยในเวลานั้นเป็นอย่างมากด้วย ซึ่งปรีดีถึงกับกล่าวว่า "การเปลี่ยนแปลงการปกครองคราวนี้ไม่ใช่ Coup d'Etat เป็น Revolution ในทางเศรษฐกิจ"¹ พร้อมทั้งได้กำหนดหลักเศรษฐกิจไว้ในหลัก 6 ประการที่คณะราษฎรได้ประกาศในวันยึดอำนาจรัฐ เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2475 กว่ยว่า "จะต้องบำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจ โดยรัฐบาลใหม่จะหางานให้ราษฎรทุกคนทำ จะวางโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ ไม่ปล่อยให้ราษฎรออกอยาก"² การวางโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติและความพยายามที่จะพัฒนาเศรษฐกิจให้เจริญก้าวหน้าเพื่อสร้างความสุขสมบูรณ์ให้กับราษฎรในทางเศรษฐกิจ ถือเป็นเป้าหมายและวัตถุประสงค์อย่างหนึ่งของปรีดีและคณะราษฎรในการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475

ความเป็นมาของ "เค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ"

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 คณะราษฎรได้พยายามที่จะแก้ปัญหาด้านเศรษฐกิจซึ่งมีอยู่เดิมก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง³ โดยได้เริ่มดำเนินการแก้ไขปัญหาด้านเศรษฐกิจ

¹ เคื่อน บุนนาค, ท่านปรีดี รัชมุขอาภาโส..., หน้า 158.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 61.

³ สภาพเศรษฐกิจสยามก่อนปี 2475 คุ้ได้จาก คาร์ล ซิมเมอร์แมน, การสำรวจเศรษฐกิจในชนบทสยาม, แปลและเรียบเรียงโดย ชิม วีระไวทยะ (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2525). และ ไมครี เค่นดุม (แปล), โลกพระศรีอารยของปรีดี พนมยงค์ (กรุงเทพฯ: กราฟิคอาร์ต, 2516).

บางอย่าง เริ่มด้วยการลดภาษีที่ดินสำหรับปลูกข้าวลง 50%¹ และยกเลิกการเก็บภาษีอากร
 มากประเภท ในช่วงต้นเดือนกรกฎาคม 2475 ทั้งได้ประกาศที่จะจัดทำเค้าโครงการเศรษฐกิจ
 แห่งชาติให้สำเร็จโดยเร็ว² ในวันที่ 11 กรกฎาคม ได้มีการประกาศพระราชบัญญัติยกเลิก
 อากรนาเกลือ และวันที่ 14 กรกฎาคม ก็ได้มีการประกาศพระราชบัญญัติยกเลิกภาษีสมัทศสร³
 นอกจากนี้ ในเดือนสิงหาคม ปีเดียวกันนั้น รัฐบาลก็ได้ปรับปรุงภาษีการธนาคารและการประ-
 กันภัย และได้ออกประกาศลภพิกัดเก็บเงินค่านา⁴ และลดภาษีโรงเรือนที่ดิน⁵ แต่การดำเนินงาน
 ดังกล่าว ส่วนใหญ่เป็นการปรับปรุงในด้านการจัดเก็บภาษี รัฐบาลยังไม่ได้วางโครงการ
 เศรษฐกิจแห่งชาติตามที่ประกาศไว้ในหลัก 6 ประการ ทั้งนี้ ในวันที่ 26 สิงหาคม ได้มี
 สมาชิกสภาหลายท่านอภิปรายเป็นท่านของสอบถามและเร่งรัดเรื่องการฟื้นฟูเศรษฐกิจ และการหา
 งานให้ราษฎรทำ ตลอดจนเรื่องโครงการเศรษฐกิจตามหลัก 6 ประการของคณะราษฎรที่ได้
 ปฏิญญาตนไว้ต่อสภา ซึ่งในการนี้รัฐบาลยอมรับว่าจะรีบดำเนินการ โดยจะเร่งรัดวางโครง
 การเศรษฐกิจขึ้น⁶ ในวันที่ 21 กันยายน รัฐบาลได้ออกพระราชบัญญัติว่าด้วยการยึดทรัพย์สิน
 ของภสิกร และได้ลดและเลิกอัตราเก็บเงินค่าที่สวนเมื่อวันที่ 25 ตุลาคม ในวันที่ 26 ตุลาคม
 รัฐบาลได้ออกพระราชบัญญัติห้ามเรียกคอกเบี้ยเกินอัตรา, พระราชบัญญัติสำนักงานจัดหางาน
 และพระราชบัญญัติคนเข้าเมืองฉบับใหม่⁷ คณะราษฎรได้ดำเนินการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจไปเพียง
 บางส่วน เมื่อได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับถาวร ในวันที่ 10 ธันวาคม คณะกรรมการ

¹Bangkok Times, July 2 & July 4, 1932. อ้างถึงใน Benjamin A.
 Batson, The End of the Absolute Monarchy in Siam, p.286.

²"แถลงการณ์ของคณะกรรมการราษฎร"วันที่ 1 กรกฎาคม 2475 ใน ไพโรจน์
 ชัยนาม, รัฐธรรมนูญ บทกฎหมายและเอกสารสำคัญ . . ., 2: 23.

³กฎหมายรัชชกาลที่ 7, หน้า 166-167.

⁴เรื่องเดียวกัน, หน้า 227-228. หรือใน ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 49 (14
 สิงหาคม 2475): 271.

⁵สาว สุทธิพิทักษ์, กร.ปริทัศน์ พนมยงค์, หน้า 113.

⁶ประเสริฐ ปัทมะสุคนธ์, รัฐสภาไทยในรอบสี่สิบสองปี . . ., หน้า 36.

⁷ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 49 วันที่ 22 กันยายน 2475 และ วันที่ 26 ตุลาคม 2475.

ราษฎร ได้ถวายบังคมลาออกเพื่อให้เป็นไปตามวิถีทางแห่งรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ และในวันนั้นเอง ได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งคณะรัฐมนตรีชุดใหม่ขึ้น โดยมีพระยามโนปกรณ์นิติธาดาเป็นนายกรัฐมนตรี พระยามโนฯ ได้แถลงนโยบายต่อสภาเมื่อวันที่ 20 ธันวาคม และได้ถูกพระยานิติศาสตร์ไพศาล สมาชิกสภา กล่าวคำหว่า "รัฐบาลไม่รับรองเต็มที่ ในนโยบายเศรษฐกิจ เป็นแต่กล่าวอย่างคลุมๆ เป็นกำปั้นทุบดิน"¹ ในการประชุมสภาครั้งถัดมา ก็ได้มีส.ส. เร่งเข้าให้รัฐบาลลงมือดำเนินการเศรษฐกิจอยู่เสมอ รัฐบาลจึงมีมติมอบหมายให้ปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้ร่างเค้าโครงการเศรษฐกิจเสนอรัฐบาล² เมื่อปรีดีได้ร่างเค้าโครงการเศรษฐกิจเสร็จ ได้นำไปมอบให้พระยามโนฯ นายกรัฐมนตรี เพื่อจะได้เสนอต่อที่ประชุมคณะรัฐมนตรีพิจารณารับรองก่อนเข้าที่ประชุมสภา เมื่อพระยามโนฯ ได้รับร่างนั้นแล้ว ก็ได้เรียกประชุมขึ้นอย่างไม่เป็นทางการ ผลปรากฏว่าทั้งพระยามโนฯ, พระยาตรีวิสารวาจา และพระยาราชวังสัน ไม่เห็นด้วย (แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า การประชุมครั้งนี้ มิได้เรียกประชุมกรมของคณะรัฐมนตรี) พระยามโนฯ ได้เก็บร่างเค้าโครงการเศรษฐกิจนี้ไว้ เก็บโดยมิได้นำขึ้นพิจารณาในที่ประชุมคณะรัฐมนตรีอีก ในช่วงนั้นเอง ก็ได้มีการพิจารณาร่างเค้าโครงการของปรีดีอย่างไม่เป็นทางการอีกเป็นครั้งที่สอง และผลจากครั้งนี้ ได้มีสมาชิกผู้ก่อการบางคนไม่เห็นด้วย บุคคลสำคัญ 4 คนในคณะราษฎรที่ไม่เห็นด้วยได้แก่ พระยาทรงสุรเดช, หลวงสิทธิสงครามชัย, พระประศาสน์พิทยายุทธ และนายประยูร ภมรมนตรี³ หลังจากการประชุมครั้งนี้แล้ว ปรากฏว่าพระยาทรงสุรเดช ได้เรียกประชุมทหารใต้บังคับบัญชาพร้อมกับบอกว่ "หลวงประดิษฐ เป็นคอมมิวนิสต์"⁴

การที่พระยามโนฯ เก็บเจียรร่างเค้าโครงการเศรษฐกิจ และในระยะเดียวกัน ก็มีข่าวลือหนาหูว่าปรีดีเป็นคอมมิวนิสต์ ทำให้เกิดความไม่พอใจอย่างสูงในสภาผู้แทนฯ ซึ่งสมาชิก

¹ ใสว สุทธิพิทักษ์, กร.ปรีดี พนมยงค์, หน้า 126.

² ปรีดี พนมยงค์, "ชีวประวัติย่อของนายปรีดี พนมยงค์", หน้า 15.

³ วิภา มโนพิโมกษ์, "ความขัดแย้งในคณะราษฎร" ใน ชัยอนันต์ สมุทวณิช และ สุวดี เจริญพงศ์ (บรรณาธิการ), การเมืองการปกครองสมัยใหม่ (กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมนศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2522), หน้า 424.

⁴ ลีรี เปรมจิกต์, พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ทรงโต้แย้ง "เค้าโครงการเศรษฐกิจ" ของนายปรีดี พนมยงค์ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เสาวภาค, 2516), หน้า 10.

ส่วนใหญ่สนับสนุนปรีดี พระยามโนฯ จึงถูกสมาชิกสภาผู้แทนฯ เร่งเร้าให้รีบประกาศใช้แผนเศรษฐกิจทั้งที่รัฐบาลเคยให้สัญญาไว้และรับปากไว้แล้วว่ากำลังอยู่ในระหว่างเตรียมร่าง ทั้งที่ถ้ารัฐบาลไม่ประกาศแผนเศรษฐกิจในเร็ววัน สภาจะเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐมนตรีเป็นรายบุคคล ในการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 55/2475 วันที่ 10 มีนาคม 2475 นายจรูญ สืบแสง สมาชิกสภาผู้แทนฯ ได้ตั้งกระทู้ถามรัฐบาลเกี่ยวกับการจัดการเศรษฐกิจแห่งชาติ โดยนายจรูญ สืบแสง ได้กล่าวว่า

เท่าที่ได้ทราบมา มีว่า นโยบายในทางเศรษฐกิจนี้ ไม่ลงรอยกัน เพราะต่างคนต่างเห็นชอบไปคนละทาง และบางคนก็มี Prejudice ในบางคน หรือไม่อย่างนั้นก็มี Prejudice ในทางนโยบาย เช่น นโยบายของหลวงประดิษฐา มีบางคนเข้าใจว่าเป็นนโยบายทาง Communist หรือ Socialist แต่เราต้องคิดว่านโยบายจะเป็นไปในทางใดก็ตาม ถ้าหากจะเป็นไปในทางที่จะให้ราษฎรได้รับประโยชน์แล้ว ก็ควรจะเสียสละได้แม้ชีวิต และเท่าที่เป็นอยู่เช่นนี้แล้ว เรามีใครทำประโยชน์อันใดเป็นปึกแผ่น อาจระนำมาซึ่งความแตกเคืองของราษฎร เมื่อเป็นเช่นนี้ก็จะ เป็นเหตุให้ความรับผิดชอบตกแก่คณะราษฎร ผู้ริเริ่มเปลี่ยนแปลงการปกครองได้ เพราะได้ให้คำมั่นสัญญาไว้¹

เมื่อสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ได้แสดงความไม่พอใจต่อพระยามโนฯ ที่หน่วงเหนี่ยวเค้าโครงการเศรษฐกิจของปรีดี พนมยงค์ ในที่สุด พระยามโนฯ จึงได้แต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นชุดหนึ่ง จำนวน 14 คน มีพระยาราชวังสันเป็นประธาน พิจารณาร่างเค้าโครงการเศรษฐกิจของปรีดี และด้วยเหตุนี้ จึงได้มีการเสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจเพื่อพิจารณาอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 12 มีนาคม 2475

¹ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 55/2475 วันที่ 10 มีนาคม

คณะกรรมการพิจารณาเค้าโครงการเศรษฐกิจครั้งนี้ ประกอบด้วย¹

1. หลวงคหกรรรมบดี
2. หลวงเศรษฐกร
3. หลวงเลขาธิการวังวรวิวัฒน์
4. พ.อ. พระยาทรงสุรเดช
5. นายทวี บุณยเกตุ
6. นายแนบ พาสโยธิน
7. หลวงประดิษฐมนูธรรม
8. นายประยูร ภมรมนตรี
9. พระยามโนปกรณนิติธาดา
10. พล.ร.ท. พระยาราชวังสัน
11. นายวิลาศ โอสถานนท์
12. พระยาศรีวิสารวาจา
13. ม.จ. สกสรวรรพชากร วรวรณ
14. หลวงอรุณสารประสิทธิ์

ในการประชุมคณะกรรมการพิจารณาเค้าโครงการเศรษฐกิจนี้ ปรีดีได้เริ่มแถลงว่า "หัวข้อสำคัญในการประชุมวันนี้ เนื่องจากลักษณะประการที่ได้ประกาศไว้ในข้อ 3 มีความอยู่ 3 ประการ ในการบำรุงความสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจ คือจะจัดมิให้ราษฎรคอบยาก จะหาทางให้ราษฎรทุกคนทำ จะวางโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ" และเสนอว่า "โครงการนี้ไม่ใช่หลักคอมมิวนิสต์ เรามีทั้งแคปิตลลิสม์และโซเชี่ยลลิสม์รวมกัน ถ้าพวกคอมมิวนิสต์มาอ่านจะคิดเห็นมากกว่า ยังรับรองพวกมันไม่มีอยู่"² และว่า "ไปลีสี่ของข้าพเจ้านั้น เงินแบบโซเชี่ยลลิสม์ผสมลิเบอรัล" "หลักการของข้าพเจ้านี้ไม่ขัดกับ Capitalism

¹ เดือน กุมภาพันธ์, ท่านปรีดี รัฐบุรุษอาวุโส . . ., หน้า 149-150.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 150-151.

เดินคู่กันไปแท้ๆ เราต้องการให้มีทุน เราต้องอาศัยทุนของพวกมั่งมีในนี้และต่างประเทศ"¹

ผู้ที่เข้าร่วมประชุมมีความเห็นแตกเป็นสองทาง คือฝ่ายหนึ่งสนับสนุนเค้าโครงฯ และอีกฝ่ายหนึ่งคัดค้าน พระยามโนบาลกล่าวว่า "เข้าใจว่าพวกเราส่วนมากในที่ประชุมนี้ เห็นอย่างเดียวกับโครงการของหลวงประดิษฐา แก่ความเห็นของข้าพเจ้าบ้างอีกอย่างหนึ่ง", "ข้าพเจ้ารับรองในชั่วชีวิตของข้าพเจ้าว่าทำไม่ได้", "โครงการนี้อีกก็ร้อยปีจะทำได้นั้นไม่ทราบ ถ้าคนอยู่ในสมัยพระศรีอาริย์แล้วทำอย่างนี้ได้"² ผู้ที่มีความเห็นคัดค้านคนอื่นๆ ได้แก่ พระยาทรงสุรเดช, พระยาตรีวิสารวาจา, พระยาราชวังสัน และ นายประยูร ภมรมนตรี พระยาทรงสุรเดช โถกกล่าวว่า "เราประกาศเพียงในสิ่งที่ทำใน 5 ปีหรือ 10 ปีไม่ได้หรือ เพราะตามโครงการมีอีก 200-300 ปี ก็ไม่สำเร็จ คุณแต่รัฐบาลเก่าเขาปกครองเรามาตั้ง 150 ปีโดยไม่มีโครงการก็ไม่เป็นไร เราประกาศเท่าที่ทำได้"³

ส่วนฝ่ายที่เห็นด้วยกับเค้าโครงฯ ได้แก่ หลวงคหกรรมบดี, หลวงเคชสหกรณ์, หลวงเดชชาติวรวัฒน์, นายทวี บุญเกตุ, นายแนบ พหลโยธิน, นายวิลาศ ไสสถานนท์ และ ม.จ. สกลา โดยเนพาะ ม.จ. สกลา ซึ่งเป็นผู้ที่ซัดถามปรีติมากที่สุด เมื่อทรงมั่นใจว่า หลักการในเค้าโครงฯ ยังคงเคารพกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล, เคารพในเสรีภาพ และไม่ใช้วิธีบังคับที่รุนแรง ก็อย่างใด ก็ทรงพอพระทัยและกล่าวสนับสนุนหลักการของปรีติโดยทันที ทั้งยังทรงย้าให้ผู้เข้าร่วมประชุมกระหน่ำถึงความล้มเหลวของระบบทุนนิยมที่กำลังเสื่อมโทรมลงในยุโรป ขณะหัวรี "โซเซียลลิสต์จะเข้าแทนที่" เมื่อฝ่ายค้านอ้างว่าโครงการนี้จะทำให้ประชาชนแตกตื่น และเสียหาย ม.จ. สกลา ก็ทรงพูดแทนปรีติว่า "วิธีโรยธะนั้นได้เตรียมไว้แล้ว ค่อยๆ ทำความเข้าใจให้ราษฎรรู้หลักแล้วแต่อุปทานที่เข้าใจผิด. . . แม้ทำให้คนแก่ๆ ตกใจบ้างก็เป็นไรไป"⁴

¹ เกือน มุขนาค, ท่านปรีติ รัชมุขอาวุโส. . ., หน้า 159 และ 162.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 173-174 และ 176.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 172.

⁴ เรื่องเดียวกัน.

ในที่ประชุมจึงมีความเห็นแตกต่างกัน และการประชุมครั้งนี้ เป็นเพียงการแสดง
ความคิดเห็น ในที่สุดจึงเสนอว่า

ที่ประชุมตกลงว่า ให้เสนอรายงานประชุมต่อผู้ก่อการ และเสนอคณะรัฐมนตรี
ถือว่าความเห็นแตกเป็นสองทาง

1. พระยามโนฯ ให้ดำเนินนโยบายเศรษฐกิจอย่างรัฐบาลเก่า และเลือก
ทำให้แปลกกว่าตามโอกาสอันควร ไม่วางนโยบายเศรษฐกิจไว้
2. หลวงประดิษฐมนูธรรม ให้วางหลักที่จะทำและดำเนินนโยบายตามเค้า
โครง เมื่อตกลงนโยบายอันใดแล้ว ทั้งสภาเศรษฐกิจแห่งชาติสำรวจและ
วางแผน เมื่อมีกำลังแรงหนุนเท่าใด ทำเพียงเท่านั้น และตกลงว่า ถ้าความ
เห็นไม่ลงรอยกัน และถ้ารัฐบาลเห็นทางพระยามโนฯ ให้หลวงประดิษฐ
ประกาศโครงการของหลวงประดิษฐ์ในนามของตนเอง และอย่าให้มาท้วงความ
เข้าใจผิดว่ารัฐบาลจะทำอย่างนั้น โค้งแข็งว่าหลวงประดิษฐ์ไม่ใช่เป็นผู้
ชาติในคณะรัฐมนตรี¹

เค้าโครงการเศรษฐกิจนี้ ได้เข้าที่ประชุมคณะรัฐมนตรีในวันที่ 25 มีนาคม 2475
ความเห็นในคณะรัฐมนตรีแตกเป็น 2 ฝ่าย ฝ่ายหนึ่งเป็นฝ่ายพระยามโนฯ อีกฝ่ายหนึ่งเป็น
ฝ่ายปรีดี การประชุมในวันนั้นไม่ประสบผลสำเร็จ ที่ประชุมจึงมีมติให้พระยาพหลฯ เป็นผู้ตัดสิน
โดยอ้างว่าเป็นหัวหน้าผู้เปลี่ยนแปลงการปกครอง² ในวันที่ 28 มีนาคม 2475 ได้มี
การประชุมคณะรัฐมนตรีพิจารณาเรื่องเค้าโครงการอีกครั้งหนึ่ง พระยาพหลฯ ได้เข้าร่วมประชุม
ด้วย ในการประชุมครั้งนี้มีผู้ชี้แจงพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
มาประกาศในที่ประชุมว่า หากจะประกาศโครงการเศรษฐกิจของชาติโดยใช้โครงการเศรษฐกิจ
ของหลวงประดิษฐมนูธรรมแล้ว ก็ขออย่าได้ประกาศในนามของพระองค์ท่าน พระราชกฤษฎีกา
แสดงคำสั่งว่ายังปล่อยให้ปรีดีสนองตอบว่าถ้าเช่นนั้นตนจะลาออก พระยาพหลฯ เป็นผู้ประนีประนอม
ในที่ประชุม โดยเสนอความเห็นในสารปฏิบัติเป็น 3 ชั้นตอน คือ

¹ เดือน มุนนาค, ท่านปรีดี รัฐบาลอาวุโส . . ., หน้า 181-182.

² สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, บัญชีรายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี, นิตย.-มิต.
2475, รายงานวันที่ 25 มีนาคม 2475. อ้างถึงใน ม.ล.วัลย์วิภา จรุงโรจน์, การศึกษาเชิง
วิเคราะห์ต้นแนวพระราชดำริทางการเมือง . . ., หน้า 151.

1. ยังไม่ประกาศโครงการของผู้ใดในตอนนี้ แต่จะทำในสิ่งที่ควรทำไปก่อน
2. ส่งคนไปดูงานต่างประเทศ
3. ตั้งสภาเศรษฐกิจขึ้นพิจารณา

ที่ประชุมได้ตกลงกันด้วยเสียงข้างมากว่าจะยังไม่ประกาศโครงการ แต่จะทำในสิ่งที่ควรทำเท่านั้น ในที่สุดที่ประชุมได้ลงมติ เห็นด้วยตามโครงการของพระยามโนฯ 11 คน คือ พระยาราชวังสัน, พระยาศรีวิสารวาทา, เจ้าพระยาวงศาอนุประพันธ์, พระยารัษฎานุประดิษฐ์, พระยาเพชรพิชัย, พระประศาสน์พิทยายุทธ, หลวงสินธุสงครามชัย, ม.ล.เดช สนิทวงศ์, ร้อยโท ประยูร อมรมณเฑียร และ พระยามโนฯ ส่วนผู้ที่เห็นด้วยกับเค้าโครงการของปรีดีมี 3 คนคือ พระยาประมวญวิชาติ, นายแนบ พงสโยจิน และ ปรีดี ผู้ที่ไม่ออกเสียงมี 5 คน คือ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี, พระยาพหลฯ, พระยาพิชัยดิศ, หลวงวิบูลฯ และ นายท้าว สพานุกรม¹ เมื่อรัฐบาลเห็นส่วนข้างมากไม่เห็นชอบด้วยกับเค้าโครงการเศรษฐกิจ ปรีดีจึงได้แถลงต่อที่ประชุมตามที่ไต่ถามถึงไว้ในชีวประวัติย่อของปรีดีว่า "เมื่อปรีดีฯ เป็นฝ่ายที่มีเสียงข้างน้อยในคณะรัฐมนตรี ปรีดีฯ ก็ขอลาออกจากคณะรัฐมนตรีตามวิถีทางประชาธิปไตย โดยจะนำเค้าโครงการเศรษฐกิจเสนอต่อราษฎรในการเลือกตั้งสมาชิกประเภทที่ 1 ซึ่งปรีดีฯ จะสมัครรับเลือกตั้งเป็นผู้แทนราษฎร"²

เค้าโครงการเศรษฐกิจนี้ ปรีดียังไม่ทันได้มีโอกาสเสนอต่อราษฎร ก็ได้เกิดการยึดอำนาจของพระยามโนฯ ในวันที่ 1 เมษายน 2476 โดยการยึดสภาฯ งดใช้รัฐธรรมนูญ บางมาตรา และตั้งคณะรัฐมนตรีชุดใหม่ขึ้น และตั้งนั้น การเสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจของปรีดีในครั้งนี้ จึงได้ก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งภายในคณะราษฎร และความขัดแย้งระหว่างคณะราษฎรกับฝ่ายพระยามโนฯ ซึ่งนำไปสู่ปัญหาความวุ่นวายทางการเมืองที่ตามมาหลายประการ ดังจะได้อธิบายต่อไป แต่ปัญหาที่น่าสนใจคือ ทำไมเค้าโครงการเศรษฐกิจของปรีดี จึงเป็นต้นเหตุของความขัดแย้งทางการเมือง ปรีดีได้เสนอ"อะไร"ในเค้าโครงการเศรษฐกิจ

¹สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, บัญชีรายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี, มิถุนายน-มีนาคม 2475, รายงานวันที่ 25 มีนาคม 2475 อ้างถึงใน ม.ล.วัลย์วิภา จรูญโรจน์, การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวพระราชดำริทางการเมือง. . ., หน้า 152.

²ปรีดี พนมยงค์, "ชีวประวัติย่อของนายปรีดี พนมยงค์", หน้า 15.

และ "ทำไม" จึงเสนอเช่นนั้น ดังนั้น การศึกษาถึง "ข้อเสนอในเค้าโครงการเศรษฐกิจ" และ "แนวความคิดอันเป็นที่มาของเค้าโครงการเศรษฐกิจ" จะทำให้เราเข้าใจถึงเค้าโครงการเศรษฐกิจและความคิดของปรีดีที่มีต่อการดำเนินการจัดการทางเศรษฐกิจได้ดียิ่งขึ้น และโดยที่ถือว่าเค้าโครงการเศรษฐกิจเป็นแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับแรกของไทย การศึกษาวิเคราะห์เค้าโครงการเศรษฐกิจจึงมีความสำคัญในการศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย และมีความสำคัญในการศึกษาความคิดของปรีดีในช่วงเวลาดังกล่าวด้วย

ข้อเสนอในเค้าโครงการเศรษฐกิจ

ในการเสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจ ปรีดีได้เสนอร่างเค้าโครงการฯ เป็น 3 ส่วน ส่วนแรกเป็น คำชี้แจงเค้าโครงการเศรษฐกิจ ข้อระลึกในการอ่านคำชี้แจงนี้ ทั้งหมดมี 11 หมวด ส่วนที่ 2 เค้าร่าง พ.ร.บ. ว่าด้วยการประกันความสุขสมบูรณ์ของราษฎร มี 5 หมวด และส่วนที่ 3 เค้าร่าง พ.ร.บ. ว่าด้วยการประกอบกิจการเศรษฐกิจ 5 หมวด ในส่วนแรกเป็นการเสนอหลักการและเหตุผล รวมทั้งสิ่งที่รัฐบาลจะดำเนินการปฏิบัติ ส่วนที่ 2 และส่วนที่ 3 เป็นวิธีการที่รัฐบาลจะดำเนินการในด้านต่างๆ ตามหลักเค้าโครงการใหญ่ที่เสนอไว้ในส่วนแรก โดยเสนอเป็นร่าง พ.ร.บ.¹

ปรีดีเริ่มต้นด้วยการเสนอว่า "การที่จะส่งเสริมให้ราษฎรมีความสุขสมบูรณ์นั้น ก็มีอยู่ทางเดียวซึ่งรัฐบาลจะต้องเป็นผู้จัดการเศรษฐกิจเสียเอง โดยการแบ่งการเศรษฐกิจนั้น ออกเป็นสหกรณ์ต่างๆ" และกล่าวว่า "ความคิดที่ข้าพเจ้าได้มีอยู่เช่นนั้น ไม่ใช่เป็นด้วยข้าพเจ้ามีอุปทานผูกมันอยู่ในลัทธิใดๆ ข้าพเจ้าได้หยิบเอาส่วนที่ดีของลัทธิต่างๆ ที่เห็นว่าเหมาะสมกับประเทศสยาม แล้วจึงได้ปรับปรุงขึ้นเป็นเค้าโครงการ"² ดังนั้น จึงขอให้ผู้อ่าน อ่าน

¹ ทั่วมบท (Texts) ของเอกสาร 5 ชิ้น ที่เกี่ยวกับ เค้าโครงการเศรษฐกิจ อันได้แก่ (1) "เค้าโครงการเศรษฐกิจ"; (2) "เค้าร่าง พ.ร.บ. ว่าด้วยการประกันความสุขสมบูรณ์ของราษฎร"; (3) "เค้าร่าง พ.ร.บ. ว่าด้วยการประกอบกิจการเศรษฐกิจ" ของ หลวงประดิษฐมนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์) ตลอดจน (4) "รายงานการประชุมกรรมการพิจารณาคำโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ ณ วังปารุสกวัน วันที่ 12 มีนาคม พุทธศักราช 2475" และ (5) "พระบรมราชวินิจฉัยของพระปกเกล้าฯ" ที่ใช้วิเคราะห์ในบทนี้ทั้งหมด อยู่ใน เคียน มุณนาท, ท่านปรีดี รัฐบุรุษอาวุโส . . ., หน้า 56-125, 126-136, 136-148, 149-182 และ 183-365.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 56-57.

ด้วยใจเป็นกลาง อย่างดีภายใต้ประโยชน์ส่วนตนเป็นเครื่องตัดสิน หลังจากนั้น จึงได้เริ่มเสนอ
 เค้าโครงการเสริมธุรกิจ โดยย้ถึงหลักเสริมธุรกิจในหลัก 6 ประการที่ว่า "จะต้องบำรุงความ
 สุขสมบูรณ์ของราษฎรในทางเสริมธุรกิจ โดยรัฐบาลใหม่จะหางานให้ราษฎรทุกคนทำ ระวัง
 โครงการเสริมธุรกิจแห่งชาติ ไม่ปล่อยให้ราษฎรอดอยาก"¹ ซึ่งในการที่รัฐบาลจะบำรุงความ
 สุขสมบูรณ์ของราษฎรในทางเสริมธุรกิจนี้ รัฐบาลจำเป็นต้องเป็นผู้ดำเนินการเสริมธุรกิจโดย
 เอง โดยให้ราษฎรทุกคน (ยกเว้นกรณีต่างๆตามที่ปรากฏในร่างพ.ร.บ.ว่าด้วยการประกัน
 ความสุขสมบูรณ์ของราษฎร หมวดที่ 2 ว่าด้วยการหางาน) เป็นข้าราชการ (ลูกจ้างของ
 รัฐบาล) รัฐบาลจะจ่ายเงินเดือนให้แก่ราษฎร (โดยแบ่งความระดมและอุดหนุน ตามร่างพ.ร.บ.
 ว่าด้วยการประกันความสมบูรณ์ของราษฎร หมวดที่ 1 เงินเดือนและเบี้ยบำนาญของราษฎร)
 เพื่อให้ราษฎรเขาไปแลกเปลี่ยนกับทรัพย์สินในการดำรงชีวิตตามความต้องการของราษฎร โดย
 รัฐบาลจะจัดหาปัจจัยเหล่านี้ไว้ในรูปสหกรณ์ และโดยการที่รัฐบาลเข้าเป็นผู้ดำเนินการเสริม
 ธุรกิจเองนี้ ทำให้รัฐบาลสามารถประกันความสมบูรณ์ของราษฎร อันเนื่องมาจากความไม่
 เพียงแต่แห่งการเสริมธุรกิจได้ และยังสามารถทำให้ระจัดปัญหาแรงงานที่สูญเสียไป อันเนื่อง
 มาจาก การไม่ได้ใช้ประโยชน์ให้เต็มที่, การจัดการเสริมธุรกิจไม่เหมาะสม, การไม่ได้ใช้
 เครื่องจักรกล และการที่มีบุคคลที่เกิดมาหนักโลก ได้โดยรัฐบาลจะเป็นผู้จัดสรร และใช้
 แรงงานที่สูญเสียเปล่าเหล่านี้ให้เป็นประโยชน์เต็มที่

แต่ในการที่รัฐบาลจะเข้าดำเนินการเสริมธุรกิจเองนั้น รัฐบาลจะต้องมี ที่ดิน แรง
 งาน และเงินทุน ซึ่งปรีดีได้เสนอหลักสำคัญว่า "รัฐบาลจะต้องดำเนินการวิีละม่อม คือต้อง
 อาศัยความร่วมมือระหว่างคนทั้งมีกับคนจน รัฐบาลจึงจะประหัตประหารคนทั้งมี"² ดังนั้น
 ปรีดีจึงเสนอให้รัฐบาลจัดซื้อที่ดิน เฉพาะที่จำเป็นต้องใช้ในการประกอบกิจการเสริมธุรกิจ ส่วน
 ที่อยู่อาศัย รัฐบาลไม่จำเป็นต้องซื้อคืน ทั้งนี้โดยการลดราคามักรเงินกู้และกำหนดให้เงินผล
 ประโยชน์แทนดอกเบี้ย โดยกำหนดตามอัตราดอกเบี้ยของการกู้เงินในขณะที่ยืม และในการ
 กำหนดราคาที่ดินนั้น ให้เจ้าของที่ดินและรัฐบาลต่างฝ่ายตั้งอนุญาโตตุลาการฝ่ายละหนึ่งคน
 และรวมกันทั้งคู่ชี้ขาดหนึ่งคน กำหนดราคาซึ่งจะต้องไม่เกินกว่าที่เป็นอยู่ ๒ วันที่ 24 มิถุนายน

¹ เดือน มุมนาค, ท่านปรีดี รัฐบาลอาวุโส . . ., หน้า 61.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 79.

2475 (ว่าด้วยการจัดซื้อที่ดิน ในหมวดที่ 1 ของเค้าร่างพ.ร.บ.ว่าด้วยการประกอบกิจการเศรษฐกิจ) ส่วนแรงงานนั้น อาศัยจากการที่ให้ราษฎรทุกคนเป็นข้าราชการ (ซึ่งรัฐบาลอาจยอมยกเว้นให้เอกชนผู้ซึ่งมีอยู่แล้ว และไม่ประสงค์จะเป็นข้าราชการ กับเอกชนผู้ประกอบการอาชีพอิสระ บางอย่าง เช่น นักประพันธ์, แพทย์, ทนายความ, ช่างเขียน, ครูในวิชาบางอย่าง ฯลฯ ประกอบกิจการเศรษฐกิจของตนเองได้) ทำให้แรงงานได้ใช้ประโยชน์เต็มที่ และราษฎรทุกคนมีงานทำ อันจะก่อให้เกิดผลดีแก่รัฐบาลด้วย ส่วนในปัญหาเรื่องเงินทุน รัฐบาลจำต้องมีไว้เพื่อซื้อเครื่องจักรกลและวัสดุที่รัฐบาลทำไม่ได้ กับเพื่อใช้จ่ายเป็นค่าแรงนั้น รัฐบาลอาจจัดหาเงินทุนโดยการเก็บภาษีบางอย่าง เช่น ภาษีมรดก, ภาษีรายได้ หรือภาษีทางอ้อม, ออกสลากกินแบ่ง, กู้เงินจากคนที่มีภายในประเทศ หรือกู้เงินจากต่างประเทศ ซึ่งในการหาทุนนี้ รัฐบาลจะไม่ใช้วิธีรับแบบคอมมิวนิสต์ (ว่าด้วยการจัดหาเงินทุนและเครดิต ในหมวดที่ 2 ของเค้าร่างพ.ร.บ.ว่าด้วยการประกอบกิจการเศรษฐกิจ) นอกจากนี้ รัฐบาลจะต้องจัดทำให้รายได้และรายจ่ายเข้าสู่ศูนย์กลาง ทั้งนี้อาจทำได้โดยการที่รัฐบาลจัดเตรียมปัจจัยแห่งการดำรงชีวิตซึ่งราษฎรต้องการเอาไว้ให้พร้อมบริบูรณ์ เมื่อราษฎรต้องการสิ่งใดก็ซื้อได้ที่รัฐบาล เงินเดือนที่ราษฎรได้รับก็จะหักกลบส่วนหนึ่งกับสิ่งซึ่งราษฎรซื้อจากรัฐบาล โดยวิธีนี้ก็ทำให้เกิดดุลยภาพภายในประเทศได้ ส่วนดุลยภาพระหว่างประเทศนั้น รัฐบาลจะต้องจัดทำสิ่งซึ่งทำได้ในประเทศให้เหลือเพื่อจากการใช้จ่ายภายในประเทศ และนำสิ่งซึ่งเหลือนี้ออกจำหน่ายต่างประเทศเพื่อหักกลบส่วนหนึ่งกับจำนวนเงินที่รัฐบาลเป็นลูกหนี้ ในการที่รัฐบาลเข้าดำเนินการเศรษฐกิจซึ่งที่กล่าวมานี้ รัฐบาลต้องระวังมิให้มนุษย์กลายเป็นสัตว์ ดังที่มนุษย์กล่าวร้ายและทวาดก่อกวนกัน และปรีดีได้กล่าวไว้ว่า "ข้าพเจ้าได้ระวังมิให้มนุษย์มีสภาพเป็นสัตว์ ข้าพเจ้าประสงค์ให้มนุษย์มีสภาพเป็นมนุษย์ยิ่งขึ้น ปราศจากการประทุษร้ายต่อกันอันเนื่องมาจากเหตุเศรษฐกิจ ข้าพเจ้ายังเคารพต่อครอบครัวของผู้คน ผู้หญิงมิใช่เป็นของกลาง ความเกี่ยวพันในระหว่างครอบครัว ผู้บุพพการี เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย บิดา มารดา กับผู้สืบสันดาน เช่น บุตรหลาน ยังคงมีตามกฎหมายลักษณะตัวเมียไม่ยกเลิก"¹ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ปรีดีได้ตระหนักดีว่า จะต้องมีผู้วิจารณ์และกล่าวหาว่าเค้าโครงนี้เป็นแบบคอมมิวนิสต์ ปรีดีจึงได้กล่าวเน้นในเรื่องนี้ไว้ และปรีดีได้กล่าวต่อไปว่า รัฐบาลจะส่งเสริมการ

¹ เกื่อน มุมนาค, ท่านปรีดี รัฐบาลอาวุโส . . ., หน้า 101.

ค้นคว้าทางวิทยาศาสตร์ โดยจะมีรางวัลให้และจะยอมรับกรรมสิทธิ์แห่งการประดิษฐ์คิดค้นนั้น
ตั้งนั้นจึงขอให้ผู้อ่านอย่าหลงเชื่อกับคำกล่าวร้ายต่างๆ

นอกจากนี้ แม้ว่าตามหลักรัฐบาลจะเป็นผู้ประกอบการเศรษฐกิจเอง แต่ "การ
ประกอบเศรษฐกิจจะขึ้นตรงต่อรัฐบาลกลางเสียทั้งนั้น แล้วการควบคุมตรวจตราอาจจะเป็น
ไปโดยทั่วถึงไม่ได้ ฉะนั้นจึงต้องแบ่งการปกครองทางเศรษฐกิจนี้เป็นสหกรณ์ต่างๆ"¹ สหกรณ์
นี้ จะประกอบกิจการเศรษฐกิจตามแผนเศรษฐกิจแห่งชาติ ราษฎรที่เป็นสมาชิกสหกรณ์จะได้รับ
เงินเดือนประจำตามอัตรา และเงินรางวัลเป็นพิเศษตามผลที่สหกรณ์นั้นทำได้ สมาชิกสหกรณ์
จะร่วมกันประกอบการเศรษฐกิจครบรูป คือ ร่วมกันในการประดิษฐ์ (Production), ร่วม
กันในการจำหน่ายและขนส่ง (Circulation), ร่วมกันในการจัดหาของอุปโภคให้แก่สมาชิก
และร่วมกันในการสร้างสถานที่อยู่ ซึ่งการจัดรูปแบบสหกรณ์ จะเป็นการเอื้ออำนวยต่อการ
ปกครองแบบเทศบาล (Municipality) และจะทำให้การจัดการอนามัย การสาธารณสุข
และการศึกษา ทำได้สะดวก

ส่วนเรื่องนโยบายในการจัดการเศรษฐกิจ ปฏิเสธอย่าง "รัฐบาลจะต้องถือหลักว่า
จะต้องจัดการกสิกรรม อุตสาหกรรม หุคอย่างใหม่ขึ้น ซึ่งในที่สุด ประเทศไม่จำเป็นที่จะ
ต้องอาศัยต่างประเทศ ทั้งนี้เพื่อป้องกันภัยอันตรายอื่นที่จะเกิดจากการปิดประตูการค้าได้"²
และเพื่อที่จะป้องกันความยุ่งยากในปัญหาเรื่องนายจ้างกับลูกจ้าง รวมทั้งเพื่อการประกอบ
เศรษฐกิจจะดำเนินไปโดยเรียบร้อยและได้ผลดี รัฐบาลจำเป็นต้องวางแผนเศรษฐกิจแห่งชาติ
ซึ่งแผนการเศรษฐกิจแห่งชาตินี้ จะกำหนดเป็นรายปี และแจ้งผลแห่งการดำเนินงานต่อมหา
ชนทุกปีทุกภาค ในการกำหนดแผนการเศรษฐกิจแห่งชาตินี้ "ให้มีสภาขึ้นสภาหนึ่ง มีหน้าที่
จัดวางแผนเศรษฐกิจแห่งชาติ คือ กำหนดการประคินธุกรรม ซึ่งจะเป็นกสิกรรมและอุตสาหกรรม
ทั้งหลาย และการปรัวรรคกรรม คือ การขนส่งและคมนาคม การจัดสร้างที่อยู่ให้ราษฎร
และจัดแยกการงานออกเป็นสหกรณ์ต่างๆ" และ ถ้ามีเหตุจำเป็นที่จะต้องแก้แผน ให้กรรม

¹ เกือน มุขนาค, ท่านปรีดี รัฐบาลราษฎรไทย . . ., หน้า 103.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 107.

การสภามณฑลเศรษฐกิจแห่งชาติประชุมกันแก้แผนนั้นๆแล้วแจ้งผลใหม่หาชนทราบ ซึ่ง"แผนเศรษฐกิจแห่งชาตินี้จะเริ่มใช้ในเขตใดให้ประกาศเป็นรายๆไป"¹ (หมวดที่ 4 ว่าด้วยแผนเศรษฐกิจแห่งชาติ ในพ.ร.บ. เค้าวางว่าด้วยการประกอบกิจการเศรษฐกิจ)

นอกจากหลักการสำคัญของเค้าโครงการเศรษฐกิจซึ่งกล่าวมาแล้ว ปฏิบัติยังได้เสนอให้มีการตั้งธนาคารแห่งชาติ (หมวดที่ 3 ว่าด้วยธนาคารแห่งชาติ ในพ.ร.บ. เค้าวางว่าด้วยการประกอบกิจการเศรษฐกิจ) "โดยเอาเงินทุนสำรองของรัฐบาลและเงินที่ถูกริบจากเอกชนมาเป็นทุนของธนาคารแห่งชาติ ให้ธนาคารแห่งชาติกระทำการเหมือนดังธนาคารทั้งหลายและให้มีอำนาจออกธนบัตรโดยโอนกรมเงินตราในกระทรวงพระคลังมหาสมบัติมาอยู่ในธนาคารแห่งชาติ โอนคลังจังหวัดต่างๆในเวลานี้เป็นสาขาของธนาคารแห่งชาติในจังหวัดต่างๆ" และ "ธนาคารแห่งชาติจำต้องให้รัฐบาลกู้เงินตามที่รัฐบาลต้องการตามกำลังของธนาคารแห่งชาติ"² นอกจากนี้ หลักการที่สำคัญอีกข้อหนึ่งซึ่งปฏิบัติอยู่เสมอ คือ กรรมสิทธิ์เอกชน โดยกำหนดว่า "ให้เอกชนมีกรรมสิทธิ์ในสังหาริมทรัพย์ทั้งหลาย ซึ่งเอกชนนั้นหามาได้" และ "บรรดาผู้ที่คิดประดิษฐ์วัตถุสิ่งใดได้ ซึ่งจะเข้าลักษณะที่จะมีกรรมสิทธิ์ในการค้าได้ ก็ให้ผู้นั้นเป็นกรรมสิทธิ์ในการนั้น"³ (หมวดที่ 5 กรรมสิทธิ์ของเอกชน ในเค้าร่างพ.ร.บ. ว่าด้วยการประกอบกิจการเศรษฐกิจ)

ปฏิบัติได้คาดหวังว่า ถ้ารัฐบาลได้ดำเนินการเศรษฐกิจตามหลักเค้าโครงการเศรษฐกิจนี้แล้ว จะทำให้วัตถุประสงค์ทั้ง 6 ประการของคณะราษฎรได้สำเร็จไปสามที่คณะราษฎรได้ประกาศไว้แก่ราษฎร และ "สิ่งที่ราษฎรทุกคนพึงปรารถนา คือ ความสุขความเจริญอย่างประเสริฐ ซึ่งเรียกกันเป็นศัพท์ว่า ศรีอาริยะ ก็จะมีบังเกิดแก่ราษฎรโดยทั่วหน้า"⁴

¹ เกือน บุนนาค, ท่านปรีดี รัฐบาลอาวโส. . ., หน้า 142-143.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 141-142.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 144.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 125.

แนวความคิดอันเป็นที่มาของเค้าโครงการเศรษฐกิจและบทวิเคราะห์

เค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ ซึ่งถือเป็นแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับแรกของไทยนี้ ได้ก่อให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์และก่อให้เกิดปัญหาความวุ่นวายทางการเมืองตามมาหลายประการ เมื่อปริทัศน์เค้าโครงการเศรษฐกิจฉบับนี้ขึ้น ก็ได้มีการโจมตีว่าเค้าโครงการเศรษฐกิจนี้เป็นแบบคอมมิวนิสต์ พร้อมทั้งมีพระบรมราชวินิจฉัยวิจารณ์ เค้าโครงการเศรษฐกิจว่าออกเลียนแบบรัสเซียและสหภาพโซเวียต จึงเกิดปัญหาการตีความเค้าโครงการว่าเป็นคอมมิวนิสต์หรือไม่ และปริทัศน์มีความประสงค์อย่างใดจึงเสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจที่มีลักษณะพิเศษ ซึ่งไม่เคยมีมาก่อนในประวัติศาสตร์ไทยฉบับนี้ขึ้น ผู้สนใจศึกษาประวัติศาสตร์การเมืองยุคใหม่ หรือรวมทั้งนักเศรษฐศาสตร์ส่วนหนึ่งก็ได้ให้ความสนใจกับเค้าโครงการเศรษฐกิจฉบับนี้ และสนใจที่จะวิเคราะห์แนวความคิดของปริทัศน์ในเค้าโครงการเศรษฐกิจนี้ ว่าเหตุใดเค้าโครงการเศรษฐกิจจึงมีลักษณะพิเศษที่น่าสนใจหลายประการดังที่ปรากฏอยู่¹

งานเขียนที่เกี่ยวกับการวิจารณ์เค้าโครงการเศรษฐกิจนี้ คุ้ได้จาก ไสว สุทธิพิทักษ์, กร.ปริทัศน์ พนมยงค์ (พิมพ์ครั้งแรก: สิริธรรมนคร, 2493); เกื่อน มุขนาค, ท่านปริทัศน์ รัฐบุรุษอาวุโส. . . (พิมพ์ครั้งแรก: เสริมวิทย์บรรณาการ, 2500); ชัยอนันต์ สมุทวณิช, "แนะนำและวิจารณ์หนังสือ ท่านปริทัศน์ รัฐบุรุษอาวุโส ผู้วางแผนเศรษฐกิจไทยคนแรก," พัฒนบริหารศาสตร์, 9:4 (ตุลาคม 2512), หน้า 752-764; ปรีชา อารยะ, "เค้าโครงการเศรษฐกิจของนายปริทัศน์ พนมยงค์," สังคมศาสตร์ปริทัศน์ 8:1 (มิถุนายน-สิงหาคม 2513); ชัยอนันต์ สมุทวณิช, "ปัญหาสำคัญของเค้าโครงการเศรษฐกิจของปริทัศน์ พนมยงค์," สังคมศาสตร์ปริทัศน์ 8:2 (กันยายน-พฤศจิกายน 2513); สุพจน์ กำนันตระกูล, ชีวิตและงานของ กร.ปริทัศน์ พนมยงค์; ไมตรี เก่นอุคม (แปล), โลกพระศรีอารีย์ของปริทัศน์ พนมยงค์; ชัยอนันต์ สมุทวณิช, "แนวอุดมการณ์ของหลวงประดิษฐมนูธรรม", ประชาชาติไทย สังคมนิยม คอมมิวนิสต์ กับการเมืองไทย พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ: บรรณกิจ, 2523); ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, "การแสวงหาระบบเศรษฐกิจใหม่หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง" ใน ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และคนอื่นๆ, เศรษฐศาสตร์กับประวัติศาสตร์ไทย (กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์, 2524); Yuangrat Wedel, Modern Thai Radical Thought : The Siamization of Marxism And Its Theoretical Problems (Bangkok: Thai Khadi Research Institute Thammasat University, 1982).

แม้ว่าจะมีงานเขียนที่กล่าวถึงเค้าโครงงานผู้มากอดมศวร แต่งงานเขียนเหล่านี้
 ล้วนมากก็เป็นเพียงการ "เล่า" หรือ "กล่าวถึง" เค้าโครงฯ มากกว่าการวิเคราะห์เค้าโครงฯ
 ที่ละเอียดลึกซึ้ง ซึ่งผู้เขียนมีความเห็นว่าการวิเคราะห์เค้าโครงฯที่จะละเอียดลึกซึ้ง เป็นสิ่งที่
 จำเป็นในการทำความเข้าใจกับสิ่งที่ปรีดีพยายามจะเสนอในเค้าโครงงานนั้น และผู้เขียนมี
 ความเห็นว่าแนวความคิดของปรีดีที่ปรากฏในเค้าโครงงานนี้ เป็นผลมาจากการศึกษาของปรีดีที่
 ประเทศฝรั่งเศส โดยที่ปรีดีได้สนใจศึกษาวิชาเศรษฐศาสตร์ และสนใจที่จะศึกษาค้นคว้าถึง
 วิธีการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของประเทศไทยในเวลานั้น ปรีดีจึงได้ศึกษาวิชาเศรษฐศาสตร์
 เพิ่มมากขึ้น นอกเหนือไปจากการศึกษาทางคำนอมนัย จนได้รับประกาศนียบัตรการศึกษา
 ชั้นสูงในทางเศรษฐกิจ (Diplôme d'Etudes Supérieures d' Economie Politique)
 และจากการศึกษาทางด้านเศรษฐศาสตร์นี้เอง ที่มีอิทธิพลต่อความคิดในการแก้ปัญหาเศรษฐกิจ
 ของปรีดีดังที่ปรากฏในเค้าโครงฯ อิทธิพลนั้นนอกจากจะเห็นได้จากความสอดคล้องของสิ่งที่
 ปรีดีศึกษากับสิ่งที่ปรากฏในเค้าโครงฯ (ดังจะกล่าวต่อไป) แล้ว ใน "คำชี้แจงเพิ่มเติมเรื่อง
 ความคิดทำโครงการเศรษฐกิจสำหรับสยาม" ซึ่งปรีดีได้ให้สัมภาษณ์อาจารย์ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา
 เมื่อวันที่ 10 เมษายน 2525 ปรีดีได้กล่าวว่า

โดยที่ผมสนใจในวิชาเศรษฐศาสตร์ ฉะนั้นเมื่อผมสอบไล่ได้ปริญญาเอก
 ขยายฝ่ายนิติศาสตร์แล้ว ผมจึงสอบไล่ได้เพิ่มขึ้นอีกอย่างหนึ่ง คือ "ประกาศนียบัตร
 การศึกษาชั้นสูงทางเศรษฐกิจการเมือง" (Diplome d' Etudes
 Superieures d' Economie Politique) ซึ่งมีวิชา เศรษฐศาสตร์วิธีการ,
ประวัติศาสตร์ลัทธิเศรษฐกิจ, กฎหมายและวิทยาศาสตร์การคลัง กฎหมาย
และวิทยาศาสตร์การแรงงาน ผมจึงได้ศึกษาระบบเศรษฐกิจหลายชนิด รวมทั้ง
ทั้งระบบเศรษฐกิจสังคมนิยมที่เกี่ยวกับแผนเศรษฐกิจ

ผมจึงเกิดจิตสำนึกว่า สมควรที่สยามจะได้นำแผนเศรษฐกิจตามลัทธิสังคมนิยม
 ที่เป็นวิทยาศาสตร์โดยสมานกับสภาพของที่ กาลสมัยของสยามเท่าที่ผม
 ประสพพบเห็น และที่ได้เปลี่ยนแปลงต่อมา ในระหว่างที่ผมศึกษาอยู่นั้น
 ฉะนั้น ผมจึงได้ร่างเค้าโครงทางเศรษฐกิจเสนอที่ประชุมเพื่อนที่ร่วมบุก
 กิ่งคณะราษฎรที่กรุงปารีส¹

¹ ปรีดี พนมยงค์, ประสบการณ์และความเห็นบางประการ. . . , หน้า 51-52
 (ชัดเส้นไต่เน้นความโดยผู้เขียน).

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าวิชาเศรษฐศาสตร์ที่ปริทัศน์ศึกษานั้น มีอิทธิพลต่อความความถึกของปริทัศน์ในเค้าโครงการเศรษฐกิจมาก ผู้เขียนได้ศึกษาและค้นคว้าถึงหนังสือหรือตำราทางเศรษฐศาสตร์ที่ปริทัศน์ประกอบการศึกษาในครั้งนั้น และพบว่าหนังสือ 2 เล่มที่เป็นหลักสำคัญและปริทัศน์คงจะได้ศึกษาหนังสือทั้ง 2 เล่มนี้อย่างแน่นอน นั่นคือ หนังสือของศาสตราจารย์ชาร์ล จีค (Professor Charles Gide) เรื่องคำสอนเศรษฐวิทยา เป็นภาษาฝรั่งเศสว่า Cours d'Économie politique ซึ่งได้แปลเป็นภาษาอังกฤษว่า Gide's Political Economy¹ ศาสตราจารย์ชาร์ล จีค ผู้เขียนหนังสือนี้เป็นศาสตราจารย์ทางด้านเศรษฐศาสตร์ของคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยปารีส ซึ่งผู้เขียนคาดว่าคงจะเป็นอาจารย์ผู้สอนของปริทัศน์ด้วย ในคำนำของผู้แปลโลกกล่าวว่า หนังสือเล่มนี้ชาร์ล จีค ได้เขียนขึ้นโดยตั้งใจให้เป็นหนังสือพื้นฐานที่จะช่วยนักศึกษาฝรั่งเศสในการเตรียมสอบในคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยปารีส ดังนั้น จึงเขียนโดยครอบคลุมเศรษฐศาสตร์อย่างกว้างๆ ไม่เจาะจงในเรื่องใดโดยเฉพาะ เป็นที่คาดว่า ปริทัศน์คงจะได้อ่านและใช้หนังสือเล่มนี้ในการศึกษาเศรษฐวิทยา เพราะนอกจากหนังสือเล่มนี้จะเป็นหนังสือคำสอนของคณะนิติศาสตร์ของมหาวิทยาลัยปารีสซึ่งปริทัศน์ศึกษาอยู่แล้ว ปริทัศน์ยังได้อ้างถึงหนังสือเล่มนี้ในเค้าโครงการเศรษฐกิจด้วยว่า "ความต้องการของมนุษย์ในปัจจุบันดำรงชีวิตอาจมีแตกต่างกัน และยิ่งมนุษย์มีความเกี่ยวพันกันกว้างขวางขึ้นและเจริญขึ้นแล้ว ความต้องการก็ยิ่งมีมากขึ้น ศาสตราจารย์ชาร์ล จีค กล่าวไว้ว่า ที่เรียกว่าเจริญขึ้นทั้งหมดหมายความว่า ความต้องการของมนุษย์ได้มีมากขึ้น (คำสอนเศรษฐวิทยา เล่มหนึ่ง หน้า 49)"²

¹ Charles Gide, Political Economy authorized translation from the third edition (1913) of the "Cours d' Économie Politique" by Constance H.M. Archibald (London: George G. Harrap & Company, 1914).

หนังสือเล่มนี้ ได้รับการตีพิมพ์ซ้ำในปี ค.ศ. 1916, 1917, 1920, 1920, 1924 ผู้เขียนค้นพบเฉพาะฉบับที่พิมพ์ปี ค.ศ. 1914 และ 1924 จึงไม่ทราบว่า หลังปี 1924 แล้ว มีการตีพิมพ์ซ้ำอีกหรือไม่

² เดือน บุญนาค, ท่านปริทัศน์ รัชบุรุษอาวุโส . . ., หน้า 97-98 (ชีตเส้นใต้เน้นความโดยผู้เขียน). ข้อความตอนนี ปรากฏใน Gide, Political Economy,

ส่วนหนังสืออีกเล่มหนึ่ง คือ ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ: จากยุคของพวกฟิซิโคราตถึงปัจจุบัน เขียนโดย ศาสตราจารย์ชาร์ล จิก และศาสตราจารย์ ชาร์ล ริส (Charles Gide & Charles Rist, ชาร์ล ริส เป็นศาสตราจารย์ทางค่านเศรษฐศาสตร์ของคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยมงต์เปลิเยร์ (Montpellier) พิมพ์เป็นภาษาฝรั่งเศสครั้งแรกในปี 1909 และพิมพ์ครั้งที่ 2 ปี 1913 ได้มีการแปลเป็นภาษาอังกฤษจากต้นฉบับภาษาฝรั่งเศส ที่พิมพ์ครั้งที่ 2 นี้ ในปี 1915 และมีการพิมพ์ซ้ำต่อมาอีกหลายครั้ง¹ ส่วนในภาษาฝรั่งเศสเอง ก็มีการพิมพ์ใหม่อีกหลายครั้ง² หนังสือเล่มนี้จัดว่าเป็นหนังสือคลาสสิกที่มีชื่อเสียงเล่มหนึ่ง นอกจากนี้ ในคำนำหนังสือเล่มนี้ ได้กล่าวถึงหลักสูตรการศึกษาเศรษฐศาสตร์ของมหาวิทยาลัยในฝรั่งเศสว่า ได้เน้นความสำคัญที่การศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ มากกว่าหลักสูตรการศึกษาในอื่นๆ ในคณะนิติศาสตร์ของมหาวิทยาลัยต่างๆในฝรั่งเศส จะจัดให้มีการสอนวิชาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจนี้เป็นพิเศษ และในการสอบปริญญาเอก นักศึกษาอาจต้องเขียนรายงานในหัวข้อนี้เพื่อพิสูจน์ความสามารถก่อนที่จะได้รับปริญญา หนังสือประวัติศาสตร์เศรษฐกิจนี้ ได้กล่าวถึงลัทธิเศรษฐกิจของสำนักต่างๆ ตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน (ปีเขียน 1909) ผู้เขียนคาดว่า ปรีทึคองจะได้ศึกษาหนังสือเล่มนี้เช่นกัน จากการที่ปรีทึคองได้ให้สัมภาษณ์ว่า ได้ "สอบไล่ได้เพิ่มขึ้นอีกอย่างหนึ่งคือ "ประกาศนียบัตรการศึกษาชั้นสูงทางเศรษฐกิจ-

¹หนังสือเล่มนี้ มีการพิมพ์เป็นภาษาอังกฤษ นับจากปี 1915 จนถึงปี 1967 รวม 22 ครั้ง เนื่องจากผู้เขียนคนได้เฉพาะฉบับที่พิมพ์ปี 1917 และ 1967 จึงไม่ทราบว่าหลังจากปี 1967 มีการพิมพ์ซ้ำอีกหรือไม่ แต่จะเห็นว่า หนังสือเล่มนี้เป็นหนังสือที่ได้รับความนิยมมาก จากปี 1915 มีการพิมพ์หนังสือนี้ซ้ำอีกในปี 1917, 1919, 1923, 1927, 1928, 1930, 1932, 1937, 1943, 1945, 1948, 1949, 1950, 1953, 1956, 1959, 1960, 1961, 1964 และ 1967. ฉบับที่ผู้เขียนใช้ คือ Charles Gide and Charles Rist, A History of Economic Doctrines : From the Time of the Physiocrats to the Present Day authorised translation from the second revised and augmented French edition of 1913 by R. Richards (London: George G. Harrap & Company, 1917).

²ฉบับภาษาฝรั่งเศสของหนังสือเล่มนี้ นับจากปี 1909 ถึง 1947 มีทั้งหมด 7 editions .

การเมือง" ซึ่งมีวิชาเศรษฐศาสตร์พิศการ, ประวัติศาสตร์ลัทธิเศรษฐกิจ. . ." ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว นอกจากนี้ จากคำกล่าวของ ดร. เกื้อน บุนนาค ซึ่งได้ศึกษาที่มหาวิทยาลัยปารีส เช่นเดียวกับปรีดี แต่เป็นนักเรียนรุ่นหลังปรีดี 3 ปี กล่าวว่

หนังสือชื่อ Histoire des Doctrines Economiques ของท่านศาสตราจารย์ Gide และท่าน Rist เป็นหนังสือซึ่งนักเรียนของอาณ ทองเรียน เป็นหนังสือความรู้ความมาตรฐาน ถ้าอยากรู้จักซึ่งท่านทองเรียน ทองอาณ หนังสืออื่นต่อไปอีก หนังสือนี้เป็นเพียงย่อๆความเท่านั้นเอง ความคิดความอาณของท่านปรีดี ได้มาจากการศึกษาของท่านเอง และการอ่านหนังสือมาตรฐานประกอบคาว¹

และจากการสัมภาษณ์ ดร. เสริม วินิจฉัยกุล ของ กลุ่มวิจัยประวัติศาสตร์ธรรมศาสตร์ ก็ได้กล่าวในทำนองเดียวกันว่า คำโครงการเศรษฐกิจของปรีดีนั้น "เหมือนแนวที่ท่านได้ศึกษาจาก Paris จากอาจารย์ที่ท่านได้ศึกษามา"²

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าการศึกษาวิชาเศรษฐศาสตร์ที่มหาวิทยาลัยปารีสนี้ ได้มีอิทธิพลต่อความคิดทางด้านการจัดการทางเศรษฐกิจของปรีดีมาก และจะเห็นได้ว่าหนังสือ คำสอนเศรษฐกิจ และ ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ ก็มีอิทธิพลต่อความคิดของปรีดีเช่นกัน ปรีดีถึงกับได้มอบหมายให้ ดร. เสริม วินิจฉัยกุล แปลหนังสือเศรษฐศาสตร์ของ Charles Gide เพื่อเผยแพร่ให้ผู้ออกการเปลี่ยนแปลงการปกครองได้อ่านกัน ดร. เสริม แปลได้เพียงครึ่งเล่ม ก็เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ขึ้น ส่วนที่แปลนี้ได้มีการพิมพ์เผยแพร่ในหมู่ผู้ออกการ³ ดังนั้น จะเห็นได้ว่า ปรีดี ได้รับอิทธิพลทางความคิดด้านเศรษฐศาสตร์จาก Charles Gide มาก และได้พยายามที่จะเผยแพร่ความคิดนี้ในหมู่ผู้ออกการฯ และแน่นอนว่า หนังสือของ Gide นี้ เป็นความรู้ใหม่ของคนไทยในเวลานั้น⁴ เพราะในเวลานั้น ประเทศไทย

¹ เกื้อน บุนนาค, ท่านปรีดี รัชมะหาวิโส. , หน้า 376-377 (เน้นโดยผู้เขียน)

² กลุ่มวิจัยประวัติศาสตร์ธรรมศาสตร์, "สัมภาษณ์ ดร. เสริม วินิจฉัยกุล วันที่ 15 มีนาคม 2526", หน้า 17 (อักษรย่อ).

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 15-16.

⁴ หนังสือนี้ ต่อมาได้มีการพิมพ์เผยแพร่เป็นภาษาไทย คู ชาลส์ จีค, หลักเศรษฐศาสตร์ แปลจาก Principles of Political Economy โดย สหส กาญจนพิงคะ (พระนคร: บริษัทอักษรโสภณ, 2494). หนังสือหนา 792 หน้า

ยังไม่มีการศึกษาวิชาเศรษฐศาสตร์กันเลย¹ วิชาเศรษฐศาสตร์ได้เริ่มมีการศึกษากันครั้งแรกเมื่อตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองขึ้น ปรกติผู้ประศาสน์การมหาวิทยาลัยไคบวรจุวิชาเศรษฐศาสตร์ 2 วิชาไว้ในหลักสูตรปริญญาตรี คือ วิชาลัทธิเศรษฐกิจ และ เศรษฐศาสตร์² และในการสอน "ลัทธิเศรษฐกิจ" ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองนี้ ศาสตราจารย์ เจ. เอช. ฮัทเจสตัน (เนติบัณฑิตอังกฤษ คือกเทศกรกฎหมายฝรั่งเศส) ได้เป็นผู้จัดทำหนังสือ "ลัทธิเศรษฐกิจ" ขึ้น โดยมี ดร. ทวี ตะเวทิกุล ซึ่งเป็นผู้จัดทำวารสารเป็นผู้บรรยายแก่นศ.มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง เมื่อปี 2477³ หนังสือ "ลัทธิเศรษฐกิจ" นี้ ก็เป็นหนังสือที่สรุปความมาจากหนังสือของ Charles Gide & Charles Rist เรื่อง A History of Economic Doctrines โดยเก็บเฉพาะใจความสำคัญและแปลเป็นภาษาไทย เพื่อให้เข้าใจในการศึกษา⁴

อิทธิพลของ Charles Gide ที่มีต่อความคิดปรีดีนี้ นอกจากจะสังเกตเห็นได้ในลักษณะที่กล่าวมาแล้ว ยังจะเห็นได้อีกว่า ปรีดีได้กล่าวอ้างถึง Charles Gide ในที่ต่างๆ ภาย

¹ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, "วิชาเศรษฐศาสตร์ในประเทศไทย" ใน ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และคนอื่นๆ, เศรษฐศาสตร์กับประวัติศาสตร์ไทย, หน้า 14.

² มาตรา 26 ของ "พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง พุทธศักราช 2476" ใน กฎหมายรัชกาลที่ 7 (ประกาศพระราชบัญญัติและพระราชกำหนดต่างๆ รัชกาลที่ 7 พ.ศ. 2476) (พระนคร: บำรุงบุณกุลกิจ, 2477), หน้า 488.

³ เจ. เอช. ฮัทเจสตัน, ลัทธิเศรษฐกิจ พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2523) หนังสือเล่มนี้ พิมพ์ครั้งแรก ปี พ.ศ. 2477, ครั้งที่ 2 ปี 2518 และครั้งที่ 3 ปี 2519.

⁴ ผู้เขียนได้เปรียบเทียบ ลัทธิเศรษฐกิจ ของ ฮัทเจสตัน กับ Charles Gide & Charles Rist, A History of Economic Doctrines. . . พบว่าหนังสือของฮัทเจสตัน ได้สรุปใจความสำคัญมาจากหนังสือเล่มหลัง และนำมาอธิบายให้เข้าใจโดยยกตัวอย่างประกอบ หรือคัดเฉพาะตอนสำคัญ มาแปลสรุปเป็นภาษาไทย แต่การวางเค้าโครงของหนังสือ ค่าเงินตามหนังสือของ Gide & Rist และบางตอน ก็ได้กล่าวถึง Gide ไว้ด้วย ดังเช่นในหน้า 71, 135, 233 ของ ลัทธิเศรษฐกิจ

ครั้ง เช่น ในคำอธิบายกฎหมายปกครอง (ปี 2474) ทอนหนึ่งว่า "ลัทธิโซลิดาไรสต์ ผู้คิด
ลัทธินี้มีชื่อเสียง คือ ศาสตราจารย์ชาร์ลส์ จิก แห่งมหาวิทยาลัยกรุงปารีส ความลัทธินี้มีมนุษย์ยอม
อาศัยซึ่งกันและกัน จึงควรจัดให้มี กรมต่างๆ เช่น ในการประดิษฐ์ การใช้ การจำหน่าย
เป็นต้น"¹ ลัทธิโซลิดาไรสต์นี้เป็นหลักการหนึ่งซึ่งปฏิบัติได้เฉพาะในเค้าโครงการเศรษฐกิจ นอก
จากนี้ ในการประชุมของคณะกรรมการสอบสวนว่าหลวงประดิษฐมนูธรรมเป็นคอมมิวนิสต์
หรือไม่ ครั้งที่ 3 เมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2476 ปฏิบัติได้กล่าวว่า "ชาร์ลส์ จิก ได้แสดง
ไว้ว่าการบังคับให้ทำงานนั้น เป็นระเบียบการโซเซียลิสต์"² และ "ตามหลักวิชาการไม่ใช่
เป็นหลักสารสำคัญของลัทธิคอมมิวนิสต์ แต่หากเป็นวิถีทางดำเนินการอย่างหนึ่งเท่านั้น ซึ่ง
คณะฯและคณะอื่นๆก็นำเอาไปใช้เหมือนกัน และตามที่ชาร์ลส์จิกได้แถลงไว้ก็ปรากฏว่าเป็น
การเกี่ยวกับวิถัชมกรรม(การแบ่งสรรโภคทรัพย์) มากกว่าประติษฐานกรรม(การบังเกิดโภคทรัพย์)"³
และในเค้าโครงการเศรษฐกิจ ปฏิบัติได้อ้างถึงคำสอนเศรษฐกิจวิทยาของชาร์ลส์จิกดังที่กล่าว
มาแล้ว

ในช่วงที่ปฏิบัติไปศึกษาที่ฝรั่งเศสนั้น ชาร์ลส์ จิก เป็นนักเศรษฐศาสตร์ผู้มีชื่อเสียง
มากคนหนึ่งของฝรั่งเศส เป็นผู้หนึ่งที่พิจารณาและสืบต่อความคิดสังคมนิยมฝรั่งเศส ในช่วงต้น
ศตวรรษที่ 19 นับจาก แซงต์ ซีมอง (Saint-Simon), ฟูรีแอร์ (Fourier), เป็ค-
คิวเคอร์ (Pecqueur), ปรูคอง (Proudhon) และ หลุยส์ บลัง (Louis Blanc) ต่อมา
ในรูปของลัทธิโซลิดาไรสต์ ซึ่งกล่าวกันว่า ในช่วงต้นของศตวรรษที่ 20 ลัทธิโซลิดาไรสต์นี้ได้
รับความนิยมมากในฝรั่งเศส ความมีชื่อเสียงของชาร์ลส์ จิกในสมัยนั้น อาจเห็นได้จากความ
นิยมหรือความแพร่หลายของตำราเศรษฐศาสตร์ซึ่งชาร์ลส์ จิก เป็นผู้แต่ง หนังสือหลักเศรษฐ
ศาสตร์ หรือ Principes d' Économie Politique ที่พิมพ์ครั้งแรกในปี 1883 ได้มีการ

¹หลวงประดิษฐมนูธรรม, คำอธิบายกฎหมายปกครอง, หน้า 36. (ชี้กเส้นใต้
เน้นความโดยผู้เขียน).

²สุพจน์ คำนวณกุล, ชีวึกและงานของ ดร.ปฏิบัติ พนมยงค์, หน้า 189.
(ชี้กเส้นใต้เน้นความโดยผู้เขียน).

³เรื่องเดียวกัน, หน้า 193. (ชี้กเส้นใต้เน้นความโดยผู้เขียน).

พิมพ์ออกมาจนถึงปี 1921 เป็นจำนวน 23 ครั้งในภาษาฝรั่งเศส¹ และได้มีการแปลเป็นภาษาอังกฤษต่อมาอีกหลายครั้ง หนังสือเรื่อง Principles of Political Economy นี้ มีผู้กล่าวว่า อาจเป็นที่รู้จักของนักเรียนอังกฤษในสมัยนั้น มากกว่างานเขียนที่เป็นภาษาต่างประเทศของผู้คนที่เขียนเรื่องเดียวกันนี้² และถึงที่ได้กล่าวมาแล้วว่า หนังสือเรื่อง A History of Economic Doctrines ที่ชาร์ล จีด เขียนร่วมกับ ชาร์ล ริส นั้นก็ได้รับความนิยมมากเช่นกัน ในคำนำของการพิมพ์หนังสือเล่มนี้ครั้งที่ 6 ในภาษาฝรั่งเศส ปี 1944 ซึ่งชาร์ล จีด ได้ถึงแก่กรรมไปแล้ว ริส ได้กล่าวถึง จีด ว่า เป็น "one of the most original of French economists"³ นอกจากนี้ ในหนังสือ "ลัทธิเศรษฐกิจ" ของเจ.เอฟ. ฮัทเจสตัน เมื่อกล่าวถึงชาร์ล จีด ได้กล่าวว่า "ศาสตราจารย์ จีด (Gide) นักเขียนวิชาเศรษฐกิจอันมีนามกระเดื่องโลกคนหนึ่งสมัยปัจจุบันนี้ ได้กล่าวว่า. . ."⁴ และสำหรับประวัติแล้ว เมื่อกล่าวถึงชาร์ล จีด ได้กล่าวว่า "ลัทธิโซเซียลิสต์ ผู้คิดลัทธินี้ที่มีชื่อเสียง คือ ศาสตราจารย์ชาร์ล จีด แห่งมหาวิทยาลัยกรุงปารีส"

ดังนั้น จึงไม่เป็นการแปลกนักที่ประวัติจะได้รับอิทธิพลหรือความประทับใจจาก "คำสอนเศรษฐกิจ" และ "ประวัติลัทธิเศรษฐกิจ" ของชาร์ล จีด รวมทั้งแนวความคิดแบบโซเซียลิสต์ ซึ่งชาร์ล จีด เป็นผู้นำที่สำคัญคนหนึ่ง และด้วยเหตุนี้เอง ในการศึกษา "เค้าโครงการเศรษฐกิจของประวัติ" ผู้เขียนจะอาศัยหนังสือ "คำสอนเศรษฐกิจ" ของชาร์ล จีด และหนังสือ "ประวัติลัทธิเศรษฐกิจ" ของชาร์ล จีด และชาร์ล ริส เป็นหลักในการศึกษาวิเคราะห์เค้าโครงงาน

¹ Charles Gide, Principles of Political Economy authorized translation from the twenty-third French edition by Ernest F. Row (London: George G. Harrap & Company, 1924).

² Gide & Rist, A History of Economic Doctrines. . . ., translator's preface.

³ Ibid., p. 5.

⁴ เจ.เอฟ. ฮัทเจสตัน, ลัทธิเศรษฐกิจ, หน้า 71.

ซึ่งผู้เขียนมีความเห็นว่าหนังสือทั้ง 2 เล่มนี้ มีอิทธิพลต่อความคิดอันเป็นที่มาของเค้าโครงการเศรษฐกิจมาก และดังที่ผู้เขียนได้กล่าวแล้วว่า หนังสือ 2 เล่มนี้เป็นหนังสือประกอบการศึกษา ซึ่งคาดว่าปริทัศน์จะต้องได้ศึกษาหนังสือทั้ง 2 เล่มนี้ และได้รับความรู้หรือความประทับใจเกี่ยวกับการดำเนินการเศรษฐกิจจากการศึกษานี้ และโดยเหตุที่การศึกษาวិเคราะห์เค้าโครงการที่ผ่านมา ไม่มีผู้ใดได้ใช้หนังสือทั้ง 2 นี้ประกอบการศึกษามาก่อน ซึ่งผู้เขียนมีความเห็นว่าหนังสือทั้ง 2 เล่มนี้ มีความสำคัญที่ทำให้สามารถรับรู้ถึงความเข้าใจ หรือความรู้ทางด้านเศรษฐศาสตร์ของผู้ที่ได้อ่าน เศรษฐศาสตร์หรือลัทธิเศรษฐกิจในฝรั่งเศสช่วงต้นศตวรรษที่ 20 โดยเฉพาะในกรณีของปรินซ์ เพราะแน่นอนว่า ความรับรู้เรื่องเศรษฐศาสตร์ในปัจจุบัน คงแตกต่างไปจากเมื่อ 50-60 ปีก่อนหน้านั้นมาก และบรรยากาศสังคมนิยมยูโทเปีย และลัทธิโซเชลลิสต์ ก็ห่างไกลจากความรู้สึกของคนสมัยปัจจุบันมาก โดยเฉพาะลัทธิโซเชลลิสต์ ซึ่งไม่เป็นที่รู้จักกันมากนักในประเทศไทย ทั้งในยุคของการเสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจ ในปี 2475 และยุคปัจจุบัน ผู้เขียนจึงให้ความสำคัญกับหนังสือทั้งสองในฐานะที่เป็นแหล่งที่มาของความคิดในการดำเนินการเศรษฐกิจของปรินซ์ที่ได้เสนอในเค้าโครงการเศรษฐกิจ

แนวความคิดของปรินซ์เมื่อพิจารณาตามเค้าโครงการเศรษฐกิจ

ในการเสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจ ปรินซ์ได้เริ่มต้นด้วยการชี้แจงว่า "ความคิดที่ข้าพเจ้าได้มีอยู่เช่นนี้ ไม่ใช่เป็นด้วยข้าพเจ้ามีอุปาทานผูกมันอยู่ในลัทธิใดๆ ข้าพเจ้าได้หยิบเอาส่วนที่ดีของลัทธิต่างๆ ที่เห็นว่าเหมาะแก่ประเทศไทย แล้วจึงได้ปรับปรุงขึ้นเป็นเค้าโครงการ"¹ เค้าโครงการเศรษฐกิจนี้ ได้มีทั้งผู้ที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วย และมีทั้งผู้ที่เห็นว่า โครงการนี้เป็นคอมมิวนิสต์ ดังนั้น ในการประชุมกรรมการพิจารณาเค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ เมื่อวันที่ 12 มีนาคม 2475 ปรินซ์จึงกล่าวว่า "โครงการนี้ไม่ใช่ลัทธิคอมมิวนิสต์ เรามีทั้งแคปิตลิสต์และโซเชลลิสต์รวมกัน"² และ "ตามหลักของข้าพเจ้า

¹ เดือน มุมพาค, ท่านปรินซ์ รัชบุรุษอาวุโส . . ., หน้า 56-57.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 151.

เป็นลัทธิหลายอย่างที่ได้อัดเลือกเอาที่ตีมาปรับปรุงให้สมกับฐานะของประเทศไทย แต่เหตุสำคัญอาศัยหลักโซซิอาลิสม์ ไม่ใช่คอมมิวนิสต์. . ."¹, "โปลิซีของข้าพเจ้านั้นเดินแบบโซเซียลลิสม์ผสมลิเบอรัล"² และ "หลักโครงการของข้าพเจ้านี้ไม่ขัดกับ Capitalism เด็ดขาดไปแท้"³ จากคำกล่าวของปรีดี จะเห็นว่า คำโครงการเศรษฐกิจประกอบด้วยลัทธิต่างๆ คือ มีทั้งแคปิตลลิสม์, โซเซียลลิสม์, โซซิอาลิสม์ ผสมกับลิเบอรัล กับทั้งไม่ขัดกับทุนนิยม และไม่เป็นคอมมิวนิสต์ ความหลายหลากของลัทธิต่างๆที่รวมอยู่ในคำโครงการเศรษฐกิจของปรีดี ทำให้มีการตีความ วิพากษ์วิจารณ์ คำโครงการต่างๆนานา และไม่เป็นที่ชัดเจนว่า สิ่งปรากฏในคำโครงการ คือลัทธิอะไร และผู้เสนอคำโครงการมีความประสงค์อย่างไร รวมทั้งปัญหาว่า ลัทธิต่างๆที่กล่าวมาประกอบขึ้นเป็นคำโครงการเศรษฐกิจได้อย่างไร และคำโครงการประกอบด้วยลัทธิต่างๆจริงหรือไม่

จากการศึกษาคำโครงการเศรษฐกิจของปรีดี ผู้เขียนมีความเห็นว่า คำโครงการประกอบด้วยลัทธิ หรือ แนวความคิดหลักที่สำคัญ 4 ประการ คือ

1. แนวความคิดสังคมนิยม (Socialism)
2. ลัทธิโซลิคาริสม์ (Solidarism)
3. ปรัชญาศาสนาพุทธและมนุษยธรรมนิยม (Humanitarianism)
4. อุดมการณ์ชาตินิยม (Nationalism)

¹ เคื่อน นุมนาค, ท่านปรีดี รัฐบุรุษอาวุโส. . ., หน้า 157.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 159.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 161-162.

1. แนวความคิดสังคมนิยม (Socialism)

แนวความคิดสังคมนิยมเป็นความคิดพื้นฐานที่ประกอบขึ้นเป็นเค้าโครงการเศรษฐกิจ ศาสตราจารย์ชาร์ล จีค ได้อธิบายแนวความคิดสังคมนิยมสำนักต่างๆไว้ใน "คำสอนเศรษฐกิจ" ว่า สังคมนิยมสำนักต่างๆจะพิจารณาเหตุของความไม่เป็นระเบียบทางสังคม เนื่องมาจากการรวมศูนย์ความมั่งคั่งอยู่ในกลุ่มบุคคลจำนวนน้อยที่เป็นพวกกาฝากสังคม (parasites) ซึ่งเป็นผู้ที่มีอำนาจในการกดขี่ผู้กรีด (exploit) มวลชน พวกสังคมนิยมจะเสนอระเบียบใหม่ทางสังคม ที่พยายามจำกัดหรือยกเลิกกรรมสิทธิ์เอกชน และระบบการจ้างแรงงาน (wage-system) ซึ่งระดับของการจำกัดหรือยกเลิกซึ่งกรรมสิทธิ์เอกชนนี้ มีความแตกต่างกันระหว่างสังคมนิยมสำนักต่างๆ ในขณะที่พวกคอมมิวนิสต์ (Communists) ต้องการยกเลิกกรรมสิทธิ์เอกชนเสียทั้งหมดในทุกสิ่งทุกอย่าง, พวกคอลเลกทิวิสต์ (Collectivists) ต้องการยกเลิกกรรมสิทธิ์เอกชนเฉพาะในสิ่งที่จำเป็นสำหรับการผลิต, ส่วนพวกอะเกอเรียนโซเชี่ยลิสต์ (Agrarian Socialist) ต้องการให้ยกเลิกกรรมสิทธิ์เอกชน เฉพาะในสิ่งที่เคลื่อนที่ไม่ได้ เช่น บ้าน และที่ดิน¹ นอกจากนี้ พวกสังคมนิยมสำนักต่างๆพยายามที่จะขยายขอบเขตอำนาจกรรมสิทธิ์ร่วมของชุมชน ซึ่งอาจอยู่ในรูปของรัฐ, คอมมูน หรือ สมาคมกรรมกร โดยการโอนกิจการของเอกชนเข้ามาเป็นกิจการของชุมชน² แต่สังคมนิยมสำนักต่างๆอาจมีรูปแบบและวิธีการในการดำเนินการเศรษฐกิจที่ต่างต่างกัน ซึ่งชาร์ล จีค ได้แบ่งสังคมนิยมสำนักต่างๆออกเป็น สังคมนิยมแบบสมาคม (Associationism), สังคมนิยมแบบกรรมสิทธิ์ร่วม (Collectivism) และสังคมนิยมแบบสหกรณ์ หรือ สหกรณ์สังคมนิยม (Co-operatism) ซึ่งผู้เขียนจะกล่าวต่อไปโดยลำดับ

¹ Gide, Political Economy, p. 23.

² Ibid., p.24.

ก) สังคมนิยมแบบสมาคม (Associationism)

ในฝรั่งเศส ช่วงครึ่งแรกของศตวรรษที่ 19 ความคิดสังคมนิยมเรื่องผู้มาก ผู้นำความคิดสังคมนิยมของฝรั่งเศสที่สำคัญได้แก่ แซงต์-ซิมอง (1760-1825), ฟุรีแอร์ (1772-1837), ปูกอง (1809-1865) และ หลุยส์ บลัง (1811-1882) นักคิดสังคมนิยมในยุคแรกนี้ จัดอยู่ในพวก Associationism ซึ่งเสนอรูปแบบการแก้ปัญหาสังคมด้วยการจัดสมาคมร่วมที่บุคคลจะเข้าเป็นสมาชิกของสมาคมได้โดยสมัครใจ ไม่มีการบังคับ และไม่จำเป็นต้องปฏิบัติตามหรือยกเลิกกรรมสิทธิ์เอกชน ยกเลิกดอกเบี้ย หรือความไม่เสมอภาคในทรัพย์สิน¹ สังคมนิยมแบบสมาคมนี้ ภายหลังได้ถูกปฏิเสธจากพวกสังคมนิยมแบบกรรมสิทธิ์ร่วม (Collectivist Socialism) ซึ่งมีความเห็นว่า สังคมนิยมแบบสมาคมเป็นสังคมนิยมแบบยูโทเปีย (Utopian) แต่กระนั้นก็ตาม แนวความคิดสังคมนิยมแบบสมาคมนี้ ก็ไม่อาจกล่าวได้ว่าได้สูญสิ้นไป แต่ได้เกิดขึ้นมาใหม่ในรูปของสหกรณ์สังคมนิยม (Co-operative socialist) และ โซลิดาริสต์ (Solidarity)²

ในหนังสือ "คำสอนเศรษฐวิทยา" และ "ประวัติลัทธิเศรษฐกิจ" นอกจากจะกล่าวถึงหลักเศรษฐศาสตร์โดยทั่วไปและลัทธิเศรษฐกิจสำนักต่างๆแล้ว ยังได้กล่าวถึงแนวความคิดสังคมนิยมสำนักต่างๆ และแนวความคิดของนักสังคมนิยมแต่ละท่าน นับตั้งแต่แซงต์-ซิมอง, สาบูซิเยร์แซงต์ซิมอง, โรเบิร์ต โอเวน, ชาร์ลส์ ฟุรีแอร์, ปูกอง และหลุยส์ บลัง ไว้ด้วย

เมื่อพิจารณาสิ่งที่ปริทัศน์ในเค้าโครงการเศรษฐกิจ เราจะพบแนวความคิดสังคมนิยมสำนักต่างๆปรากฏอยู่ ซึ่งปริทัศน์ยกมาเฉพาะบางส่วนของลัทธิต่างๆเหล่านี้ แนวความคิดสังคมนิยมที่ปรากฏในเค้าโครงการฯ จึงมีทั้งแนวความคิดของแซงต์ ซิมอง, โอเวน, ฟุรีแอร์, ปูกอง, หลุยส์ บลัง รวมทั้งแนวความคิดแบบ collectivist และ co-operatism ในการวิเคราะห์เค้าโครงการฯ นี้ จะใช้ "คำสอนเศรษฐวิทยา" และ "ประวัติลัทธิเศรษฐกิจ" เป็น

¹ Gide, Political Economy, p. 480.

² Ibid.

หลักในการวิเคราะห์และอธิบายแนวความคิดของนักสังคมนิยมแต่ละท่านนี้

แนวความคิดสังคมนิยมโดยพื้นฐานที่ปรากฏในเค้าโครงฯ ได้แก่ การพิจารณาว่าระบบเศรษฐกิจเดิมที่เป็นอยู่ ไม่เหมาะสม ปรีดีไม่เห็นด้วยกับพวกเสรีนิยม (Liberal) ที่ปล่อยให้เศรษฐกิจเป็นไปเอง และต่างคนต่างทำ เพราะนอกจากจะก่อให้เกิดการเอาใจเอาเปรียบแล้วยังก่อให้เกิดปัญหาที่ตามมาด้วย เช่น ความไม่เที่ยงแท้แน่นอนแห่งการเศรษฐกิจ, การว่างงาน หรือ การใช้ประโยชน์แรงงานไม่เต็มที่ ดังที่ปรีดีกล่าวว่า "น่าเสียใจซึ่งที่ดินของเราอันอุดมอยู่แล้วนี้ ยังมีได้ใช้ให้เป็นประโยชน์ ทั้งนี้เพราะการประกอบการเศรษฐกิจตามทำนองที่เอกชนต่างคนต่างทำดังที่เป็นมาแล้ว. . ."1 "แรงงานเหล่านี้ยังเปลืองไปโดยใช่เหตุ เพราะเอกชนต่างคนต่างทำ. . . ถ้าหากปล่อยให้เอกชนต่างคนต่างทำอยู่เช่นนั้นตลอดไปแล้ว การประหยักร่างงานก็ย่อมจะมีไม่ได้"2 และ "การที่มีคนไม่มีงานทำเพราะโรงงานได้เปลี่ยนใช้เครื่องจักรนั้น เป็นโดยเหตุที่เอกชนต่างคนต่างทำ"3 "ประเทศไทยจะดำเนินตามลัทธิที่ปล่อยให้เอกชนเป็นเจ้าของโรงงานแล้วให้ผู้ที่สนับสนุนลัทธินี้ พึงสำนึกว่าตนจะนำเอาความระส่ำระสายและความหายนะมาสู่ประเทศ"4 ดังนั้น จะเห็นได้ว่า ปรีดีไม่เห็นด้วยกับระบบ laissez-faire ที่ปล่อยให้เอกชนต่างคนต่างทำ และได้พิจารณาปัญหาที่เกิดขึ้นจากระบบเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมนี้ โดยอาศัยหลักสังคมนิยม ปรีดีจึงเสนอให้รัฐเป็นผู้ดำเนินการทางเศรษฐกิจแทนเอกชน โดยให้มีการรวมปัจจัยการผลิต คือ ที่ดิน แรงงาน ทุน เป็นของรัฐ และเสนอการจัดระบบเศรษฐกิจของสังคมนิยม

ในการจัดระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมนี้ ปรีดีได้รับอิทธิพลจากแฮงค์ ซีมอง ในเรื่องการเน้นความสำคัญของอุตสาหกรรม (Industrialism) และทำให้ประเทศเป็นสมาคมการผลิตขนาดใหญ่ ซึ่งแฮงค์ ซีมอง มีความเห็นว่า โลกที่เราอาศัยอยู่นี้ มีพื้นฐานอยู่บนกิจการ

1 เคื่อน มุขนาท, ท่านปรีดี รัชมุขอาวโส. . ., หน้า 70.

2 เรื่องเดียวกัน, หน้า 72-73.

3 เรื่องเดียวกัน, หน้า 75.

4 เรื่องเดียวกัน, หน้า 109.

อุตสาหกรรม และอุตสาหกรรมนี้ที่เป็นสิ่งที่มีส่วนในการประดิษฐ์กรรมอย่างสำคัญ และกล่าวไว้ว่า "โลกอนาคต คือ โลกอุตสาหกรรม (Industrialism) ซึ่งคือองค์กรที่มีจุดมุ่งหมายอย่างเดียวคือ การพัฒนาอุตสาหกรรมต่อไปไม่หยุดยั้ง ซึ่งจะเป็นหนทางนำมาซึ่งความมั่งคั่งและความเจริญรุ่งเรือง"¹ และการพัฒนาอุตสาหกรรมตามทัศนะของแซงต์ซิมมอน นั้น จะทำให้ "ประเทศฝรั่งเศสกลายเป็นโรงงานขนาดใหญ่" หรือ "สมาคมการผลิตระดับชาติ" (National association)² ซึ่งเมื่อมาพิจารณาเกี่ยวกับสิ่งที่ปริศิเสนอในเค้าโครงการเศรษฐกิจ จะเห็นว่า ปริศิได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาอุตสาหกรรมในประเทศมาก และได้เสนอให้รัฐบาลพัฒนาอุตสาหกรรมด้วยการซื้อเครื่องจักรให้มากขึ้น และนำเครื่องจักรมาใช้ในการผลิต ซึ่งเครื่องจักร ก็คือ รูปธรรมของเทคโนโลยี และดังนั้น ในจุดนี้แสดงให้เห็นว่า ปริศิได้เห็นความสำคัญของการนำเทคโนโลยีมาใช้ ดังในหมวดที่ 4 บทที่ 3 เรื่อง แรงงานที่เสียไปโดยไม่ได้ใช้เครื่องจักรกล ปริศิก็ได้ชี้ให้เห็นถึงผลเสียของการไม่ใช้เครื่องจักร และเสนอให้รัฐเป็นผู้ประกอบการเพื่อจะสามารถ "ตกลงกับต่างประเทศ" ซื้อเครื่องจักรกลมาเป็นจำนวนมาก ซึ่งได้ราคาถูก และผ่อนส่งเป็นงวดๆ"³ และในหมวดที่ 5 บทที่ 3 เรื่อง การจัดหาเงินทุน ที่รัฐจำเป็นต้องใช้ในการประกอบการเศรษฐกิจ ซึ่งปริศิได้แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ เงินทุนที่รัฐบาลมีไว้เพื่อซื้อเครื่องจักรกลและวัตถุที่รัฐบาลทำไม่ได้ กับเงินทุนที่รัฐบาลมีไว้เพื่อใช้จ่ายเป็นค่าแรง⁴ จะเห็นได้ว่า ปริศิได้ให้ความสำคัญกับรายจ่ายเพื่อซื้อเครื่องจักรกล เป็นส่วนหนึ่งของรายจ่ายทั้งหมดคนนอกเหนือไปจากการจ่ายค่าแรง นอกจากนี้ ปริศิยังได้เสนอความคิดที่จะตั้งโรงงานอุตสาหกรรม ซึ่งรัฐอาจดำเนินการเองโดยการกู้เงินจากคนมั่งมีในประเทศ หรือกู้จากต่างประเทศ หรืออาจตกลงให้บริษัทต่างชาติมาตั้งโรงงาน "และรัฐบาลเอาโรงงานและผลประโยชน์ของโรงงานนั้น เป็นประกันหนี้ของบริษัทจนกว่าจะใช้เงินหมด"⁵ ซึ่งจะเห็นว่า ปริศิให้ความสำคัญกับการใช้เครื่องจักรกลและการพัฒนาอุตสาหกรรมมาก และเมื่อรัฐ

¹Gide & Rist, A History of Economic Doctrines . . . , p. 205-206.

²Ibid., p. 207.

³ เคื่อน บุนนาค, ท่านปริศิ รัชมุนษอวาโส . . . , หน้า 77.

⁴เรื่องเดียวกัน, หน้า 93.

⁵เรื่องเดียวกัน, หน้า 95-96.

ดำเนินการประกอบการเศรษฐกิจเองในรูปสหกรณ์ ดังที่ปรากฏในเค้าโครงงานแล้ว ประเทศก็
คงกลายเป็น "สมาคมการผลิตขนาดใหญ่" ตามความคิดของแฮงต์ ซีมอง

นอกจากนี้ ปรีดียังมีความเห็นสอดคล้องกับแฮงต์ ซีมอง ที่ว่า ในสังคมใหม่ความ
แตกต่างระหว่างชนชั้นจะสูญสิ้นไป จะไม่มีฐานันดรศักดิ์ สมณะศักดิ์ และนายทุน (bourgeois)
จะมีบุคคลเพียง 2 ประเภทเท่านั้น คือ ผู้ที่ทำงาน และผู้ที่ไม่ทำงาน (workers and idlers)
และบางครั้งแฮงต์ ซีมอง ได้กล่าวถึงบุคคล 2 ประเภทนี้ว่า ผู้ที่ทำงาน คือ ผู้ที่เห็นแก่ประเทศ
ชาติ ส่วนผู้ที่ไม่ทำงาน คือ ผู้ที่เป็นศัตรูของประเทศชาติ ในสังคมใหม่ ผู้ที่ไม่ทำงานจะสูญสิ้น
ไป จะคงเหลือเฉพาะผู้ที่ทำงานเท่านั้น ผู้ที่ทำงานในความหมายของแฮงต์ ซีมอง ประกอบ
ด้วย ช่างฝีมือ, เกษตรกร, ช่างศิลป์, นักประดิษฐ์, ผู้ประกอบการอุตสาหกรรม, นายธนาคาร,
นักปราชญ์ และนักศิลปะ ซึ่งในระหว่างบุคคลเหล่านี้ จะไม่มีความแตกต่างกัน นอกจาก
ความแตกต่างในอาชีพ และในระหว่างผู้ทำงานต่างๆนี้ จะมีความเสมอภาคกัน¹ เมื่อกมา
พิจารณาเค้าโครงงาน จะเห็นว่า ปรีดีได้เสนอให้ราษฎรทุกคนทำงาน และเสนอให้รัฐหาทาง
บังคับให้ราษฎรที่ไม่ทำงานและเกิดมาหนักโลกได้ใช้แรงงานให้เป็นประโยชน์ ดังที่ปรีดีได้กล่าว
ไว้ในหมวดที่ 4 บทที่ 4 เรื่อง แรงงานที่เสียไปเพราะบุคคลที่เกิดมาหนักโลกว่า "ในประ
เทศไทยนี้ มีบุคคลที่เกิดมาหนักโลก อาศัยบุคคลอื่นกินมีจำนวนไม่น้อย กล่าวคือ คนไม่เป็น
ผู้ประกอบการเศรษฐกิจหรือกิจการใดให้เหมาะสมกับแรงงานของตน อาศัยอาหาร เครื่อง
นุ่งห่ม และสถานที่ของผู้อื่น. . . บุคคลจำพวกนี้ถ้าปล่อยไว้คงอยู่รวมไปจวบจนนี้ก็จะกลายเป็น
คนที่ยืดเยื้อไป. . . ไม่มีวิธีใดที่ดีกว่าที่รัฐบาลจะประกอบการเศรษฐกิจเสียเอง และหาทางที่
จะบังคับและให้ราษฎรประเภทนี้ทำงาน จึงจะใช้แรงงานของผู้ที่หนักโลกนี้เป็นประโยชน์แก่บ้าน
เมืองได้"² ดังนั้น จะเห็นว่า ปรีดีได้พิจารณา "บุคคลที่เกิดมาหนักโลก" ท่านเองเดียวกับที่

¹ Gide & Rist, A History of Economic Doctrines. . . , p. 206.

² เลื่อน บุญมาก, ท่านปรีดี รัษฎา อาวุโส. . . , หน้า 78-79.

แซงต์ ซีมอง โคธิจาร์นา "ผู้ที่ไม่ทำงาน" ซึ่งเป็น "ศัตรูของประเทศชาติ" และ จะต้องทำให้หลุดขึ้นไปในสังคมใหม่ที่คงเหลือแต่เฉพาะผู้ทำงาน นอกจากนี้ ความเสมอภาคในระหว่างผู้ทำงาน ที่แซงต์ ซีมอง เสนอ ก็ปรากฏในเค้าโครงของปรีดีในเรื่องความเสมอภาคที่ว่า "ความเสมอภาคก็มีขึ้นได้ในสิทธิและหน้าที่ ซึ่งนอกจากเสมอภาคกันบนกระดาษยังเป็นการเสมอภาคที่จะเข้ารับราชการ แม้จะเป็นในทางปกครองและในทางเศรษฐกิจก็ ราษฎรจะมีสิทธิเสมอภาคกันในการที่จะไม่อดตาย"¹ ซึ่งก็คือ ความเสมอภาคในการทำงาน และเสมอภาคในระหว่างผู้ทำงานในทัศนะของปรีดี

แม้ว่า ปรีดีจะมีความเห็นพ้องหรือสอดคล้องกับแซงต์ ซีมอง ในเรื่องการเน้นการพัฒนาอุตสาหกรรม, การแบ่งชนชั้นผู้ทำงานและผู้ที่ไม่ทำงาน และความเสมอภาคในระหว่างผู้ทำงาน แต่ปรีดีก็มีความเห็นที่แตกต่างจากแซงต์ ซีมอง ในเรื่องบทบาทของรัฐ ซึ่งแซงต์ ซีมอง มีความเห็นว่า "รัฐบาลเป็นแค่ส่วนด้านหน้าของโรงงานเท่านั้น การกระทำของฝ่ายรัฐบาลเป็นแค่เปิดถนนกทั้งหมัด และชุมชนอาจดำรงอยู่อย่างมีความสุขได้โดยลำพังโดยปราศจากรัฐ แต่ถ้าวุฒิกษัตริย์, ผู้ประกอบการอุตสาหกรรม, นายธนาคาร, และพ่อค้าแล้ว รัฐจะทรุดโทรม และการเคลื่อนไหวแห่งชีวิตของรัฐนั้นจะเหือดแห้งไป เพราะเหตุว่าแรงงานของบุคคลเหล่านี้เท่านั้น ซึ่งเป็นสิ่งที่อำนวยความสะดวกและจำเป็นโดยแท้จริง บุคคลเหล่านี้เท่านั้น ซึ่งเป็นผู้ปกครองและเป็นผู้ทรงอำนาจอันแท้จริงไว้"² ดังนั้น หน้าที่ของรัฐ คือ ประสานผลประโยชน์ของผู้ประกอบการ แรงงาน และ ผู้บริโภค คือเป็นหน้าที่ผสมผสานทางเศรษฐกิจมากกว่าการปกครองคน การเมืองจะเปลี่ยนรูป ศาสตร์แห่งการจ้องคักการผลิตจะเป็นเรื่องสำคัญของรัฐแทนเรื่องการเมือง ความสนใจของรัฐจะอยู่เฉพาะเรื่องประโยชน์เกี่ยวกับความเป็นอยู่และความเจริญของสมาชิก³ ซึ่งรัฐในความหมายเดิมจะเป็นสิ่งไม่จำเป็น

¹ เดือน มุนนาค, ท่านปรีดี รัษฎา ใ. . . , หน้า 122.

² Gide & Rist, A History of Economic Doctrines. . ., p. 204-205.

³ Ibid., p. 207-208.

และจะหมดไป แต่ "รัฐ" ในเค้าโครงการเศรษฐกิจของปรีดี ไม่ได้มีหน้าที่เพียงประสานผลประโยชน์ของผู้ประกอบการ แรงงาน และผู้บริโภค เท่านั้น แต่รัฐเป็นผู้ประกอบการเศรษฐกิจเอง ซึ่งบทบาทของรัฐในแง่นี้จะต่างจากของแซงค์ ซีมอง มาก

นอกจากแซงค์ ซีมอง แล้ว อาจกล่าวได้ว่า ปรีดีได้รับแนวความคิดบางอย่างจาก โรเบิร์ต โอเวน¹ ในเค้าโครงการเศรษฐกิจ ปรีดีได้เสนอในเรื่องการจ่ายเงินเดือนราษฎรว่า "การจ่ายเงินเดือนก็เท่ากับจ่ายคะแนนให้ราษฎร" ที่จะจับจ่ายแลกเปลี่ยนกับปัจจัยแห่งการดำรงชีวิต โดยที่รัฐบาลจัดหาปัจจัยแห่งการดำรงชีวิตมาไว้พร้อมมูลในรูปสหกรณ์ เพื่อจับแลกเปลี่ยนกับเงินเดือนของราษฎร² ซึ่งการจ่ายเงินเดือนที่เป็นบัตรแลกเปลี่ยน ซึ่งเปรียบเหมือนเป็นการจ่ายคะแนนให้ราษฎรนี้ คล้ายกับสิ่งที่โอเวน เสนอในเรื่อง Labour notes หรือบัตรแรงงาน โรเบิร์ต โอเวน ถือว่า เงินตราทำให้เกิดกำไร และกำไรเป็นสิ่งที่อยู่ศีลธรรมที่ควรกำจัดให้สูญสิ้นไป ดังนั้น "เงินตราจึงเป็นมูลรากของความชั่วร้ายทั้งหลาย" จึงควรยกเลิกเงินตรา และนำบัตรแรงงาน (Labour notes) มาใช้แทน ซึ่งบัตรแรงงานนี้จะ เป็นมาตรฐานที่แท้จริงของราคา บัตรแรงงานจะคำนวณจากจำนวนชั่วโมงแรงงานซึ่งผู้ผลิตได้เสียไปในการประดิษฐ์สิ่งของ และเมื่อผู้ผลิต ผลิตสิ่งใดได้ก็จะได้รับบัตรแรงงานตามจำนวน ชั่วโมงแรงงานที่ได้ผลิตของสิ่งนั้น และสามารถนำบัตรแรงงานนี้ไปแลกเปลี่ยนสิ่งของอื่นได้ตามความต้องการ โดยโอเวนได้จัดให้มีร้านแลกเปลี่ยนที่เรียกว่า The National Equitable Labour Exchange ซึ่งจัดในรูปสหกรณ์แลกเปลี่ยนสินค้า³ เมื่อเปรียบเทียบกับสิ่งที่ปรีดีเสนอจะ เห็นว่ามีส่วนคล้ายกันมาก คือ การที่รัฐบาลจ่ายเงินเดือนที่เท่ากับการจ่ายคะแนนให้ราษฎรนี้ ก็เปรียบเหมือนการจ่ายบัตรแรงงานให้กับผู้ผลิต ซึ่งทั้งเงินเดือนและบัตรแรงงานต่างก็เป็นเพียงบัตรแลกเปลี่ยน ที่นำมาแลกเปลี่ยนของความต้องการจากสหกรณ์แลกเปลี่ยน สินค้า แต่มีข้อแตกต่างในแง่ที่สำคัญกับปรีดีแล้ว รัฐบาลเป็นผู้จ่ายบัตรแลกเปลี่ยนหรือเงินเดือน

¹โรเบิร์ต โอเวน มีชีวิตอยู่ในช่วงปี 1771-1857 Gide ได้จัดโอเวนอยู่ในพวก associative socialist และถึงแม้โรเบิร์ต โอเวน จะเป็นชาวอังกฤษ แต่ก็มีอิทธิพลต่อความคิดสังคมนิยมในฝรั่งเศสมาก คำอธิบายของ Gide เกี่ยวกับโอเวนนี้ อยู่ใน Gide & Rist A History of Economic Doctrines. . ., p. 235-245.

²เคียน บูนาท, ท่านปรีดี รัฐบุรุษอาวุโส. . ., หน้า 67.

³Gide & Rist, A History of Economic Doctrines. . ., p. 240-241.

นี้ โดยไม่ได้ระบุว่า จะจ่ายตามจำนวนชั่วโมงแรงงาน และสหกรณ์การแลกเปลี่ยนของปรีดี
 ดำเนินการโดยรัฐ ในขณะที่สหกรณ์แลกเปลี่ยนหรือห้าง The National Equitable
 Labour Exchange ของโอเว่น ไม่ได้ดำเนินงานโดยรัฐ แต่กระนั้นก็ตาม รูปแบบของ
 การจ่ายเงินเดือนซึ่งมีค่าเป็นบัตรแลกเปลี่ยน ที่นำไปแลดสิ่งของจากสหกรณ์แลกเปลี่ยนของปรีดี
 ก็มีผลคล้ายกับของโอเว่นมาก

นักสังคมนิยมที่มีอิทธิพลต่อความคิดของปรีดีอีกคนหนึ่ง คือ ฟูรีเออร์ (Charles Fourier)
 ฟูรีเออร์ได้เสนอให้สร้างหมู่บ้าน หรือโรงแรมสหกรณ์ ที่เรียกว่า ฟาลังสแตร์ (Phalanstère)
 ซึ่งเป็นสิ่งปลูกสร้างขนาดใหญ่พอที่คน 1,500 คน จะอาศัยได้ ในฟาลังสแตร์นี้ จะมีห้อง
 นอน ห้องโถง ห้องรับประทานอาหาร ห้องรับแขก ห้องอ่านหนังสือ ฯลฯ คือมีทุกอย่างที่จะทำให้
 บุคคลที่อาศัยอยู่ภายในฟาลังสแตร์ ได้รับความสะดวกสบาย ฟาลังสแตร์นี้จะเป็นสมาคมสหกรณ์
 ทั้งในด้านการผลิตและการบริโภค ซึ่งฟาลังสแตร์จะเปรียบเหมือนโลกเล็กๆที่ซึ่งตนเอง
 สมาชิกจะผลิตในสิ่งที่บริโภค และจะบริโภคในสิ่งที่ผลิต เมื่อมีสิ่งทีผลิตได้มากเกินต้องการ
 หรือมีสิ่งผลิตได้ไม่เพียงพอกับความต้องการ สมาชิกของฟาลังสแตร์หนึ่งจะแลกเปลี่ยนกับสมา
 ชิกของอีกฟาลังสแตร์หนึ่ง ซึ่งการแลกเปลี่ยนนี้ สมาชิกแต่ละคนจะไม่ทำการแลกเปลี่ยนเอง
 แต่จะเป็นหน้าที่ของสมาคมกระทำแทนสมาชิก¹ ฟูรีเออร์ได้สร้างภาพฟาลังสแตร์อย่างสวย
 งามเหมือนโลกในฝัน แต่เมื่อกล่าวเฉพาะสิ่งที่ฟูรีเออร์มีอิทธิพลต่อปรีดี เห็นจะได้แก่ การ
 จัดรูปแบบสหกรณ์ที่สามารถซึ่งตนเองได้ คือเป็นสหกรณ์การผลิต สหกรณ์การบริโภค ที่สามารถ
 จำหน่ายหรือแลกเปลี่ยนกับสหกรณ์อื่นได้ แม้ว่ารูปแบบสหกรณ์ของปรีดีจะไม่เหมือนกับฟาลังสแตร์
 ซึ่งเป็นสิ่งปลูกสร้างที่สวยงามขนาดใหญ่ก็ตาม แต่แนวความคิดในการจัดระบบสหกรณ์นี้ ก็มีส่วน
 ที่คล้ายกันอยู่ ซึ่งปรีดีได้กล่าวไว้ในหมวดที่ 7 เรื่องการแบ่งงานออกเป็นสหกรณ์ว่า "สหกรณ์
 เหล่านี้จะเป็นสมาชิกของสหกรณ์ย่อมรวมกันประกอบการเศรษฐกิจกรรรูปแบบ" คือ ร่วมกันในการ
 ประดิษฐ์, ร่วมกันในการจำหน่ายและขนส่ง, ร่วมกันในการจัดหาของอุปโภคบริโภคให้แก่สมาชิก

¹Gide & Rist, A History of Economic Doctrines. . . , p. 246-248.

และร่วมกันในการสร้างสถานที่อยู่¹ แต่สหกรณ์ของปริตตีมีข้อแตกต่างจากฟาลังสะแตรร์ของฟูรีเออร์ คือ สหกรณ์ของปริตตีควบคุมโดยรัฐ แต่ฟาลังสะแตรร์จัดตั้งขึ้นโดยสมัครใจ และทุนของฟาลังสะแตรร์มาจากสมาชิกไม่ได้มาจากเงินทุนของรัฐ² สิ่งปรากฏในเค้าโครงอีกอย่างหนึ่ง ที่แสดงให้เห็นว่า ปริตตีได้รับแนวความคิดของฟูรีเออร์ในการจัดรูปแบบสหกรณ์หรือฟาลังสะแตรร์นี้ คือ ปริตตีได้กล่าวว่า ". . . ถ้าชาวนารวมกันทำกิจการประหยัดแรงงานลงได้ เช่น กระบือตัวหนึ่ง ชาวนาที่แยกกันทำจะต้องเลี้ยงเอง ถ้ารวมกันหลายๆตัวแล้ว กระบือนั้นก็อาจรวมกันเลี้ยง และใช้คนเลี้ยงรวมกันได้ เป็นการประหยัดแรงงานได้ส่วนหนึ่ง นอกจากนั้น การบ้าน เช่น อาหารก็จะรวมกันทำได้เหมือนดังเช่น สโมสรหรือร้านอาหาร ที่วันหนึ่งๆ มีคนมารับอาหารหลายสิบคน และอาจใช้คนปรุงอาหารเพียงคนเดียวหรือสองคนก็ได้. . ." ³ ซึ่งฟูรีเออร์ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้เช่นกันว่า "ชีวิตภายใต้หลังคาเดียวกัน (ฟาลังสะแตรร์) สามารถทำให้ผู้บริโภครับความสะดวกสบายโดยการเสียค่าใช้จ่ายเพียงเล็กน้อย อาหาร, เครื่องทำความร้อน, แสงสว่าง ฯลฯ จะสามารถได้รับในราคาถูกลงกว่าและมีประสิทธิภาพมากกว่า"⁴ และในฟาลังสะแตรร์นี้ บุคคลจะรับประทานอาหารร่วมกันในห้องอาหารสาธารณะของฟาลังสะแตรร์ หรือนำอาหารไปรับประทานในห้องส่วนตัวของเขาก็ได้ ซึ่งการดำเนินการในเรื่องการบริโภคนี้เป็น "ระบบครัวรวม" คือมีผู้ที่มีหน้าที่ปรุงอาหารเพียงจำนวนหนึ่ง แต่ปรุงอาหารเพื่อสมาชิกทั้งหมด

แต่ถึงแม้ว่า ปริตตีจะได้รับอิทธิพลหรือเห็นด้วยกับแนวความคิดบางอย่างของฟูรีเออร์ ปริตตีก็มีได้นำแนวความคิดของฟูรีเออร์ที่เสนอให้กลับไปสู่ธรรมชาติ ไปหาความสวยงามตามธรรมชาติ และหันไปหาอาชีพเกษตรกรรม (Back to the land) มาใช้ ฟูรีเออร์ไม่ชอบการผลิตขนาดใหญ่ ไม่ชอบเครื่องจักร และไม่ชอบการรวมศูนย์ (Centralisation)

¹ เคียน บุนนาค, ท่านปริตตี รัชบุรุษอาวุโส. . ., หน้า 104-105.

² Gide & Rist, A History of Economic Doctrines. . ., p. 250.

³ เคียน บุนนาค, ท่านปริตตี รัชบุรุษอาวุโส. . ., หน้า 72-73.

⁴ Gide & Rist, A History of Economic Doctrines. . ., p. 247.

และฟูรีเออร์ได้เสนอให้ลดการผลิตอุตสาหกรรมและระบบโรงงานให้เหลือน้อยที่สุดเท่าที่จำเป็น¹ ซึ่งในแง่นี้ ปรีดีแตกต่างจากฟูรีเออร์เป็นอย่างมาก แต่ในขณะเดียวกัน ความเห็นในเรื่องการตั้งโรงงานอุตสาหกรรมของปรีดี กลับมีส่วนคล้ายความเห็นของหลุยส์ บลังค์ มากกว่า

หลุยส์ บลังค์ (Louis Blanc) มีความเห็นว่า ความเลวร้ายทั้งหลายในทางเศรษฐกิจเกิดจากการแข่งขัน การแข่งขันเป็นสาเหตุของความยากจน ความเลื่อมทางจิตใจ อารยธรรมและโสเภณี วิกฤตการณ์ทางอุตสาหกรรมและความขัดแย้งระหว่างประเทศ หลุยส์ บลังค์ จึงประณามการแข่งขัน และเสนอว่าควรรื้อรากฐานของสังคมและสร้างสังคมใหม่โดยใช้ระบบร่วมสมาคม (association) เป็นพื้นฐานของชีวิตสังคม² หลุยส์ บลังค์ เสนอให้ตั้งโรงงานสังคม (social workshop) หรือโรงงานแห่งชาติ (national workshop) ขึ้น ซึ่งโรงงานนี้เกิดจากขบวนการในอาชีพเดียวกัน ทั้งในการเกษตรและอุตสาหกรรม รวมกันตั้งเป็นสหกรณ์ผู้ผลิตขึ้นในแต่ละสาขาการผลิต แล้วขโมยเงินทุนจากรัฐบาล โดยคนงานให้คำมั่นสัญญาว่าจะใช้คืนและให้ดอกเบี้ยสำหรับการกู้ยืมในระยะแรก หลุยส์ บลังค์ได้กล่าวถึงกรณีที่โรงงานสังคมจำต้องกู้ยืมเงินจากรัฐบาล หรือให้รัฐบาลเข้าช่วยเหลือในการจัดตั้งโรงงานในระยะแรกว่า ธรรมดาที่ไม่สามารถจะมีทุนหรือหาทุนในการก่อตั้งโรงงานนี้ได้ และถ้าไม่อาศัยความช่วยเหลือจากรัฐบาลแล้ว การจะสร้างโรงงานขึ้นจากเงินสะสมของธรรมดาเองเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ ธรรมดาขาดแคลนทุน ดังนั้นหน้าที่ของรัฐก็คือการหาเงินทุนในการจัดตั้งโรงงานและการให้ความช่วยเหลือในระยะแรก ซึ่งรัฐจะเป็นเหมือนธนาคารของคนยากจน ดังนั้น การแทรกแซงของรัฐจึงเป็นสิ่งจำเป็นในระยะชั่วคราว เมื่อโรงงานสามารถตั้งขึ้นได้แล้ว ก็จะสามารถดำเนินการต่อไปเองได้³ เมื่อมาพิจารณาเกี่ยวกับสิ่งที่เสนอในเค้าโครงฯ จะเห็นว่า ปรีดีมีความเห็นสอดคล้องกับหลุยส์ บลังค์ ในเรื่องการจัดตั้ง "โรงงานสังคม" ซึ่งปรีดีมีความเห็นว่า เครื่องจักรเป็นสิ่งที่มีประโยชน์ และควรนำเครื่องจักรมาใช้ทั้งในการเกษตรและในโรงงานอุตสาหกรรม แต่การนำเครื่องจักรมาใช้ตั้งที่เป็นอยู่ในระบบเสรีนิยม ทำให้

¹ Gide & Rist, A History of Economic Doctrines. . ., p. 251.

² Ibid., p. 256-257.

³ Ibid., p. 261.

เกิด ปัญหาคนว่างงานได้ "แต่ทั้งนี้ก็จะโทษเครื่องจักรก็มีได้ เพราะเครื่องจักรกลเป็นสิ่งที่ช่วยมนุษย์ให้ทำงาน การที่มีคนไม่ทำงานทำเพราะโรงงานได้เปลี่ยนใช้เครื่องจักรกลนั้นเป็นโดยเหตุที่เอกชนต่างคนต่างทำ"¹ ปรีดีเห็นด้วยที่จะตั้งสหกรณ์ผลิตที่มีรูปแบบเหมือนโรงงานสังคมของหลุยส์ บลังค์ และเห็นด้วยว่า กรรมกรไม่สามารถจะมีเงินทุนพอที่จะจัดตั้งโรงงานสังคมขึ้นเอง. ในคำให้การเกษร ชาวนาถิไม่มีเงินทุนที่จะซื้อเครื่องจักร ซึ่งปรีดีได้กล่าวว่า "การนำเครื่องจักรมาใช้ ชาวนาทุกคนสามารถมีเครื่องจักรได้หรือ ชาวนามีเงินทุนที่จะซื้อหรือ. . ." ดังนั้น "การที่รัฐบาลเป็นผู้ประกอบการเศรษฐกิจเสียเอง โดยจัดให้มีสหกรณ์นั้น นอกจากจะแก้ปัญหาเรื่องงานแล้ว การหาทุนยังสะดวกยิ่งกว่าเอกชน เพราะรัฐบาลอาจวางนโยบายการคลัง. . . อาจที่จะอาศัยข้อเสียดและทรัพย์สินของรัฐบาลจัดการกู้เงินอันเป็นประกันดีกว่าเอกชน. . ."² ดังนั้น สหกรณ์การผลิตของปรีดีที่อยู่ในรูปสหกรณ์อุตสาหกรรมและสหกรณ์เกษตรกรรม ก็มีรูปแบบเหมือนโรงงานสังคมที่หลุยส์ บลังค์เสนอ คือเป็นสหกรณ์ที่สมาชิกร่วมกันผลิต และใช้เครื่องจักรทันสมัย แต่มีข้ออ้างที่ว่าสหกรณ์การผลิตของหลุยส์ บลังค์ เสนอให้กรรมกรกู้ยืมเงินจากรัฐบาล และรัฐบาลจะให้ความช่วยเหลือเฉพาะในระยะเริ่มแรก แต่สหกรณ์การผลิตของปรีดี รัฐบาลเป็นผู้ดำเนินการเอง โดยกู้เงินจากคนมั่งมีในประเทศ "ซึ่งอาจเป็นการกู้โดยตรงหรือออกไปกู้สำหรับโรงงานโดยเฉพาะ"³ และอาจกู้จากต่างประเทศ และการกู้เงินของหลุยส์ บลังค์ และปรีดี ก็มีลักษณะร่วมกันคือ การจ่ายดอกเบี้ยเงินกู้ ซึ่งทั้งปรีดีและหลุยส์ บลังค์ ไม่ได้ปฏิเสธเรื่องดอกเบี้ย เหมือนดังที่สำนักศิษย์ของแซงค์ซิมอง ปฏิเสธว่า "ถ้าเขาก็ดี ดอกเบี้ยเงินกู้ก็ดี ทั้งสองอย่างนี้มีความชั่วช้าสามานย์พอกัน และทั้งสองอย่างนี้เป็นการทำงานภายหลังคนเช่นเดียวกัน"⁴ แต่ทั้งปรีดี และหลุยส์ บลังค์ มี

¹ เค็อน มุนนาค, ท่านปรีดี รัชมหาอาวุโส. . ., หน้า 75.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 77.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 95.

⁴ เจ.เอฟ. ฮัทเจสสัน, ลัทธิเศรษฐกิจ, หน้า 121.

ความเห็นร่วมกันว่า การกู้เงินและการจ่ายดอกเบี้ยเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการจัดตั้ง "โรงงานสังคม" หรือ "สหกรณ์การผลิต" แม้ว่าหลุยส์ บลังค์ จะไม่ได้ยอมรับว่า "ดอกเบี้ย" เป็นสิ่งที่ถูกต้องชอบธรรมนัก และมีความปรารถนาที่จะให้ดอกเบี้ยเงินกู้เจ็กร้างไปในที่สุด แต่ก็ยอมรับว่าจำต้องมีระยะหัวเดียวหัวต่อระยะหนึ่ง และในระยะระหว่างนี้ ดอกเบี้ยเงินกู้จะยังมีต่อไป¹ การจัดสรรรายได้ หรือ "การจ่ายเงินเดือนและเบี้ยบำนาญของราษฎร" ที่ปรีดีเสนอก็นิมีส่วนคล้ายกับ การจัดสรรรายได้ใน "โรงงานสังคม" ของหลุยส์ บลังค์ ซึ่งหลุยส์ บลังค์ เสนอว่า รายได้สุทธิของโรงงานสังคม จะแบ่งเป็น 3 ส่วน ส่วนแรกจะแบ่งกันระหว่างสมาชิกผู้ทำงานในโรงงานเป็นการเพิ่มค่าแรง ส่วนที่ 2 ใ้สำหรับช่วยคนชรา คนพิการ และคนป่วยในสังคม และส่วนที่ 3 ใ้สำหรับซื้อเครื่องมือการผลิตใ้ผู้ที่ต้องการเข้ามาร่วมมือในโรงงาน เพื่อที่จะขยายโรงงานใ้กว้างขวางออกไปทั่วสังคม² ในเค้าร่าง พ.ร.บ. ว่าด้วยการประกันความสุขสมบูรณ์ของราษฎร หมวดที่ 1 ว่าด้วยเงินเดือนและเบี้ยบำนาญของราษฎร ปรีดี เสนอว่า "นอกจากเงินเดือนที่ได้รับ ใ้ผู้ที่ทำงานหรือรับราชการได้รับเงินรางวัลอีก 1 สดหนึ่งตามผลแห่งการงานของตน"³ ซึ่งปรีดีใ้คำอธิบายว่า "รางวัลเช่นนี้เป็นใ้ในทำนองใ้กรรมกรมีส่วนในผลกำไร ที่เรียกกันว่า (Sharing)"⁴ ซึ่งเงินรางวัลในที่นี้ ก็เหมือนกับการแบ่งผลกำไรระหว่างสมาชิกในโรงงานสังคมของหลุยส์ บลังค์ แต่มีข้อแตกต่างที่ว่า นอกจากเงินรางวัลนี้ โรงงานสังคมของหลุยส์ บลังค์ จะจ่ายค่าจ้างใ้กรรมกรทุกคนเท่ากัน ในขณะที่ปรีดีจ่ายเงินเดือนราษฎรตามอัตรา ที่อาจมีความแตกต่างกันตามความสามารถ แต่กระนั้นก็ตาม การจัดสรรรายได้ส่วนอื่นๆของปรีดี ก็มีส่วนคล้ายกับของหลุยส์ บลังค์ เช่น การจัดรายได้ส่วนหนึ่งเพื่อช่วยคนป่วย คนชรา หรือคนพิการ และ การจัดสรรรายได้ที่เหลือเพื่อซื้อเครื่องจักรกล

¹ Gide & Rist, A History of Economic Doctrines. . . , p. 259.

² Ibid.

³ เดือน มุนนาค, ท่านปรีดี รัชมุนหาวาส. . . , หน้า 129.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 135.

นอกจากนี้ ปรีดียังได้รับอิทธิพลจากหลุยส์ บลังค์ สำหรับทัศนะในเรื่อง "เสรีภาพ" หลุยส์ บลังค์ ได้กล่าวถึงปัญหาการให้รัฐมีบทบาทในการสร้างสังคมใหม่ โดยเฉพาะการช่วยตั้งโรงงานสังคมว่า การแทรกแซงของรัฐนี้จะเป็นการทำลายเสรีภาพหรือไม่ และหลุยส์ บลังค์ ได้ตอบว่า "มันจะเป็นการทำลายเสรีภาพ ถ้าคุณคิดถึงเสรีภาพในลักษณะที่เป็นสิ่งนามธรรมที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญหรือที่อื่นๆ แต่สิ่งนั้นไม่ใช่เสรีภาพที่แท้จริง เสรีภาพที่สมบูรณ์ประกอบด้วยการอำนาจที่มนุษย์จะสามารถพัฒนาและใช้ความสามารถของมนุษย์ในสิ่งที่ถูกต้องชอบธรรมได้ โดยได้รับการยอมรับจากกฎหมาย" เสรีภาพโดยปราศจากโอกาสที่จะใช้ก็คือ การกดขี่ และเมื่อคนโง่หรือปราศจากเครื่องมือหาเลี้ยงชีพแล้ว เขาก็ต้องตกเป็นเหยื่อของผู้ที่รวยกว่าหรือมีการศึกษาคิดว่า เท่ากับว่าเสรีภาพของเขาหมดไปแล้ว ในกรณีเช่นนั้น การเข้าแทรกแซงของรัฐเป็นสิ่งจำเป็น¹ ซึ่งปรีดีได้กล่าวข้อความในทำนองเดียวกันนี้ ในเค้าโครงการเศรษฐกิจ หมวดที่ 11 บทที่ 5 เรื่องเสรีภาพ ว่า "ข้อนี้ ผู้ที่มองแต่ผิวๆ จะคัดค้านทันทีว่า การที่รัฐบาลกับราษฎรทั้งหมดเป็นข้าราชการนั้น และการที่รัฐบาลประกอบเศรษฐกิจเสียเองนั้นจะเป็นการตัดเสรีภาพจริงอยู่ เมื่อรัฐบาลประกอบเศรษฐกิจเสียเองเช่นนี้ ย่อมเป็นการตัดเสรีภาพ แต่การตัดเสรีภาพนั้นก็เพื่อจะทำให้ราษฎรได้รับความสุขสมบูรณ์. . . เมื่อราษฎรได้มีความสุขภายในเศรษฐกิจนี้แล้ว ราษฎรก็ย่อมมีความสุขกาย ราษฎรจะต้องการเสรีภาพโดยไม่มีอาหารรับประทานเช่นนั้นหรือ ทั้งนี้ไม่ใช่ความประสงค์ของราษฎรเลย. . . เสรีภาพย่อมจำกัดเพื่อผลประโยชน์ของราษฎรทั้งหลายด้วยกัน"² นอกจากนี้ปรีดียังมีความเห็นสอดคล้องกับหลุยส์ บลังค์ ที่เห็นว่า ระบบการเลือกตั้งที่ให้สิทธิเลือกตั้งแก่บุคคลทั่วไป จะสามารถทำให้สถาบันรัฐเป็นเครื่องมือให้เกิดการปฏิรูปต่างๆ ได้ และหวังที่จะใช้สถาบันรัฐที่มีอยู่ปรับปรุงระบบเศรษฐกิจการเมือง แทนที่จะล้มล้างสถาบันรัฐเดิม แล้วสร้างสถาบันรัฐใหม่ขึ้นมา³ แต่ระดับของการเข้าไปมีบทบาทของรัฐที่หลุยส์ บลังค์ เสนอ มีความแตกต่างจากที่ปรีดีเสนอ เพราะรัฐในทัศนะของหลุยส์ บลังค์ เป็น

¹ Gide & Rist, A History of Economic Doctrines. . . , p. 262.

² เกื้อน บุนนาค, ท่านปรีดี รัชมุนษาวุโส. . . , หน้า 123.

³ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, ลัทธิเศรษฐกิจการเมือง (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2519), หน้า 46.

เพียงผู้ช่วยเหลือ แต่รัฐในทัศนะของปรีดีเป็นผู้ดำเนินการและประกอบการเศรษฐกิจเอง

นักคิดอีกคนหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อปรีดี คือ ปรูคอง แต่อิทธิพลของปรูคองที่มีต่อปรีดีนั้น ไม่มากนัก ปรีดีได้รับอิทธิพลจากปรูคองแค่เพียงการให้ความหมายของเงินตรา ซึ่งปรูคอง กล่าวว่า "เงินตราในตัวของมันเองไม่มีประโยชน์สำหรับข้าพเจ้า ข้าพเจ้าเชื่อมั่นไว้เพื่อใช้ ไปเท่านั้น ข้าพเจ้ามิได้บริโภคมันเข้าไป และมีได้ทำให้มันงอกเงยขึ้น เงินตราเป็นแค่เพียง เครื่องมืออันหนึ่งแห่งปรีวรรคกรรมเท่านั้น"¹ ดังนั้น เงินตราจึงเป็นเพียงบัตรแลกเปลี่ยน ซึ่งปรีดีได้กล่าวถึงความหมายของเงินตราในทำนองเดียวกับปรูคองว่า "เงินตราเป็นสิ่งที่รับ- ประทานไม่ได้ เงินตราย่อมเป็นสิ่งที่จะไหลแลกเปลี่ยนกับปัจจัยแห่งการดำรงชีวิต. . . ขอให้ ระลึกว่าเงินที่ท่านหามาได้ ท่านนำเอาเงินนั้นไปทำอะไร ท่านก็นำไปแลกเปลี่ยนกับปัจจัยแห่ง การดำรงชีวิต"² ดังนั้น เงินตราในความหมายของปรีดีก็เป็นเพียงบัตรแลกเปลี่ยน เช่นกัน ส่วนข้อเสนอหรือความเห็นอื่นๆของปรูคอง มีความแตกต่างจากทัศนะของปรีดี โดยเฉพาะปรูคอง ไม่เห็นด้วยกับระบอบสังคมนิยม ปรูคองกล่าวว่า พวกสังคมนิยมมีความประสงค์ที่จะทำลาย กาลังในทางเศรษฐกิจที่มีอยู่ ปรารถนาที่จะเลิกวงการแข่งขันโดยการนำสหกรณ์มาแทนที่ ต้องการเลิกวงการกรรมสิทธิ์เอกชนโดยการนำกรรมสิทธิ์ร่วมมาแทนที่ และสำหรับปรูคองแล้ว "เสรีภาพเป็นยอดของสิ่งทั้งหลาย สำหรับระบบของข้าพเจ้า เสรีภาพในการคิด, เสรีภาพ ในการพิมพ์, เสรีภาพในการงาน, เสรีภาพในการค้า, เสรีภาพในการศึกษาอบรม, เสรีภาพ ในการจำหน่ายจ่ายแจกซึ่งผลของงานโดยอิสระ, เสรีภาพไม่มีที่สิ้นสุด, เสรีภาพอันเด็ดขาด เสรีภาพทุกหนทุกแห่งและชั่วนิรันดร์"³ และปรูคองไม่เห็นด้วยกับพวกคอมมิวนิสต์เช่นกัน เขา กล่าวว่า "คอมมิวนิสต์เป็นศาสนาของความทุกข์ยาก" ซึ่ง "ระหว่างสถาบันของกรรมสิทธิ์ เอกชนและคอมมิวนิสต์ จะมีโลกหนึ่งที่แตกต่างกันออกไป"⁴ เป็นโลกที่ปรูคองจะสร้างขึ้น ปรูคอง ได้เสนอให้เลิกวงการกรรมสิทธิ์เอกชน โดยสงวนการครอบครองไว้ และให้กำจัดดอกเบี้ยโดย

¹ Gide & Rist, A History of Economic Doctrines. . ., p. 309.

² เลื่อน บุณนาค, ทวนปรีดี วัชบุรุษอาวุโส. . ., หน้า 66-67.

³ Gide & Rist, A History of Economic Doctrines. . ., p. 297-298.

⁴ Ibid., p. 298.

การตั้งธนาคารแลกเปลี่ยน (Exchange Bank) เพื่อทำหน้าที่รับแลกเปลี่ยนตั๋วเงิน (Discount bills) โดยไม่ชักส่วนลดของจำนวนเงินในตั๋ว ซึ่งจะทำให้ดอกเบี้ยสูงขึ้น เงินตราจะสามารถกู้ยืมกันโดยปราศจากดอกเบี้ย โดยวิธีนี้ปรุคองคิดว่าจะสามารถแก้ปัญหาลังคมได้ ทักษะของปรุคองที่กล่าวมา มีความแตกต่างจากทักษะของปริดี ในเรื่องเสรีภาพ ปริดียอมรับข้อจำกัดของเสรีภาพในบางระดับ ซึ่งทักษะเรื่องเสรีภาพของปริดีสอดคล้องกับทักษะของหลุยส์ บลังค์ มากกว่า และในขณะที่ปรุคองเสนอให้เลิกวางกรรมสิทธิ์เอกชน ปริดียังคงเสนอให้กรรมสิทธิ์เอกชนดำรงอยู่ และธนาคารแลกเปลี่ยนที่ปรุคองเสนอก็คือแตกต่างจากธนาคารชาติของปริดี ธนาคารแลกเปลี่ยนของปรุคองทำหน้าที่แลกเปลี่ยนตั๋วเงินโดยไม่คิดดอกเบี้ย ในขณะที่ธนาคารชาติของปริดีทำหน้าที่รับฝากเงิน, ให้อุปเงิน และพิมพ์ธนบัตร แต่ไม่ได้มีหน้าที่รับแลกเปลี่ยนตั๋วเงินถึงธนาคารของปรุคอง รวมทั้งปริดีไม่ได้เสนอ "ดอกเบี้ย" เป็นหัวใจของปัญหาลังคม และให้กำจัด "ดอกเบี้ย" เสีย แต่ปริดียังคงให้ "ดอกเบี้ย" ดำรงอยู่ ดังนั้น จะเห็นว่า มีความแตกต่างกันหลายประการระหว่างระหว่างทักษะของปรุคองและปริดี โดยเฉพาะ ปรุคองเห็นว่ารัฐจะกลายเป็นสิ่งไม่จำเป็น และประชาชนสามารถดำเนินการไปได้โดยลำพัง ไม่มีความจำเป็นที่จะต้องมียุทธศาสตร์สืบต่อไป และปรุคองได้กล่าวว่า "เพราะฉะนั้น เราจึงเป็นนักอนาธิปไตย และเราได้เคยประกาศความจริงในข้อนี้หลายครั้งแล้ว อนาธิปไตยเป็นรูปแบบของสังคมที่เจริญแล้ว" ¹ ในขณะที่ "รัฐบาล" ในเค้าโครงฯ ของปริดีมีความสำคัญและเป็นสิ่งจำเป็น และปริดีก็ไม่เห็นด้วยกับระบอบอนาธิปไตย ดังนั้น จะเห็นได้ว่า ทักษะที่ปริดีได้รับอิทธิพลมาจากปรุคองนั้น มีจำกัดเพียงความเห็นพ้องในความหมายของเงินตรา ทักษะโดยส่วนใหญ่ที่แตกต่างกัน แต่ความเห็นพ้องในความหมายของเงินตรานี้ เป็นสิ่งที่ชัดเจน ซึ่งควรกล่าวไว้ด้วย

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ จะเห็นได้ว่า ปริดีได้รับอิทธิพลหรือแนวความคิดสังคมนิยมแบบสมาคมจากนักสังคมนิยมท่านต่างๆ นับตั้งแต่ แชนท์ ซีมอง, โรเบิร์ต โอเวน, ชาร์ลส์ ฟุริเออร์, หลุยส์ บลังค์ และ ปรุคอง

¹ Gide & Rist, A History of Economic Doctrines. . . , p. 310-311.

ซึ่งปฏิบัติได้เลือกเอาความเห็นบางส่วนของนักสังคมนิยมเหล่านี้ มาประกอบในการเสนอ
 เค้าโครงฯ ปฏิบัติไม่ได้เห็นด้วยกับความเห็นของใครโดยเฉพาะ ในขณะที่เห็นด้วยกับความคิด
 ของนักสังคมนิยมเหล่านี้ในบางเรื่อง ก็มีความเห็นที่แตกต่างไปในบางเรื่อง แยกกล่าวโดย
 ทั่วไปแล้ว นักสังคมนิยมในยุคแรกที่กล่าวมานี้ ยกเว้นปรุคอง ซึ่งเรียกตัวเองว่าพวกอนาธิปไตย
 และไม่มีสมมตินิยม (แต่กระนั้นก็ตาม ชาร์ล จีค มีความเห็นว่าสิ่งที่ปรุคองเสนอ ก็คือการสร้าง
 สังคมในรูปแบบสมาคม (association) นั้นเอง)¹ จัดอยู่ในพวกนักสังคมนิยมแบบสมาคม
 (associationism) ซึ่งเสนอหลักการร่วมกันบางอย่าง คือ การไม่ยกเลิกกรรมสิทธิ์เอกชน
 ไม่ยกเลิกดอกเบี้ย (ยกเว้นปรุคอง) หรือความไม่เสมอภาคในทรัพย์สิน และในขณะที่เสนอ
 ปัญหาความไม่เท่าเทียมกันของรายได้ การเอารัดเอาเปรียบ และการเอากำไร ก็ไม่ได้
 เสนอให้ออนันต์จัญการมลิตเป็นของรัฐ แต่เสนอว่าควรหาทางให้ทุกคนมีทรัพย์สิน มีจัญการ
 มลิต แล้วนำจัญจันนั้นมารวมกัน ช่วยกันทำการมลิตในลักษณะสมาคม (association) ที่
 สมาชิกมีทรัพย์สินและเสรีภาพ แต่ใช้เสรีภาพในทางร่วมกันแทนการแข่งขัน และการร่วมกัน
 นี้เป็นไปโดยสมัครใจ การดำเนินงานของสมาคมก็เป็นไปโดยสมาชิกของสมาคมนั้น รัฐบาล
 ไม่มีบทบาทเข้าเกี่ยวข้อง (ยกเว้นกรณีของหลุยส์ บลังค์ ซึ่งเสนอให้รัฐเข้าช่วยเหลือในระยะ
 เริ่มแรก)

ปฏิบัติเห็นด้วยกับหลักการทั่วไปของพวกสังคมนิยมแบบสมาคม ในการพิจารณาปัญหา
 ความไม่เป็นธรรมในสังคม, ความไม่เท่าเทียมกันของรายได้, ปัญหาการเอารัดเอาเปรียบ
 การเอากำไร และการคงไว้ซึ่งกรรมสิทธิ์เอกชน โดยเสนอให้ทุกคนมาร่วมกันในการมลิต
 การบริโภค ในรูปแบบของสมาคม แต่ปฏิบัติไม่เห็นด้วยกับพวกสังคมนิยมแบบสมาคมขึ้น
 เรื่องบทบาทของรัฐ ซึ่งในแง่นี้ ปฏิบัติจะมีความเห็นสอดคล้องกับพวก Collectivists มากกว่า
 โดยเฉพาะในเรื่องการอนันต์จัญกรรมสิทธิ์ของเอกชนบางอย่าง เป็นของรัฐหรือเป็นของสังคม

¹Gide, Political Economy, p. 483.

ข) สังคมนิยมแบบกรรมสิทธิ์ร่วม (Collectivism)

สังคมนิยมแบบกรรมสิทธิ์ร่วม (Collectivism) เป็นรูปแบบสังคมนิยมที่พัฒนามาจากสังคมนิยมแบบสมาคม (Associationism) ซึ่งได้ปฏิเสธแนวความคิดของพวกสังคมนิยมแบบสมาคมว่า เป็นรูปแบบสังคมนิยมที่เพ้อฝันหรือยูโทเปีย และพวกสังคมนิยมแบบกรรมสิทธิ์ร่วม หรือคอลเลกติวิสต์ (Collectivist) นี้ ได้เรียกตัวเองว่า เป็นสังคมนิยมแบบวิทยาศาสตร์ (Scientific socialism) เพื่อให้เห็นความแตกต่างของตนกับพวกสังคมนิยมยูโทเปีย¹ ชาร์ล จีค ได้กล่าวถึงพวก Collectivist ว่าเป็นพวก Collectivist ได้เสนอการเปลี่ยนแปลงรูปแบบสังคมที่ไม่รุนแรงเท่าการเปลี่ยนแปลงรูปแบบสังคมของพวกคอมมิวนิสต์ โดยเสนอให้รวมเครื่องมือหรือปัจจัยการผลิตเท่านั้น เช่น ที่ดิน, เหมืองแร่, โรงงาน, ธนาคาร, รถไฟ, วัตถุดิบ ฯ เป็นกรรมสิทธิ์ของสังคม ส่วนการบริโภคยังคงอยู่ภายใต้ระบบกรรมสิทธิ์เอกชน² และชาร์ล จีค ได้กล่าวต่อไปว่า ถ้าจะกล่าวให้ชัดเจนยิ่งขึ้น อาจกล่าวได้ว่า ในปัจจุบัน (ปีเขียน 1913) พวก Collectivism ไม่ได้มีความต้องการที่จะรวมเครื่องมือ

¹ Gide, Political Economy, p. 484.

² Ibid., p. 484 และ ชาร์ล จีค ได้อธิบายว่า Collectivism ได้เกิดขึ้นเมื่อไม่นานนัก Colins เป็นคนแรกที่ใช้คำนี้ในปี 1850 ในเบลเยียม แต่ Collectivism ของ Colins ก็เป็นเพียงกรรมสิทธิ์ร่วมทางด้านการเกษตร (agrarian) Pecqueur (1838) และ Vidal (1846) เป็นพวกแรกในฝรั่งเศส ที่เสนอความแตกต่างระหว่างปัจจัยการผลิต และวัตถุประสงค์ของการบริโภค ซึ่งเป็นลักษณะของระบบ Collectivism แต่ในปี 1847 ที่มาร์กซ และเอนเงิลส์ เสนอแถลงการณ์ของพรรคคอมมิวนิสต์ (Manifesto to the Communist party) นั้น นับว่าเป็นครั้งแรกที่หลักการของ Collectivism มีลักษณะกว้างขวาง และในหนังสือ "ทุน" ของมาร์กซ ก็ได้วิพากษ์วิจารณ์ระบบสังคมที่เป็นอยู่อย่างมาก ในเบลเยียม Cesar de Paepe (ถึงแก่กรรมปี 1891) ได้เสนอหลักการทั่วไปของการจัดองค์กรแบบกรรมสิทธิ์ร่วมเป็นครั้งแรก และชาร์ล จีค ได้กล่าวว่า แม้ว่า Collectivism จะถูกกล่าวถึงในความหมายที่เป็น "Marxism" บ่อยครั้ง ภายหลังจากที่ทฤษฎี Marxism มีชื่อเสียงขึ้น แต่พวกคอลเลกติวิสต์ทั้งหมดก็ไม่ใช่มาร์กซิสต์ และในขณะเดียวกัน พวก Collectivist ที่มีความเห็นแตกต่างจาก Marxist กลับมีเพิ่มมากขึ้น.

การผลิตทั้งหมดเป็นกรรมสิทธิ์ร่วม แต่ต้องการรวมเครื่องมือการผลิตที่มีลักษณะเป็นการผลิต
 ร่วมอยู่แล้วเท่านั้น ดังนั้น ที่ดินที่เพาะปลูกของชาวนา, เรือของชาวประมง, ห้องทำงานของ
 พวกช่างฝีมือ จะยังคงเป็นกรรมสิทธิ์เอกชน และคงจะเป็นอสังหาริมทรัพย์เหล่านี้จะยังคง
 ทำการผลิตภายในระบบการผลิตแบบปัจเจกชน (individual production) นอกจากนี้
 พวกคอลเลกทีวิสต์ก็ไม่ได้พิจารณาว่า เครื่องมือการผลิตต่างๆที่จะรวมเป็นกรรมสิทธิ์ร่วมของ
 สังคมนั้น จะตกอยู่ในความควบคุมของกรรมกร แต่พวกคอลเลกทีวิสต์เสนอให้การดำเนินการ
 ต่างๆอยู่ในความควบคุมตามโครงการของพวกคอลเลกทีวิสต์เอง¹ แนวความคิดของพวก
 คอลเลกทีวิสต์จึงเหมือนเป็นแนวความคิดที่อยู่กลางระหว่าง Associationism กับ Communism

เมื่อพิจารณาแนวความคิดของปรีดีตามเค้าโครงการเศรษฐกิจ จะเห็นว่า ปรีดีได้
 รับอิทธิพลของแนวความคิดแบบ Collectivism² มาก เพราะในขณะที่ปรีดีเห็นด้วยกับความเห็น
 ของพวกสังคมนิยมยูโทเปียหลายประการ แต่ปรีดีก็ไม่เห็นด้วยที่สหกรณ์หรือสมาคมผู้ผลิต และ
 สมาคมผู้บริโภค จะดำเนินงานโดยเอกชนโดยความสมัครใจของสมาชิกที่จะเข้ามารวมกัน โดย
 รัฐไม่เข้ามามีบทบาทเกี่ยวข้องด้วย ซึ่งยากที่จะประสบผลสำเร็จ โดยเฉพาะในสภาพสังคมไทย
 ขณะนั้น และในแง่นี้ อาจตั้งข้อสังเกตได้ว่า ปรีดีคงจะได้เรียนรู้ถึงความล้มเหลวของพวกสังคมนิยม
 ยูโทเปีย ซึ่งชาร์ล จีค และชาร์ล รัส โคอิมบายไว้ใน "ประวัติลัทธิเศรษฐกิจ" ถึงความ
 ล้มเหลวของ The National Equitable Labour Exchange ของ โรเบิร์ต โอเวน, ฟาลังส์แตร
 (phalanstere) ของชาร์ล ฟูรีเออร์, Social Workshop ของหลุยส์ บลัง และ Exchange
 Bank ของปูกอง ดังนั้น ปรีดีจึงเสนอให้ออนิจัยการผลิตบางอย่างจากกรรมสิทธิ์เอกชน
 ให้เป็นกรรมสิทธิ์ร่วมของสังคม ในเค้าโครงการเศรษฐกิจ ปรีดีได้เสนอให้รัฐบาลซื้อที่ดิน
 ซึ่งเป็นปัจจัยในการผลิตกลับคืน โดยเสนอว่า "ที่ดินที่รัฐบาลต้องซื้อกลับคืนนี้ ก็คือ ที่ดินที่จะใช้
 ประกอบการเศรษฐกิจ เช่น ที่นา หรือ ไร่ เป็นต้น ส่วนที่บานอยู่อาศัยนั้นไม่จำเป็นที่รัฐบาล
 ต้องซื้อคืน"² นอกจากที่ดินแล้ว รัฐบาลก็มีความประสงค์ที่จะจัดตั้งหรือดำเนินการในโรงงาน

¹Gide, Political Economy, p. 486.

²เคื้อน บุนนาค, ท่านปรีดี รัฐบุรุษอาวุโส . . ., หน้า 82.

เอง ซึ่งปรีทีกกล่าวว่า

ประเทศไทยจะดำเนินตามลัทธิปล่อยให้เอกชนเป็นเจ้าของโรงงานแล้ว ให้ผู้ที่สนับสนุนลัทธิที่นั่นพึ่งสำนักว่า ทนจะนำเอาความระส่ำระสายและความหายนะมาสู่ประเทศ. . . แต่ถาเราประกอบกิจการเศรษฐกิจทั้งหลาย รัฐใดเป็นเจ้าของเสียเองแล้ว ราษฎรทั้งหลายไม่ว่าจะเป็นราษฎรหรือข้าราชการประเภทใด เมื่อทำงานตามกำลังและความสามารถเหมือนกับข้าราชการและกรรมกรประเภทอื่นแล้ว ก็จะได้รับผลเช่นเดียวกัน¹

และกล่าวว่า

การที่มีคนไม่มีงานทำเพราะโรงงานได้เปลี่ยนใช้เครื่องจักรกลนั้น เป็นโดยเหตุที่เอกชนต่างคนต่างทำ. . . ถ้าโรงงานต่างๆหรือการกสิกรรมต่างๆได้ใช้เครื่องจักรไปทั้งหมด คนไม่มีงานทำจะมีจำนวนมาก ผลสุดท้ายความหายนะย่อมมาสู่ แต่ถารัฐบาลเป็นผู้ประกอบกิจการเศรษฐกิจเสียเองแล้ว ก็มีแต่ผลคืออย่างเดียวกันที่จะได้รับจากเครื่องจักรกล²

ในการเสนอให้โอนปัจจัยการผลิตบางอย่างมาเป็นกรรมสิทธิ์ร่วมกัน ปรีทีกเสนอให้รัฐบาลเป็นผู้ดำเนินการ ในขณะที่พวก Collectivist ไม่ได้ระบุชัดเจนว่า ผู้ที่จะดำเนินการในการรวมปัจจัยการผลิตและบริหารดำเนินงานต่อไปจะเป็น "รัฐบาล" แต่พวกคอลเลกติวิสต์เสนอให้กรรมสิทธิ์ร่วมอยู่ภายใต้การควบคุมตามโครงการของพวกคอลเลกติวิสต์ ซึ่งเมื่อกล่าวเฉพาะปรีทีก ผู้เสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจแล้ว จะเห็นได้ว่ากรรมสิทธิ์ร่วมที่อยู่ภายใต้การควบคุมของพวกคอลเลกติวิสต์ ก็คือ กรรมสิทธิ์ร่วมที่อยู่ภายใต้การควบคุมและดำเนินงานโดยรัฐบาล ซึ่งมีปรีทีกเป็นผู้นำความคิดทางด้านเศรษฐกิจนี้ และในแง่นี้ การเสนอของปรีทีกจึงไม่ต่างไปจากพวกคอลเลกติวิสต์เท่าใดนัก แต่สิ่งที่เหมือนกันในข้อเสนองานของปรีทีกกับพวกคอลเลกติวิสต์ ก็คือ กรรมสิทธิ์ร่วมไม่ได้อยู่ภายใต้การควบคุมของกรรมกรหรือชนชั้นกรรมาชีพตามแบบมาร์กซิสม์ นอกจากนี้ ข้อเสนองานของปรีทีกยังมีความสอดคล้องกับพวกคอลเลกติวิสต์ที่เสนอให้ปัจจัยการผลิตบางอย่างยังคงเป็นกรรมสิทธิ์เอกชน ซึ่งปรีทีกกล่าวว่า

¹ เกือน มุนนาค, ท่านปรีทีก รัฐบาลอาวโส. . ., หน้า 109-110.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 75.

การประกอบการเสรีธุรกิจนั้นมีลักษณะบางอย่าง ซึ่งเอกชนจะประกอบ
 ความลำพังไคผล เช่น การอาชีพอิสระ (Liberal Profession))
 เช่น นักประพันธ์ แพทย์ ทนายความ ช่างเขียน ครูในวิชาบางอย่าง ฯลฯ
 เหล่านี้ เมื่อราษฎรใดประสงค์จะทำไคผลลำพังไม่ยากเป็นข้าราชการแล้ว
 ก็อนุญาตให้ทำไค . . . หรือการพาณิชย์ การกสิกรรมบางอย่าง เมื่อ
 เอกชนใดแสดงว่า การทำงานจะประกอบไคผลพอเลี้ยงตนแล้ว จะอนุญาต
 ให้ทำเป็นพิเศษก็ได้¹

และปรีดียังได้เสนอหลักการรวมกรรมสิทธิ์ร่วม ในลักษณะที่ประนีประนอมกว่า
 พวกคอลลเล็กทิวีสต์ คือ ไม่ได้เสนอให้รวมปัจจัยการผลิตที่มีลักษณะเป็นการผลิตร่วมทั้งหมด
 เข้าเป็นของรัฐ แต่มีข้อยกเว้น ซึ่งปรีดีได้กล่าวว่า "รัฐบาลอาจยอมยกเว้นให้เอกชน
 ที่มั่งมีอยู่แล้วในเวลานี้ หรือผู้อื่นซึ่งไม่ประสงค์เป็นข้าราชการ ประกอบการเสรีธุรกิจของ
 ตนเอง เมื่อผู้นั้นแสดงไคว่า การประกอบการเสรีธุรกิจความลำพังของเขานั้น เขาจะ
 มีรายได้เพียงพอที่จะเลี้ยงชีวิตของเขาไคตลอด . . ." และ "การโรงงานซึ่งเอกชน
 เป็นเจ้าของอยู่แล้วในเวลานี้ เมื่อผู้นั้นประสงค์จะทำไคไปไคไม่ยากเป็นข้าราชการแล้ว
 ก็อนุญาตเช่นเดียวกัน"² แต่โดยทั่วไปแล้ว หลักการที่ปรีดีเสนอมีความสอดคล้องกับพวกคอลล
 เลกทิวีสต์มาก ถึงแม้ว่าจะมีความแตกต่างอีกเล็กน้อยที่พวกคอลลเล็กทิวีสต์เสนอให้การบริโภค
 ยังกองอยู่ในลักษณะเอกชน หรือ ภายใต้ระบบกรรมสิทธิ์เอกชน ในขณะที่ปรีดีเสนอให้การบริ
 โภคอยู่ในรูปสหกรณ์ คือ จัดเป็นสหกรณ์ผู้บริโภคด้วย แต่อย่างไรก็ตาม จะเห็นไคว่า แนว
 ความคิดในเรื่องการโอนปัจจัยการผลิตบางอย่างของ เอกชนให้เป็นกรรมสิทธิ์ร่วมของสังคมนั้น
 ปรีดีมีความเห็นสอดคล้องกับพวกคอลลเล็กทิวีสต์มาก ในขณะที่เดียวกันก็มีความเห็นแตกต่างจาก
 พวกมาร์กนิสต์หรือคอมมิวนิสต์ ที่ต้องการรวมปัจจัยการผลิตทั้งหมดเป็นของรัฐ

นอกจากนี้ ปรีดียังได้กล่าวในการประชุมคณะกรรมการพิจารณาเค้าโครงการว่า
 "แบบที่เราคิดกันนั้น ต้องคิดอย่างอาศัยหลักวิชา อาศัยแบบ อาศัยโครงการ วิธีที่เขียน
 ลิสต์ เป็นวิธีวิทยาศาสตร์โดยแท้"³ และในแง่นี้ ก็คงเช่นเดียวกับพวกคอลลเล็กทิวีสต์ ซึ่ง
 เรียกตนเองว่าเป็น "สังคมนิยมวิทยาศาสตร์" (Scientific Socialist) ซึ่งปรีดีเอง
 ก็เคยให้สัมภาษณ์หลายครั้งในเวลาต่อมาว่า ความเห็นของเขาเป็น "สังคมนิยมวิทยาศาสตร์"
 คือไม่ใช่ "สังคมนิยมยูโทเปีย" และไม่ใช่ "คอมมิวนิสต์"

¹ เตือน มุมนาค, ท่านปรีดี รัษฎานาวาโส . . ., หน้า 91-92.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 90, 91.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 158.

จากการวิเคราะห์แนวความคิดสังคมนิยมในเค้าโครงฯ ที่กล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่า ปรกติได้อาศัยแนวความคิดสังคมนิยม ทั้งสังคมนิยมแบบสมาคม (Associationism) และ สังคมนิยมแบบกรรมสิทธิ์ร่วม (Collectivism) โดยได้คัดเลือกความเห็นบางประการของสังคมนิยมทั้ง 2 สำนักมาประกอบกัน แต่ยังมีสังคมนิยมอีกสำนักหนึ่ง ซึ่งชาร์ล จีค ได้อธิบายไว้ใน "คำสอนเศรษฐวิทยา" และมีอิทธิพลต่อแนวความคิดปรีดีมากเช่นกัน นั่นคือ สังคมนิยมแบบสหกรณ์ หรือสหกรณ์สังคมนิยม (Cooperatism) ซึ่งรูปแบบ "สหกรณ์สังคมนิยม" นี้ เป็นรูปแบบหลักที่เสนอในเค้าโครงฯ ของปรีดี

ค) สังคมนิยมแบบสหกรณ์ (Co-operatism)

ชาร์ล จีค ได้อธิบายว่า Co-operatism เป็นรูปแบบที่พัฒนาสืบต่อมาจากสังคมนิยมแบบสมาคม (Associationist Socialism) ซึ่งมีลักษณะที่แตกต่างจากสังคมนิยมแบบอื่น คือสมาคมสหกรณ์ (co-operative association) ทั้งหลายจะมีวัตถุประสงค์ที่จะปลดเปลื้องภาระทางเศรษฐกิจของกลุ่มคนที่แน่นอน โดยการคัดคนกลางและจัดรูปสหกรณ์ที่สามารถพึ่งตนเองได้ ค่าเนื้องานของสหกรณ์โดยสมาชิก เพื่อสมาชิกสหกรณ์ ความวัตถุประสงค์ของสหกรณ์นั้นๆ และสมาคมสหกรณ์ยังมีวัตถุประสงค์ที่จะแทนที่การแข่งขันด้วยการช่วยเหลือกันความแบบโซลิดาริตี (solidarity) ที่ถือว่าทุกคนต่างมีหนี้ซึ่งกันและกัน โดยเสนอภาคีแบบสหกรณ์ที่ว่า "แต่ละสิ่งเพื่อคนทั้งหมด" (Each for all) แทนที่ภาคีแบบปัจเจกชนที่ว่า "แต่ละสิ่งเพื่อตัวเอง" (Each for himself) สมาคมสหกรณ์ ไม่มีวัตถุประสงค์ที่จะยกเลิกกรรมสิทธิ์เอกชน แต่จะกระจายกรรมสิทธิ์ไปสู่ทุกคนในรูปของถาวรถือหุ้น ในขณะเดียวกัน ก็จะสร้างทรัพย์สินร่วม (collective property) ในรูปของกองทุน เพื่อที่จะใช้สำหรับประโยชน์ของสังคมและใช้ไปกับการพัฒนาสังคม และสมาคมสหกรณ์ยังมีวัตถุประสงค์ที่จะกีดกันกำไร ซึ่งบางสังคมอาจจะห้ามการค้ากำไร หรือห้ามกำไรกำไรมาเป็นเงินทุนสำรอง แต่ให้กระจายหรือแบ่งปันกำไรในหมู่สมาชิก นอกจากนี้ สมาคมสหกรณ์จะให้ความสำคัญกับคุณค่าของการศึกษา โดยอบรมสมาชิกสหกรณ์ให้ช่วยเหลือผู้อื่น ยกเลิกวิธีการธุรกิจเพื่อนมนุษย์และเหตุแห่งความรักแย่งต่างๆ โดยยกระดับทางคุณธรรม ในการอธิบายเรื่อง ลักษณะสหกรณ์ (Co-operatism) นี้

ชาร์ล จีค ได้กล่าวถึง สหกรณ์ที่ได้ดำเนินการอยู่ในขณะนั้น เช่น สหกรณ์เพื่อการบริโภค ในอังกฤษ, สหกรณ์เพื่อการผลิต ในฝรั่งเศส, สหกรณ์เพื่อการเกษตร ในเยอรมัน, สหกรณ์ชุมชน ในเคนมาร์ค และ สหกรณ์การก่อสร้าง ในอเมริกา เป็นตัวอย่าง พร้อมทั้งกล่าวว่า "แม้ว่าสหกรณ์เหล่านี้ จะยังคงเป็นสัดส่วนที่น้อย แต่ก็ได้เริ่มมีบทบาทมากขึ้น และเป็นความหวังมากขึ้นในการเปลี่ยนแปลงสภาวะทางเศรษฐกิจในปัจจุบัน" และแสดงความคิดเห็นว่า แม้ว่า "สหกรณ์เพื่อการผลิตซึ่งนักสังคมนิยมฝรั่งเศสก่อนหน้านี้ได้เสนอขึ้น ด้วยความหวังว่าจะประสบความสำเร็จจนกล่อมเหลวนั้น แต่ในประเทศอื่น สมาคมเครดิต (credit associations) และสมาคมเพื่อการบริโภค (associations for consumption) กำลังพัฒนาไปอย่างที่ทำให้อุตสาหกรรมและกิจการต่างประหลาดใจ"¹ ซึ่งจากคำสอนหรือคำอธิบายของชาร์ล จีค ในเรื่องสหกรณ์นี้ จะเห็นว่า ชาร์ล จีค มีความเลื่อมใสหรือพึงพอใจต่อสหกรณ์อยู่

แม้ว่าการอธิบายเรื่องสหกรณ์ จะเป็นการเสนอหลักการทั่วไปของสหกรณ์ แต่ผู้เขียนมีความเห็นว่า สหกรณ์ก็มีอิทธิพลต่อชีวิตมาก โดยหลักการทั่วไปของสหกรณ์ที่เสนอให้ตั้งคนกลาง, จัดรูปสหกรณ์ที่สามารถพึ่งตนเองได้, แทนการแข่งขันโดยการช่วยเหลือกัน, ถัดกันกำไร, ยุกระดับทางคุณธรรมของสมาชิกด้วยการศึกษาอบรม และยกเลิกการทุจริตเดือนมุษย์ โดยการช่วยเหลือและร่วมมือกันแทนที่นี้ สอดคล้องกับความเห็นของปรีดีที่ปรากฏในเค้าโครงฯ และการที่ชาร์ล จีค กล่าวถึงการดำเนินงานสหกรณ์ในรูปแบบต่างๆที่เกิดขึ้นในประเทศต่างๆนั้น ก็อาจจะมีอิทธิพลต่อชีวิตในแง่ที่ทำให้คาดหวังถึงความสำเร็จของการดำเนินงานสหกรณ์ ซึ่งกำลังเกิดขึ้นและดำเนินไปอย่างคึกคักในประเทศต่างๆ และอาจมีอิทธิพลต่อชีวิตในฐานะที่เป็น "รูปแบบ" การประกอบการทางเศรษฐกิจที่จะสามารถแก้ปัญหาความเดือดร้อนเบาเปรียบ และมีหาเศรษฐกิจที่ดำรงอยู่ ในขณะกำลังนิยมแบบสมาคมรวมแล้ว สังคมนิยมแบบสหกรณ์จะเป็นความหวังใหม่ ซึ่งในขณะนั้นได้เริ่มมีการนำไปปฏิบัติในที่ต่างๆ พร้อมทั้งคาดว่าประสบความสำเร็จ ในเวลาที่ไม่นานหรือ

¹ Gide, Political Economy, p. 492-496.

ความล้มเหลวยังไม่ปรากฏชัดเจน ดังนั้น ในเค้าโครงฯ รูปแบบสหกรณ์จึงเป็นรูปแบบหลักที่
 ปรารถนาในการประกอบการเศรษฐกิจ ดังที่ปรากฏในหมวดที่ 7 เรื่อง การแบ่งงานออกเป็น
 สหกรณ์ ซึ่งปรารถนาให้จัดแบ่งการประกอบการเศรษฐกิจออกเป็นสหกรณ์ต่างๆ และ
 สหกรณ์จะมีทั้งสหกรณ์ในทางกลีกรรม และสหกรณ์อุตสาหกรรม โดยที่สหกรณ์เหล่านี้ ผู้
 เป็นสมาชิกของสหกรณ์ย่อมรวมกันประกอบการเศรษฐกิจครบรูป คือ 1) ร่วมกันในการประดิษฐ์
 (Production) 2. ร่วมกันในการจำหน่ายและขนส่ง (Circulation) 3. ร่วม
 กันในการจัดหาของอุปโภคบริโภคให้แก่สมาชิก 4. ร่วมกันในการสร้างสถานที่อยู่ สหกรณ์
 ของปรารถนาจึงมีทั้ง สหกรณ์เพื่อการผลิต (co-operative for production), สหกรณ์
 เพื่อการจำหน่ายและขนส่ง (co-operative for circulation), สหกรณ์เพื่อการบริ
 โภค (co-operative for consumption) และสหกรณ์เพื่อการก่อสร้าง (building
 co-operative) ถึงปรารถนาจะได้รับแนวความคิดในการจัดระบบสหกรณ์แบบต่างๆนี้มาจากคำ
 สอนของชาร์ล จีค ซึ่งกล่าวถึงรูปแบบสหกรณ์ที่เป็นอยู่ในประเทศต่างๆในเวลานั้น และแม้
 ว่า สหกรณ์ที่ปรารถนาจะเป็นสหกรณ์ครบรูป คือ ร่วมกันประกอบการเศรษฐกิจครบรูป โดย
 ไม่ได้แยกเป็นสหกรณ์ประเภทต่างๆออกจากกัน หรือเสนอเฉพาะสหกรณ์แบบใดแบบหนึ่ง ใน
 แห่งนี้อาจตั้งข้อสังเกตได้ว่า ปรารถนาจึงได้ถือหลักการแบบสมาคมร่วมทั้งในด้านการผลิต การบริโภค
 และการใช้ชีวิตร่วมกัน จาก "ชาลส์แฟร์" ของฟูรีเอรซึ่งที่กล่าวไปแล้ว ประกอบแนวความ
 คิดสังคมนิยมสหกรณ์ที่ปรารถนา เป็นการเสนอเพื่อปรับใช้กับทั้งระบบเศรษฐกิจ ไม่ใช่เป็น
 เพียงการตั้งสหกรณ์ขึ้นหรือสหกรณ์แบบใดแบบหนึ่งขึ้น โดยไม่เปลี่ยนระบบเศรษฐกิจ และ
 เป็นสหกรณ์ที่ดำเนินการโดยรัฐ โดยอาศัยหลักการร่วมมือร่วมในปัจจัยการผลิตแบบคอลเลกทีวิสต์
 ดังนั้น "สหกรณ์" ที่ปรารถนา จึงมีลักษณะเป็น "สหกรณ์สังคมนิยม" ไม่ใช่ "สหกรณ์ทุนนิยม"²

¹ เคียน บูนาท, ท่านปรารถนา รัฐบุรุษอาวุโส . . ., หน้า 104-105.

² ชาร์ล จีค ได้กล่าวไว้ว่า ทักษะที่มีต่อสังคมนิยมแบบสหกรณ์นี้มีความแตกต่างกัน
 ในช่วงครึ่งแรกของศตวรรษที่ 19 สังคมนิยม (Socialism) และสหกรณ์ (Co-
 operatism) คือสิ่งเดียวกัน แต่เมื่อเกิดลัทธิมาร์กซ (Marxism) ขึ้น พวกสังคม-
 นิยมได้ปฏิเสธรูปแบบสหกรณ์ และมีความเห็นว่า สหกรณ์ ก็คือ สถาบันของพวกนายทุน
 (bourgeois institution) ที่ชักนำให้กรรมกรไปรวมกันด้วยผลประโยชน์ทางวัตถุ
 และพวกสังคมนิยมไม่ยอมรับว่า "สหกรณ์" จะสามารถทำให้บรรลุเป้าหมายสังคมนิยมได้
 กล่าวคือ การรวมปัจจัยการผลิตเป็นกรรมสิทธิ์ร่วมเท่านั้นที่จะแผ้วถางทางไปสู่สังคมนิยม.

ใน Gide , Political Economy, p.496.

ซึ่งปริทัศน์ได้ให้สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 10 เมษายน 2525 โดยกล่าวถึง "สหกรณ์" ในเค้าโครงการเศรษฐกิจว่า

ถ้าจะพูดกันโดยสรุป ผมปรารถนาที่จะให้เป็น "สหกรณ์สังคมนิยม" (ภาษาฝรั่งเศส Cooperative Socialiste, ภาษาอังกฤษ Socialist Cooperative) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของปรัชญา "สังคมนิยมวิทยาศาสตร์ประชาธิปไตย" (Democratic Scientific Socialism)¹

นอกจากนี้ ปริทัศน์ได้ชี้แจงเพิ่มเติมเกี่ยวกับลัทธิสหกรณ์ว่า

วิชาเศรษฐศาสตร์ตามหลักสูตรคณะกฎหมายฝรั่งเศส ที่ผมเรียนมาคงได้อ่างไว้แล้วนั้น ได้สอนว่า สหกรณ์มีหลายลักษณะแตกต่างกัน แต่จำแนกเป็นลักษณะใหญ่ๆ ได้ 2 ลักษณะ คือ

- ก. สหกรณ์ทุนนิยม (ภาษาฝรั่งเศส "Cooperative Capitalist", ภาษาอังกฤษ "Capitalist Cooperative")
- ข. สหกรณ์สังคมนิยม (ภาษาฝรั่งเศส "Cooperative Socialiste", ภาษาอังกฤษ "Socialist Cooperative")²

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า ปริทัศน์ได้รับแนวความคิดสังคมนิยมแบบสหกรณ์ เป็นส่วนหนึ่งในการเสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจ และเมื่อกล่าวโดยสรุปทั้งหมด ในแง่ความคิดสังคมนิยมที่มีอิทธิพลต่อปริทัศน์ จะเห็นได้ว่า มีทั้งความคิดสังคมนิยมแบบสมาคม หรือ ยูโทเปีย ซึ่งนับตั้งแต่แซงก์ ซิมอง, โอเวน, ฟุรีเออร์, หลุยส์ บลังค์ และปรูกอง และแนวความคิดแบบกรรมสิทธิ์ร่วม (Collectivism) กับทั้งสังคมนิยมแบบสหกรณ์ หรือที่ปริทัศน์เรียกว่า สหกรณ์สังคมนิยม (Socialist Cooperative) โดยที่ปริทัศน์ได้คัดเลือกความเห็นบางอย่างของแนวความคิดเหล่านี้มาประกอบกัน ในการเสนอเป็นเค้าโครงการเศรษฐกิจ และนอกจากแนวความคิดสังคมนิยมดังกล่าวแล้ว เค้าโครงการยังประกอบด้วยแนวความคิดอื่นๆ อีก และที่จะกล่าวต่อไปคือ ลัทธิโซลิดารีสม

¹ ปริทัศน์ พนมยงค์, ประสบการณ์และความเห็นบางประการ . . . , หน้า 68.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 69.

2. ลัทธิโซลิคาริสม์ (Solidarism)

ลัทธิโซลิคาริสม์ เป็นแนวความคิดพื้นฐานที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งที่ปรากฏในเค้า-
โครงการเศรษฐกิจ ซึ่งปรีดีได้ยอมรับความสำคัญของลัทธิโซลิคาริสม์ในเค้าโครงฯ
โดยกล่าวในการประชุมคณะกรรมการพิจารณาเค้าโครงฯว่า

ความหลักของข้าพเจ้าเป็นลัทธิหลายอย่างที่คัดเลือกเอาที่ตีมาปรับปรุงให้
สมกับฐานะของประเทศไทย แต่เหตุสำคัญอาศัยหลักโซลิคาริสม์ ไม่ใช่
คอมมิวนิสต์ คือถึงความมนุษย์ที่เกิดมาพร้อมเป็นเจาหนักต่อกัน (Solida-
rism) เช่น คนจนนั้น เพราะฝูงชนทำให้จนก็ได้ . . . หรือที่คนรวย
เวลานั้นไม่ไชรวยเพราะแรงงานของคนเลย . . . ฉะนั้น จึงถึงความมนุษย์
ทางมีหน้ความธรรมจริยาคอกัน จึงจำต้องรวมประกันภัยต่อกันและรวมใน
การประกอบกิจการเศรษฐกิจ¹

ลัทธิโซลิคาริสม์นี้มีอิทธิพลต่อปรีดีมาก ซึ่งปรีดีได้อาศัยหลักโซลิคาริสม์นี้เป็นพื้น
ฐานสำคัญในการเสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจ

ในช่วงที่ปรีดีศึกษาอยู่ที่ฝรั่งเศสนั้น ลัทธิโซลิคาริสม์กำลังได้รับความนิยมใน
ฝรั่งเศส และศาสตราจารย์ชาร์ล จีค ซึ่งเป็นผู้สอนเศรษฐวิทยาและเขียนคำราในส่วน
ที่เกี่ยวกับลัทธิโซลิคาริสม์นี้ ก็เป็นผู้สนับสนุนลัทธิโซลิคาริสม์ที่มีบทบาทคนหนึ่ง ชาร์ล
จีค ได้กล่าวว่า

คำว่า"โซลิคาริตี" (Solidarity) ได้มีการนำมาใช้เมื่อ 20 ปีที่ผ่านมา
มา [ปีเขียน 1909 - ผู้เขียน] และได้มีการเสนอหลักการซึ่งก่อให้เกิด
ความนิยมและศรัทธาเป็นอย่างมาก อย่างน้อยที่สุดก็ในฝรั่งเศส สุนทร-
พจน์ของทางราชการทุกอันยกย่องอุดมคตินี้ การประชุมโตเถียงในที่ต่างๆ
ทุกคราวลงเอยด้วยการเห็นพ้องควย ผู้ที่ประสงค์จะลบลาวาสอกในการ
ต่อสู้ทางอุตสาหกรรมก็ หรือผู้ที่ประสงค์จะขยายเสรีภาพในทางการค้า
ก็ มักอาศัยหลักที่ว่าบุคคลเป็นเจาหนักหน้ร่วมกันในทางสังคม (" a
sense of social solidarity ") ในการขอร้องของเขา และ

¹ เคือน นุนนาค, ท่านปรีดี รัชมหะอาวุโส . . ., หน้า 157-158 (ชีค
เส้นใต้เน้นความโดยผู้เขียน).

เป็นสิ่งปกติที่เชื่อว่านักเขียนที่เขียนเกี่ยวกับเรื่องจริยธรรมและการศึกษาจะตกอยู่ภายใต้มนต์เสน่ห์ของลัทธิโซลิดารีสม ผลก็คือ ไม่มีหนังสือหลักลัทธิเศรษฐกิจของฝรั่งเศสเล่มใด ที่จะไม่กล่าวถึงลัทธิโซลิดารีสมนี้¹

และชาร์ล จีค ไคกล่าวว่ "อิทธิพลของสำนักโซลิดารีสมนี้กำลังเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว"²

ลัทธิโซลิดารีสมนี้ มีพื้นฐานความคิดที่ว่า มนุษยชาติรวมกันเข้าเป็นร่างอันหนึ่งอันเดียวกัน ซึ่งมีบุคคลแต่ละคนเป็นส่วนประกอบ การกระทำของแต่ละบุคคลจะมีผลกระทบซึ่งกันและกัน ไม่ว่าจะเป็นการกระทำที่ดีหรือการกระทำที่เลว ดังนั้น บุคคลจึงมีหนี้สินต่อกัน เป็นเจ้าหนี้และลูกหนี้ร่วมกัน ตามความหมายของคำว่าโซลิดารีตี ซึ่งชาร์ล จีค ไคกล่าวถึงแนวความคิดแบบโซลิดารีตีนี้ไว้ว่า แนวความคิดแบบโซลิดารีตี อยู่บนพื้นฐานของศีลธรรมมากกว่าการบังคับทางกฎหมาย โดยการเสนอเหตุผลที่ว่า

การกระทำแต่ละอย่างของเรา ไม่ว่าจะดีหรือเลว ที่มีผลกระทบต่อคนอื่น หรือการกระทำของคนอื่นที่มีผลกระทบต่อเรานั้น จะทำให้ความรับผิดชอบของเราหรือภัยพิบัติที่จะเกิดขึ้นกับเราเพิ่มขึ้นมากมาย และถ้ามีความทุกข์ยากเกิดขึ้น เราจะคงช่วยเหลือ ทั้งนี้เพราะเราอาจจะเป็นผู้ก่อให้เกิดความทุกข์ยากเหล่านั้น โดยการกระทำบางอย่างของเรา ซึ่งเป็น "หนาทู" ของเราที่จะคงช่วยเหลือผู้ทุกข์ยากเหล่านั้น และเพราะว่า เราว่าตัวเราเองหรือเด็กของเรา วันหนึ่งอาจจะเป็น "เหยื่อ" ของความทุกข์ยากเหล่านั้น ซึ่งจะนำความทุกข์และความเลื่อมศีลธรรมมาสู่เราด้วย ดังนั้น เพื่อ "ผลประโยชน์" ของเรา โดยการเข้าใจอย่างถูกต้องนี้ ก็คือ ช่วยเหลือพวกเขา³

¹Gide & Rist, A History of Economic Doctrines. . . , p. 587.

²Gide, Political Economy, p. 22.

³Ibid., p. 33.

และควยเหตุนี้สังคมมนุษย์จะถูกเปลี่ยนรูปเป็นสมาคมขนาดใหญ่ที่ช่วยเหลือซึ่งกัน
และกัน แต่ถาหากสิ่งนี้ การบังคับทางกฎหมายก็จะเป็นสิ่งที่ยุติธรรม โดยการกำหนด
ให้แต่ละคนรับภาระหนี้ของเขาที่มีต่อคนอื่น และรับส่วนที่เขาควรจะได้รับ ทั้งนี้เพราะ
ฝูงชนทั้งหมดนี้ ประหนึ่งตั้งขึ้นโดยกึ่งสัญญา

บุคคลบางคนรับเอาประโยชน์ซึ่งเขาไม่สมควรจะได้รับเลย ส่วนบุคคล
บางคนได้รับภาระความลำบากต่างๆ โดยที่เขาไม่ไ้เป็นผู้ก่อขึ้นเลย
ทั้งนี้ของอาศัยความยุติธรรมเป็นตราฐ ผู้ที่ได้รับทรัพย์สินโดยบังเอิญ
ควรต้องแบ่งเอาลาภให้แก่ผู้ที่โชคคั้นน้อยกว่าบาง บุคคลบางคนกลายเป็น
ผู้ร่ำรวยโดยการกระทำร่วมกันของบุคคลอื่นหลายพันคน และบุคคลที่ร่ำ-
รวยนี้ ได้รับเอาประโยชน์มากกว่าที่เขาควรจะได้รับ เป็นหน้าที่ของ
เขาที่จะคืนส่วนที่เป็นของฝูงชนให้ฝูงชน ซึ่งหน้คนอื่น ควรที่จะต้องชำระ
และจะเป็นการดีกว่าที่จะชำระหนี้ด้วยความสมัครใจ แต่สิ่งนี้อาจจะเป็น
ไปไ้โดยยาก คนส่วนมากจะยอมชำระหนี้ก็ต่อเมื่อถูกบังคับ คนเหล่านี้จะ
ไม่มีสิทธิที่จะพิจารณาว่าตนเองเป็นอิสระ และไม่มีสิทธิที่จะจัดการทรัพย์สิน
ของเขา จนกว่าเขาจะไ้ชำระหนี้ของเขาแล้ว กรรมสิทธิ์เอกชน
จะได้รับการยอมรับและเป็นอิสระก็ต่อเมื่อไ้ชำระหนี้ทางสังคมเรียบร้อยแล้ว¹

ในการชำระหนี้^{๕๕} จะเป็นการให้เงินช่วยเหลือโดยสมัครใจ หรือเป็นการให้
โดยการบังคับ ขึ้นอยู่กับรัฐ ซึ่งบางครั้งรัฐอาจใช้รูปแบบการเก็บภาษีก้าวหน้าในการ
กำหนดหนี้ของสังคม และรัฐจะเป็นผู้ดูแลว่า ทุกคนไ้จ่ายหนี้หรือมีส่วนช่วยเหลือในสัค-
ส่วนตามความสามารถของเขาหรือไม่ ซึ่งหน้าที่ตามธรรมชาติของรัฐ ก็คือ เป็นผู้ดูแล
รักษาสัญญา^{๕๖} นอกจากนี้ รัฐอาจเป็นผู้ช่วยเหลือในการพิจารณาว่า บุคคลใดเป็นผู้
สมควรที่จะได้รับหนี้ ซึ่งลัทธิโซติคาริสม์กล่าวว่า "บุคคลทุกคนผู้ซึ่งไม่ไ้รับแบ่งทรัพย์สิน
อันเกิดจากการกระทำร่วมกันของฝูงชน ตามส่วนอันชอบธรรมนั้น ย่อมอยู่ในฐานะเจ้าหนี้ที่

¹Gide & Rist, A History of Economic Doctrines. . ., p. 596.

²Ibid.

จะได้รับชำระหนี้¹ แต่ในทางปฏิบัติ เป็นสิ่งที่ยากในการจัดสรรหนี้เหล่านี้ ให้กับเจ้าหนี้ทั้งหลาย ดังนั้น รัฐจึงเป็นผู้ช่วยเหลือหรือมีบทบาทในการกำหนดและจัดสรรหนี้ การกระทำของรัฐจึงเป็นเสมือนการช่วยเหลือชุมชน ซึ่งการช่วยเหลือชุมชนของรัฐนี้ จะเป็นการประกันซึ่งกันและกัน (mutual insurance) หรือที่เรียกว่า โซลิคาริตี (Solidarity) และด้วยเหตุนี้ สังคมก็จะกลายเป็นสมาคมของการประกันซึ่งกันและกัน สำหรับสิ่งที่ดีและสิ่งที่เลวซึ่งแพร่ขยายครอบคลุมเหนือทุกๆชีวิตในสังคม² การประกันซึ่งกันและกันนี้ อยู่บนพื้นฐานของการให้และการรับของมูลค่าที่เท่าเทียมกัน ซึ่งเป็น การทดแทนหนี้โดยตรง และการประกันซึ่งกันและกันนี้เป็นพื้นฐานของสังคม

ดังนั้น ลัทธิโซลิคาริสม์จึงเสนอให้รัฐเป็นผู้มีบทบาทในการประกันสังคม และคนทุกคนมีหน้าที่ที่จะต้องช่วยเหลือซึ่งกันและกัน หรือมีหนี้สินต่อกัน การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน หรือการชำระหนี้ ถ้าเป็นไปได้โดยสมัครใจจะเป็นสิ่งที่ดี แต่ถ้าเป็นสิ่งที่ยากในทางปฏิบัติ รัฐจะเป็นผู้มีบทบาทในการกำหนดและจัดสรรหนี้เหล่านี้ โดยอาศัยการใช้กฎหมาย เป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งของการดำเนินงาน หรือการปฏิรูปสังคม ซึ่ง ชาร์ล จีค ได้ อธิบายว่า

หลักการของโซลิคาริสม์นี้ เมื่อนำไปปฏิบัติในฝรั่งเศส ก็คือ การเข้าไปมีบทบาทของรัฐในรูป state socialist หรือ "interventionist" school นั้นเอง และควรจะกล่าวหาว่า กฎหมายทางสังคมที่ออกมาเมื่อ 20 ปีที่ผ่านมา เช่น กฎหมายกำหนดเงื่อนไขของการทำงาน, สภาพโรงงาน และหลักเกี่ยวกับอนามัยโดยทั่วไป, การประกันอุบัติเหตุ และผู้สูงอายุ, การช่วยเหลือของรัฐต่อผู้ทุพพลภาพ, การสร้างสังคมสำหรับการให้เครดิตซึ่งกันและกัน, ธนาคารในชนบท, บ้านพักราคาถูก, สถานพยาบาลในโรงเรียน ทั้งหมดนี้ เป็นผลโดยตรงมาจากลัทธิโซลิคาริสม์ เช่นเดียวกับ เงินช่วยเหลือที่ได้จากการเก็บภาษี

¹ Gide & Rist, A History of Economic Doctrines. . . , p. 596-597.

² Ibid., p. 597.

แบบก้าวหน้า ซึ่งเก็บจากกองมรดกหรือรายได้พิเศษ เป็นผลมาจากกฎของการเป็นเจาหนี้และลูกหนี้ร่วมกันทางสังคม เป็นกฎของลัทธิโซลิคาริสม (the laws of social solidarity)" ¹

ดังนั้น ลัทธิโซลิคาริสม จึงสนับสนุนให้รัฐเข้ามามีบทบาทในการปฏิรูปสังคม เป็นผู้ออกกฎหมาย, เป็นผู้จัดสรรทรัพยากรของสังคม และเป็นผู้มีบทบาทในการประกันสังคม

เมื่อมาพิจารณาสิ่งที่ปริทัศน์ในเค้าโครงเศรษฐกิจ จะพบหลักการของลัทธิโซลิคาริสม ปรากฏอยู่ ดังในหมวดที่ 2 เรื่อง ความไม่เที่ยงแท้แห่งการเศรษฐกิจ ซึ่งปริทัศน์ไว้ว่า

ผู้มีจิตใจเป็นมนุษย์ ประกอบด้วยความเมตตากรุณาแก่เพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เมื่อเห็นสภาพชานาในชนบทก็ เห็นคนยากจนอนาถาในพระนครก็ ก็ จะปรากฏความสมเพชเวทนาขึ้นในทันใด. . . ความไม่เที่ยงแท้แห่งการดำรงชีวิตนี้ มิใช่จะมีแต่ในหมู่ราษฎรที่ยากจนเท่านั้น คนชั้นกลางก็ ก็ คนมั่งมีก็ ก็ ย่อมจะประสบความไม่เที่ยงแท้ด้วยกันทุกรูปทุกนาม. . . ท่านคงพบเห็นว่า คนมั่งมีในสมัยหนึ่งต้องกลับเป็นคนยากจนอีกในสมัยหนึ่ง หรือมรดกที่ตกทอดไปถึงบุตรต้องละลายหายสูญ ไม่คงอยู่ตลอดชีวิตของบุตร บุตรของผู้มั่งมี กลับตกเป็นผู้อยากจน เช่นที่ท่านก็คงเห็นแล้วว่า เงินนั้นไม่ใช่สิ่งที่ไม่เที่ยงแท้จะเป็นการประกันการดำรงชีวิตของท่านได้ ²

ซึ่งเรื่องความไม่เที่ยงแท้แห่งการเศรษฐกิจนี้ สอดคล้องกับหลักจริยธรรมของลัทธิโซลิคาริสม ที่เสนอให้บุคคลแต่ละคนช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (ดู คำอธิบายของชาร์ล จีค ที่อ้างไว้ใน หน้า 329 ข้างต้น)

ลัทธิโซลิคาริสม ก็เสนอให้มีการประกันต่อการเสียชีวิตโดยอุบัติเหตุ หรือความบังเอิญ ซึ่งไม่มีผู้ใดสามารถหลีกเลี่ยงได้ แต่เพื่อให้มีการประกันต่อความเสียหายที่จะเกิดขึ้น

¹ Gide & Rist, A History of Economic Doctrines. . . , p. 602.

² เกื้อน บุนนาค, ท่านปริทัศน์ รัฐประมุขอาวโส. . . , หน้า 62-63.

และประกันไม่ให้คุณคตองตกเป็น "เหยื่อ" ของความไม่แน่นอนของโชคชะตา¹ ลัทธิโซลิตารีสม จึงเสนอหลักการประกันซึ่งกันและกัน โดยให้รัฐเป็นผู้มีบทบาทในการประกันสังคม เช่นเดียวกับที่ปรีดีเสนอในหมวดที่ 3 เรื่องการประกันความสุขสมบูรณ์ของราษฎร ซึ่งปรีดี ได้กล่าวว่า

ความไม่เที่ยงแท้ในการเศรษฐกิจเป็นอยู่เช่นนี้ จึงมีนักปราชญ์ คิดแก้โดยวิธีให้รัฐบาลประกันความสุขสมบูรณ์ของราษฎร (Social Assurance) กล่าวคือ ราษฎรที่เกิดมา ย่อมจะได้รับประกันจากรัฐบาลว่า ตั้งแต่เกิดมาจนกระทั่งสิ้นชีพ ซึ่งในระหว่างนั้นจะเป็นเด็ก หรือเจ็บป่วย หรือพิการ หรือชรา ทำงานไม่ได้ก็ดี ราษฎรจะได้มีอาหาร เครื่องนุ่งห่ม สถานที่อยู่อาศัย บัณฑิตยแห่งการดำรงชีวิต. . . ความคิดที่จะให้รัฐบาลได้มีการประกันเช่นนี้แก่ราษฎร ในทางประเทศนับวันแต่จะเจริญขึ้นเป็นลำดับ ใน การที่จะจัดให้รัฐบาลได้มีประกันแก่ราษฎรเช่นนี้ ก็ต้องออกพระราชบัญญัติว่าด้วยการประกันความสุขสมบูรณ์ของราษฎร"²

หลักการประกันสังคมโดยอาศัย "กฎหมาย" และ "รัฐ" นี้ เป็นหลักการของลัทธิโซลิตารีสม ซึ่งปรีดีได้อาศัยเป็นหลักสำคัญในเค้าโครงฯ และที่ปรีดีกล่าวว่า "ความคิดที่จะให้รัฐบาลได้มีประกันเช่นนี้แก่ราษฎร ในทางประเทศนับวันแต่จะเจริญขึ้นเป็นลำดับ" นั้น ปรีดีคงจะได้รับอิทธิพลจากฝรั่งเศสในขณะนั้น ซึ่งได้มีกฎหมายประกันสังคมในค่านต่างๆ จำนวนมาก และปรีดีได้กล่าวว่า "เมื่อได้ดำเนินตามความคิดของข้าพเจ้าที่ให้รัฐบาลเป็นผู้ประกอบการเศรษฐกิจเสียเองแล้ว ราษฎรทุกคนจะมีงานทำ โดยเหตุที่รัฐบาลรับราษฎรทั้งหลายเข้าทำงานเป็นข้าราชการ แม้นแต่เด็ก คนป่วย คนพิการ คนชรา ซึ่งทำงานไม่ได้ก็อาจได้รับเงินเดือนจากรัฐบาล"³ และในเค้าร่าง พ.ร.บ. ว่าด้วยการประกันความสุขสมบูรณ์ของราษฎร หมวดที่ 2 ว่าด้วยการทำงาน ปรีดีได้กล่าวถึง บุคคลที่ได้รับการยกเว้นไม่ต้องทำงาน "โดยคนและบุตรของคนที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปี ได้รับเงินเดือนตลอดคือ 1. หญิงมีครรภ์ 2. คนเจ็บป่วย 3. คนพิการ 4. นักเรียนมหาวิทยาลัยและโรงเรียนอุดม-

¹ Gide & Rist, A History of Economic Doctrines. . . , p. 599.

² เคื่อน บุนนาค, ท่านปรีดี ราษฎรอาวุโส. . . , หน้า 65-66.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 121.

ศึกษา. . . 5. บุคคลที่มีเวลาราชการพอที่จะได้รับเบี้ยบำนาญ"¹ ปรีดีได้อธิบายว่า "ในการประกันความสุขสมบูรณ์ของราษฎรตามวิธี Social Assurance บุคคลจำพวกนี้ ได้เบี้ยบำนาญ"² ซึ่งหลักการ Social Assurance ที่ปรีดีกล่าวถึงก็คือ หลักการของ ลัทธิโชติคาริสม์ ดังนั้น จะเห็นได้ว่า ในการเสนอการประกันความสุขสมบูรณ์ของราษฎร ตามที่ปรากฏในเค้าโครงงานนั้น ปรีดีได้อาศัยลัทธิโชติคาริสม์เป็นความคิดพื้นฐานที่สำคัญ นอกจากนี้ ลัทธิโชติคาริสม์ยังเสนอให้รัฐ ซึ่งเป็นผู้ออกกฎหมายและเป็นผู้ประกันสังคมนี้ มีหน้าที่จัดการศึกษาอย่างเสรีสำหรับทุกคนชั้นของสังคม และให้รัฐเป็นผู้กำหนดรายได้ขั้นต่ำ สำหรับการดำรงชีวิตของทุกคน³ ซึ่งหน้าที่ของรัฐในการจัดการศึกษาและกำหนดรายได้ ขั้นต่ำนี้ ก็ปรากฏในเค้าโครงงานอีกเช่นกัน ดังที่ปรีดีได้กล่าวไว้ในบทที่ 6 เรื่องการศึกษา ว่า "ราษฎรจะมีการศึกษาอย่างเต็มที่ เมื่อราษฎรได้รับความสุขสมบูรณ์ โดยรัฐประกอบการ เสริมธุรกิจเสียเองแล้ว ราษฎรที่ย่อมจะได้รับการศึกษา แทนที่จะคอยพะวงถึงทรัพย์สิน ของตนว่าจะเป็นอันตรายสูญหาย"⁴ และในเรื่องการกำหนดอัตรารายได้ขั้นต่ำ ปรีดีได้ กล่าวไว้ในเค้าร่าง พ.ร.บ. ว่าด้วยกาประกันความสุขสมบูรณ์ของราษฎร หมวดที่ 1 เรื่องเงินเดือนและเบี้ยบำนาญของราษฎร ว่า "ในบรรดามุคคนที่มิสัญชาติไทยซึ่งอยู่ใน ประเทศไทยล้วนทุกคน ได้รับเงินเดือนจากรัฐบาลหรือจากสหกรณ์ ซึ่งจะได้มีพระราช - กฤษฎีกา กำหนดไว้ ตามอัตราขั้นต่ำ ดังต่อไปนี้. . ." ⁵ ซึ่งปรีดีได้เสนอหลักการ กำหนดอัตราขั้นต่ำของรายได้สำหรับบุคคลที่อยู่ในช่วงอายุต่างๆกัน และถึงแม้ว่าจะไม่ได้ ระบุจำนวนตัวเลขของอัตราเงินเดือนแต่ละชั้น แต่ปรีดีก็ได้กล่าวว่า "เงินเดือนที่รัฐบาล จะให้อัตราขั้นต่ำ ก็จะได้กำหนดให้เพียงพอที่จะซื้อแลกเปลี่ยนกับอาหาร เครื่องนุ่งห่ม สถานที่อยู่ ฯลฯ ตามความต้องการของราษฎร"⁶ ซึ่งเป็นการประกันรายได้และความ

¹ เดือน บุญนาค, ท่านปรีดี รัฐบาลราษฎร. . . , หน้า 131-132.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 136.

³ Gide & Rist, A History of Economic Doctrines. . . , p. 599.

⁴ เดือน บุญนาค, ท่านปรีดี รัฐบาลราษฎร. . . , หน้า 124.

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 127 (ชีคเส้นใต้เน้นความโดยผู้เขียน).

⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 121.

เป็นอยู่ของราษฎร อย่างน้อยในอัตราขั้นต่ำที่ราษฎรจะได้รับ จะเพียงพอสำหรับการดำรงชีวิต ส่วนราษฎรที่มีคุณวุฒิหรือความสามารถพิเศษ ก็จะได้รับเงินเดือนสูงขึ้นไปตามคุณวุฒิและความสามารถพิเศษนั้น ซึ่งปรีดีได้กำหนดเป็นลำดับขั้นต่างๆกัน

ความสอดคล้องระหว่างเค้าโครงกับลัทธิโซลิดารีสม อีกประการหนึ่งก็คือ ลัทธิโซลิดารีสม เสนอให้รัฐเป็นตัวแทนของความยุติธรรมในสังคม เป็นผู้ออกกฎหมายและเป็นผู้เก็บภาษี โดยเฉพาะภาษีแบบก้าวหน้า (progressive tax) ซึ่งเป็นวิธีการอย่างหนึ่งของการจัดสรรหนี้ของสังคม¹ ที่ทุกคนในสังคมแบกภาระหนี้ร่วมกัน ตามส่วนของแต่ละคน โดยมีรัฐเป็นตัวแทน ข้อเสนอในเรื่องการเก็บภาษีตามแนวความคิดแบบโซลิดารีสมนี้ ได้รับการนำไปปฏิบัติในฝรั่งเศส ในขณะเดียวกัน ปรีดีก็ได้เสนอความเห็นนี้ ในเค้าร่าง พ.ร.บ.ว่าด้วยการประกอบกิจการเศรษฐกิจ หมวดที่ 2 ว่าด้วยการจัดหาเงินทุน และเครดิต ปรีดีได้กล่าวถึง การจัดหาทุนของรัฐบาลโดยการเก็บภาษีมรดก, ภาษีรายได้ และ ภาษีทางอ้อม และกล่าวว่า "ภาษีมรดกนี้มีไว้จะพิจารณาคนมั่งมี เป็นเพราะตามหลักนั้น คนมั่งมีมีสะสมเงินทองไว้ เงินทองนั้นไ้มากก็โดยอาศัยราษฎรร่วมกัน และผู้มั่งมี ใ้ไ้โดยทางตรงหรือทางอ้อม การกำหนดภาษีมรดกนั้น ถ้าผู้มั่งมีมากจนเหลือเพื่อควรเก็บให้มาก (Super tax) คนชั้นกลางจึงผ่อนผันเก็บแต่น้อย ทั้งนี้เพื่อมิให้กระทบผู้มั่งมีเกินไป"² ซึ่งข้อเสนอนี้เป็นไปตามความเห็นแบบโซลิดารีสม ที่เสนอให้เก็บภาษีมรดกจากคนที่ร่ำรวย และเก็บภาษีรายได้ ตามสัดส่วนของรายได้ของแต่ละบุคคล ซึ่ง "ภาษีรายได้นี้ จะเป็นการกระจายภาระหนี้ ที่สอดคล้องกับผู้เสียภาษีแต่ละคน ซึ่งคนรวยจะเสียมากกว่าคนจน" ชาร์ล จีค ได้อธิบายว่า ในสมัยก่อน ภาษีจะเก็บจากคนจนเพื่อนำมาให้คนรวย แต่ปัจจุบันลัทธิโซลิดารีสม หรือการเป็นหนี้ร่วมกันทางสังคม (social solidarity) นี้ เสนอให้ลดภาษีสำหรับคนจน และพวกแรงงานรับจ้าง ขณะเดียวกันก็เปลี่ยนไปเก็บภาษีมรดกและภาษีรายได้จากคนรวยมากขึ้น "ซึ่งจะเป็นการเก็บจากผู้ที่มี

¹Gide, Political Economy, p. 683.

²เดือน บุญนาค, ท่านปรีดี รัฐบาลระบอบใหม่ . . . , หน้า 145.

มากเกินไป เพื่อมาให้ผู้ที่มีไม่เพียงพอ" ดังนั้น ภาวการณ์จะตกอยู่กับคนจำนวนน้อยซึ่ง
ร่ำรวย แต่จะเป็นการช่วยเหลือคนจำนวนมากของสังคมที่ยากจน¹ (ซึ่งรูปแบบการเก็บ
มรดกและภาษีรายได้ ก่อนหน้าการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ได้มีการเสนอความ
เห็นนี้เช่นกัน แต่ไม่ได้รับการนำไปปฏิบัติ ระบบภาษีที่ใช้อยู่ก่อนปี 2475 เป็นระบบภาษี
แบบดอยหลัง ไม่มีการเก็บภาษีมรดกและภาษีรายได้ แต่จะเก็บภาษีเงินเดือนแทน ซึ่งคน
มั่งมีและพวกเชื้อพระวงศ์จำนวนมากสามารถเลี่ยงการเสียภาษีนี้ได้²)

นอกจากนี้ หลักการที่สำคัญอีกประการหนึ่งของลัทธิโซลิดารีสม คือ การเคารพ
ในกรรมสิทธิ์เอกชน และเสรีภาพส่วนบุคคล การที่ลัทธิโซลิดารีสม เสนอให้เก็บภาษีมรดก
และภาษีรายได้ ก็เป็นส่วนหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่า โซลิดารีสมได้ยอมรับกรรมสิทธิ์เอกชน
เหนือทรัพย์สินต่างๆเหล่านั้น ลัทธิโซลิดารีสมไม่ได้เสนอให้ริบหรือโอนทรัพย์สินหรือ
กรรมสิทธิ์ต่างๆของปัจเจกชนเป็นของรัฐ เพียงแต่ออกกฎหมายเก็บภาษี เพื่อเป็นการ
จัดสรรและแบ่งปัน "หนี้" ในสังคมเท่านั้น ซึ่ง ชาร์ล จีค โคอริบายไว้ว่า ลัทธิโซลิดา-
ริสม์ ได้พัฒนามาจากลัทธิสังคมนิยมแบบสมาคม (Association Socialism)
และได้เกิดขึ้นในขณะที่ประชาชนกำลังสงสัย หรือไม่พอใจกับลัทธิเสรีนิยมแบบปัจเจกชน
(Individualist Liberalism) ในขณะเดียวกัน ก็ไม่พร้อมที่จะยอมรับ
สังคมนิยมแบบกรรมสิทธิ์ร่วม (Collectivism) หรือ สังคมนิยมโดยรัฐ (State
Socialism) และ แม้ว่าลัทธิโซลิดารีสม เมื่อมาปฏิบัติในฝรั่งเศส จะมีลักษณะเป็น
สังคมนิยมโดยรัฐ (State Socialism) ก็ตาม แต่ก็มีข้อแตกต่างที่ว่า การเข้า
ไปมีบทบาทของรัฐตามแบบโซลิดารีสม ไม่เป็นการบังคับ แต่หลักการของโซลิดารีสมจะ
เคารพเสรีภาพส่วนบุคคล³ ซึ่งในเรื่องการเคารพเสรีภาพส่วนบุคคล และเคารพใน
กรรมสิทธิ์เอกชนนี้ ทำให้โซลิดารีสม แตกต่างจาก คอลเลกติวิสต์และมาร์กซิสต์ ในขณะ

¹Gide, Political Economy, p. 684.

²ไมตรี เก่นอุคม (แปล), โลกพระศรีอารีย์ของปรีดี พนมยงค์, หน้า 31
และ ใน Batson, " The End of the Absolute Monarchy in Siam", p. 159,
255-257.

³Gide & Rist, A History of Economic Doctrines. . ., p. 592.

ที่หลักการเคารพกรรมสิทธิ์เอกชนของโซลิตารีสม มีความสอดคล้องกับ คำโครงการ-
เศรษฐกิจ ของปรีดี มาก ซึ่งปรีดีได้กล่าวว่า "ให้เอกชนมีกรรมสิทธิ์ในสังหาริมทรัพย์
ทั้งหลาย ซึ่งเอกชนนั้นหามาได้"¹ และในหมวดที่ 5 เรื่องวิธีที่รัฐบาลจะหาที่ดิน แรง-
งาน เงินทุน ปรีดี กล่าวว่า "หลักสำคัญที่ควรคำนึง ก็คือ รัฐบาลจำต้องค่าเป็นวิธี
ละม่อม คือต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างคนมั่งมีกับคนจน รัฐบาลจะต้องไม่ประทัดประหาร
คนมั่งมี"² ดังนั้น "ถ้ารัฐบาลจะซื้อที่ดินเหล่านั้นกลับคืน ก็เชื่อว่าชาวนา เจ้าของที่ดิน
ผู้รับจ้างของทั้งหลายคงจะยินดีไม่ใช่น้อย เพราะการที่ตนยังคงมีกรรมสิทธิ์อยู่ในที่ดิน หรือยัง
คงยึดที่ดิน ไว้เป็นประกัน มีแต่จะขาดทุนอย่างเฉียว การซื้อที่ดินกลับคืนมานี้เป็นวิธีแตกต่าง
กับวิธีบริบททรัพย์ของคอมมิวนิสต์"³ และในบทที่ 3 ว่าด้วยการจัดหาเงินทุน ปรีดี กล่าวว่า

ความวิธีที่กล่าวกันว่า เป็นวิธีคอมมิวนิสต์นั้น นักปราชญ์ในประเทศไทย
ท่านว่า ต้องบริบททรัพย์ของเอกชน การบริบททรัพย์เขาไม่เห็นด้วย เห็น
ว่า รัฐบาลควรจัดหาทุนโดยทางอื่น วิธีจัดหาทุน ก็คือ การเก็บภาษีบาง
อย่าง เช่น ภาษีมรดก ภาษีรายได้ หรือ ภาษีทางอ้อม (Indirect
tax) . . .⁴

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า ปรีดี มีความเห็นสอดคล้องกับลัทธิโซลิตารีสม ในเรื่อง
การเคารพกรรมสิทธิ์เอกชน ทั้งได้กล่าวแสดงความไม่เห็นด้วย กับวิธีบริบททรัพย์แบบคอม-
มิวนิสต์หลายครั้ง ด้วยเหตุนี้ ในการที่ปรีดีเสนอให้โอนปัจจัยการผลิตบางอย่าง เป็นของรัฐ
ตามแนวความคิดแบบ คอลเลกทิวิสต์ ที่ผู้เขียนได้กล่าวไปแล้วนั้น ปรีดีจึงเสนอให้รัฐใช้วิธี
"ซื้อคืน" ซึ่งเป็นการยอมรับกรรมสิทธิ์เอกชน แต่เปลี่ยนรูปกรรมสิทธิ์เอกชนบางอย่าง เป็น
ของรัฐ โดยมีค่าตอบแทน หลักการเรื่อง "กรรมสิทธิ์เอกชน" ของโซลิตารีสมนี้ มีความ
สอดคล้องกับ สังคมนิยมแบบสมาคม (Associationism) ที่ต่างยอมรับในกรรมสิทธิ์
ของเอกชน ในขณะเดียวกัน ก็มีความแตกต่างกับ สังคมนิยมแบบกรรมสิทธิ์ร่วม

¹ เดือน มุนาค, ท่านปรีดี รัษฎะอาวโธ . . . , หน้า 143.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 79.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 81.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 93-94.

(Collectivism) และ มาร์กซิสต์ (Marxist) ที่เสนอให้โอนปัจจัยการผลิตเป็นกรรมสิทธิ์ร่วมของชุมชนหรือของรัฐ และเนื่องจากเค้าโครงฯ มีลักษณะ "ผสม" ทั้ง Solidarism และ Socialism จึงทำให้เค้าโครงฯ มีลักษณะที่เคารพกรรมสิทธิ์เอกชนโดยพื้นฐาน และอาศัยกฎหมายเป็นเครื่องมือในการดำเนินงานต่างๆของรัฐ ทั้งในด้านการเก็บภาษีและการประกันสังคม ความแนวความคิดแบบโซลิคาริสม์ ในขณะเดียวกันก็มีการโอนปัจจัยการผลิตบางอย่างเป็นของรัฐ (โดยมีค่าตอบแทน) ความแบบ Collectivist Socialism และมีการจัดรูปแบบเศรษฐกิจแบบ "สหกรณ์" ความลักษณะสังคมนิยมแบบสหกรณ์ (Co-operative Socialism) ซึ่งสังคมนิยมแบบสหกรณ์นี้ ก็มีความสอดคล้องกับลัทธิโซลิคาริสม์มาก ทั้งนี้ เพราะสังคมนิยมแบบสหกรณ์ และลัทธิโซลิคาริสม์ต่างเสนอหลักการ "each for all" แทนหลักการ "each for himself" ซึ่งเป็นการเสนอให้จัดรูปสังคมแบบช่วยเหลือซึ่งกันและกัน แทนการแลกเปลี่ยนแบบแข่งขัน เอากำไร และเอารักเอาเปรียบกัน¹ และหลักการนี้ ก็สอดคล้องกับ เค้าโครงการเศรษฐกิจของปรีดี ที่เสนอให้ร่วมกันประกอบการเศรษฐกิจในรูป "สหกรณ์" และเสนอให้ปลูกฝังทัศนะ "รักผู้อื่น" แทนที่จะ "รักตนเอง" เท่านั้น ซึ่งปรีดีกล่าวว่า "การที่จะเพาะราษฎรให้รักที่คืนของตัวนั้น พุคตามหลักปรัชญาแล้ว ก็เนื่องมาจากความคิดที่รักตัว (Egoism) กล่าวคือ ให้รักตนของตน ให้รักทรัพย์สินของตน ดังนั้น ย่อมเป็นการตรงกันข้ามกับการที่เพาะให้รักชาติ รักผู้อื่นที่เป็นมนุษย์ร่วมชาติ (Altruism)"² ซึ่งข้อเสนอของปรีดีนี้ สอดคล้องกับข้อเสนอของโซลิคาริสม์ และ ชาร์ล จีค ไคกล่าวไว้ว่า

สิ่งที่ดีที่เกิดขึ้นกับคนอื่น ๆ ก็จะมีผลดีต่อตัวเราด้วย และความชั่วร้ายที่เกิดขึ้นกับผู้อื่น ก็จะมีผลให้เราได้รับอันตรายไปด้วย และดังนั้น สิ่งที่เราควรทำก็คือ ส่งเสริมความดีและกำจัดความชั่ว การกระทำแบบนี้ จะเป็นการกระทำที่ถือเอประโยชน์เป็นสำคัญ แต่จะต้องมีความพยายามที่จะลดความเห็นแก่ตัวและให้เห็นแก่ผู้อื่น หลักของพระเจ้าที่ว่า ให้รักเพื่อนบ้านเหมือนรักตัวเรานั้น Solidarity ก็เสนอหลักการในทำนองเดียวกัน

¹Gide & Rist, A History of Economic Doctrines . . . , p. 614.

²เคื่อน บุณนาค, ท่านปรีดี รัฐบุรุษอาวุโส . . . , หน้า 84.

คือ ให้คิดว่าเพื่อนบ้านก็คือตัวเรา ดังนั้น ผลของการกระทำของเราจะ
 คอบสนองกับเราในลักษณะเดียวกัน ไม่ว่าจะ เป็นความทุกข์หรือความสุข
 ซึ่งจะเพิ่มขึ้นหลายเท่า¹

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ จะเห็นได้ว่า ปรีดี ได้รับอิทธิพลจากแนวความคิดแบบ
 โซลิดารีสมมาก และแนวความคิดแบบโซลิดารีสมนี้ ได้เป็นพื้นฐานสำคัญอันหนึ่งในเค้าโครง
 การเศรษฐกิจ ซึ่งมีความสำคัญมากพอๆกับแนวความคิดสังคมนิยม ที่ปรากฏในเค้าโครงฯ
 ที่กล่าวไปแล้ว แนวความคิดทั้ง 2 นี้ เป็นหลักสำคัญของเค้าโครงฯ แต่ในขณะเดียวกัน
 เค้าโครงฯ ก็ยังมีลักษณะ "ผสม" ของแนวความคิดอื่นที่จะกล่าวต่อไปอีก นั่นคือ ปรัชญา
 ศาสนาพุทธ และ มนุษยธรรมนิยม (Humanitarianism)

3. ปรัชญาศาสนาพุทธ และมนุษยธรรมนิยม (Humanitarianism)

เมื่อได้อ่านเค้าโครงการเศรษฐกิจแล้ว คงปฏิเสธไม่ได้ว่า ปรีดี ได้อาศัยปรัชญา
 ศาสนาพุทธ เป็นส่วนหนึ่งของเค้าโครงฯ ทั้งนี้เห็นได้จากกรณีที่ ปรีดี ได้อาศัยหลัก "ความ
 เป็นอนิจจัง" หรือ "ความไม่เที่ยงแท้แน่นอน" ทั้งของชีวิตและสังคม ตามหลักพุทธศาสนา
 มาประยุกต์ในการเสนอ เค้าโครงการเศรษฐกิจ ทั้งในหมวดที่ 2 เรื่องความไม่เที่ยงแท้
 แห่งการเศรษฐกิจ ที่ปรีดีกล่าวว่า

อนาคตย่อมไม่แน่นอน เมื่อท่านปลงสังขารต่อไปว่า ชีวิตของเรานี้ยอม
 ยอมชรา เจ็บป่วย ก็แหละเมื่อบุคคลเขาอยู่สภาพเช่นนั้น จะยังคงมีอาหาร
 รับประทานอีกหรือ แมแต่กำลังวังชาจะแข็งแรง ก็ยังขาดแคลนอยู่แล้ว
 ความไม่เที่ยงแท้แห่งการดำรงชีวิตนี้ มิใช่จะมีแต่ในหมู่วาณิชที่ยากจน
 เท่านั้น คนชั้นกลางก็ดี คนมั่งมีก็ดี ย่อมจะประสบความไม่เที่ยงแท้ด้วย
 กันทุกรูปทุกนาม. . . ท่านจะรู้แนหรือว่า สังขารของท่านจะยังคงแข็งแรง
 ทำงานได้จนตลอดชีวิต ถ้าท่านป่วย หรือพิการอย่างใดเช่น ท่านทำงาน
 ไม่ได้ ท่านต้องใช้เงินที่ท่านมีอยู่ เงินนั้นยอมสูญสิ้นหมดไปเช่นนั้นแล้ว
 ท่านจะได้อาหารที่โหนมารับประทาน เพราะท่านป่วย หรือพิการ ทำงาน
 ไม่ได้ ท่านลองนึกว่า ถ้าท่านอยู่ในสภาพเช่นนั้น ท่านจะรู้สึกอย่างไร²

¹ Gide & Rist, A History of Economic Doctrines. . ., p.611-612.

² เกื้อน บุนนาค, ท่านปรีดี วัชรบุษอาวุโส. . ., หน้า 63

จะเห็นได้ว่า ปรีดี ไค้อาศัยหลัก "ความเป็นอนิจจัง" ที่มนุษย์ทุกคนจะต้อง
 ประสบ ตั้งแต่เกิด แก่ เจ็บ ตาย อันเนื่องมาจาก "สังขาร" ที่ไม่เที่ยงแท้ และความไม่
 เที่ยงแท้แห่งการเศรษฐกิจ ที่ไม่ว่าจะเป็นคนจน คนรวย ล้วนแต่จะต้องประสบกับความ
 ไม่แน่นอน ไม่มั่นคงแห่งชีวิต ไม่วันใดก็วันหนึ่ง ซึ่งหลัก "พุทธศาสนา" ดังกล่าวนี มี
 ความสอดคล้องกับหลักการของ "ลัทธิโซติการิสม์" มาก ที่เสนอให้เห็นถึง "ความไม่
 เที่ยงแท้แน่นอนแห่งการดำรงชีวิต" และเสนอให้ทุกคนในสังคมช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ซึ่ง
 หลักการทั้งสองนี้ อยู่บนพื้นฐานร่วมกัน คือ มนุษยธรรมนิยม (Humanitarianism)
 ในแง่ศาสนาพุทธ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นการกระทำความดีหรือทำ "บุญ"
 สำหรับโซติการิสม์ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นการทอบสนองหนี้ ซึ่งแต่ละคนมีหนี้สิน
 ร่วมกัน แต่ทั้งศาสนาพุทธและลัทธิโซติการิสม์ ต่างเสนอให้กระทำความดี และละเว้น
 ความชั่ว ซึ่งศาสนาพุทธถือว่า "ความชั่ว" เป็น "บาป" ส่วนโซติการิสม์ ถือว่าเป็นการ
 สร้าง "หนี้" ซึ่งจะนำความทุกข์ยากและความเดือดร้อนมาสู่ผู้กระทำความชั่วนั้นเอง และ
 เนื่องจาก ความสอดคล้องของลัทธิโซติการิสม์ กับศาสนาพุทธนี้เอง ที่มีส่วนทำให้ปรีดีเลือก
 ที่จะ "รับ" แนวความคิดแบบโซติการิสม์ เป็นหลักในการเสนอเค้าโครงฯ (ดังที่ผู้เขียน
 ไค้กล่าวไปแล้ว ในการอธิบายเรื่องลัทธิโซติการิสม์) ผู้เขียนมีความเห็นว่า ปรีดีเป็น
 "ชาวพุทธ" ที่ยึดมั่นในหลักปรัชญาของศาสนาพุทธ ซึ่งปรีดี ไค้เคยให้สัมภาษณ์ว่า
 "ครอบครัวฝ่ายบิดาและมารดาจะมีฐานะทางเศรษฐกิจอย่างใดก็ตาม แต่เป็นครอบครัว
 ที่ปฏิบัติเคร่งครัดตามคำสอนของพุทธศาสนา ซึ่งผมสัมผัสตั้งแต่จำความได้"¹ และการ
 ที่ปรีดี เป็นผู้นับถือศาสนาพุทธที่ค่อนข้างเคร่งครัดนี้เอง ที่มีอิทธิพลต่อปรีดี ทำให้ปรีดีเลือก
 ที่จะยอมรับ "การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน" ตามแบบ "พุทธ" หรือแบบ "โซติการิสม์" มาก
 กว่า "การต่อสู้ทางชนชั้น" แบบมาร์กซิสม์ รูปแบบทางเศรษฐกิจที่ปรีดีเสนอ จึงเป็นรูปแบบ
 ที่อาศัยการประกันสังคม ตามแบบโซติการิสม์ และแม้ว่า จะประกอบด้วย "สังคมนิยม" แต่
 ก็เป็นสังคมนิยมที่ไม่อาศัย "การบังคับ" และเป็นสังคมนิยมที่ "เคารพเสรีภาพและกรรม-
 สิทธิ์ส่วนบุคคล" ทั้งเป็นสังคมนิยมที่ "ประนีประนอมระหว่างคนมั่งมีกับคนยากจน" เพื่อ
 หลีกเลี้ยง "สงครามชนชั้น" ดังที่ปรีดีกล่าวว่า "มีผู้ทำนายว่าการต่อสู้ระหว่างคนต่าง

¹ปรีดี พนมยงค์, ประสบการณ์และความเห็นบางประการ . . . , หน้า 21.

ขึ้น จะต้องเกิดขึ้น เมื่อมีความปั่นป่วนมากขึ้น คือมีคนยากจนคนแค่น เราจะป้องกันเสีย
 ในขั้นต้น"¹ ดังนั้น "สังคมนิยม" ที่ปรีดีเสนอ จึงเป็น "สังคมนิยม" ที่ประนีประนอมและ
 ไม่รุนแรง แม้ว่าเมื่อมองจากทัศนะของผู้คนในปี 2475 จะเป็นสิ่งที่รุนแรงและ "พลิก-
 แฉกดิน"² แต่เมื่อพิจารณาจากทัศนะสังคมนิยมแบบมาร์กซิสต์แล้ว สังคมนิยมที่ประนี-
 ประนอมดังกล่าว ตามทัศนะของปรีดี ค่อนข้างจะเป็น "สังคมนิยมยูโทเปีย" ซึ่งยากที่จะ
 ประสบความสำเร็จ นอกจากนี้ หลักการของลัทธิโซลิดารีสม ซึ่งปรีดีได้เลือกรับมานั้น ก็
 มีลักษณะที่อยู่กลางระหว่าง เสรีนิยม (Liberalism) กับสังคมนิยม ซึ่งได้รับการ
 วิเคราะห์จากพวกสังคมนิยมว่า ข้อเสนอให้ปรองดองระหว่างนายจ้างกับกรรมกร และระหว่าง
 คนรวยกับคนจน ตามแบบโซลิดารีสมนี้ เป็นอันตรายต่อสังคมนิยม และเป็นคารปฏิเสชหลัก-
 การของสังคมนิยม³ แต่อย่างไรก็ตาม ลัทธิโซลิดารีสมก็จะเหมาะสมและสอดคล้องกับ
 ปรัชญาศาสนาพุทธมากกว่ามาร์กซิสต์หรือคอมมิวนิสต์ แม้ว่าลัทธิโซลิดารีสมจะปฏิเสธว่า
 หลักการของโซลิดารีสม ไม่ใช่หลักการของศาสนาก็ตาม

นอกจากนี้ ในการดำเนินการเพื่อให้บรรลุตามข้อเสนอในเค้าโครงการเศรษฐกิจ
 นี้ ปรีดีได้อาศัย "ความเชื่อทางศาสนา" เป็นสิ่งสนับสนุน ซึ่งปรีดีได้กล่าวว่า

ก็เมื่อการที่รัฐบาลประกอบเศรษฐกิจเสียเองเช่นนี้ เป็นการที่ทำให้
 วัตถุประสงค์ทั้ง 6 ประการของคณะราษฎรได้สำเร็จไปตามที่ได้ประกาศ
 แก่ราษฎรไว้แล้ว สิ่งที่ราษฎรทุกคนพึงปรารถนา คือความสุขความเจริญ
 อย่างประเสริฐ ซึ่งเรียกกันเป็นศัพท์ว่า ศรีอาริยะ ก็จะมีบังเกิดแก่ราษฎร
 โดยทั่วหน้า โฉนดเราพวกเราที่โคปร่วมกันไขประตูเปิดช่องทางให้แก่
 ราษฎรแล้ว จะรื้อรอกุไมนำราษฎรทอไปให้ถึงคนกัลปพฤกษ์ ซึ่งราษฎรจะ

¹ เคื่อน บุนนาค, ท่านปรีดี รัฐบุรุษอาวุโส . . ., หน้า 173.

² พลโท ประยูร ภมรมนตรี, ชีวิต 5 แผ่นดินของข้าพเจ้า (กรุงเทพฯ :
 บรรณกิจ, 2518). เมื่อกล่าวถึงเค้าโครงการเศรษฐกิจ พลโทประยูร ภมรมนตรี
 จะกล่าวว่า เป็นโครงการที่ "พลิกแฉกดิน" ซึ่งคนไม่เห็นด้วย และว่า เป็นความสำเร็จ
 ที่ "ได้ล้มล้างโครงการเศรษฐกิจพลิกแฉกดิน ของหลวงประดิษฐมนูธรรม" (หน้า 211,
 243 และ 289)

³ Gide & Rist, A History of Economic Doctrines . . ., p.611.

ได้เก็บผลจากคนไม้นั้น คือผลแห่งความสุขความเจริญ ทั้งที่ได้มีพุทธ-
ท่านายกลาวไว้ในเรื่องพระศรีอารย ในเรื่องนี้ผู้ถือศาสนาพุทธทุกคน
ในการทำบุญ ปรารถนาจะประสบศาสนาพระศรีอารย แม้ในการสาบาน
ในโรงศาลก็ ในการพิธีใดๆก็ ก็อ้างกันแต่ว่า เมื่อขอสัตย์หรือให้การ
ตามความจริงแล้ว ก็ไปประสบพบศาสนาพระศรีอารย ก็เมื่อมีดังนี้เราจะ
ดำเนินวิธีไปสู่อารยะสมัย แต่ก็ยังมีบุคคลที่ถอยหลัง เข้าคลอง ซึ่งถอย
หนักๆเขาก็จะกลับไปสู่อารยะสมัยก่อนพุทธกาล คือเมื่อ 2475 ปีที่ล่วงมา
แล้ว¹

จะเห็นได้ว่า ปรีทิลัทธิอาศัย "สังคมพระศรีอารย" ตามความเชื่อของศาสนาพุทธ
มาเป็นเป้าหมายสำหรับการดำเนินการปฏิบัติ เพื่อให้บรรลุถึง "ความสุขความเจริญ
อย่างประเสริฐ" ซึ่งเรียกกันเป็นศัพท์ว่า "ศรีอารยะ" และสำหรับปรีทิลัทธิ "อารยะสมัย"
สามารถจะพบได้ในโลกนี้ และในเวลาอันใกล้นี้ โดยการที่ใดดำเนินการปฏิบัติอย่างเป็น
วิทยาศาสตร์ ตามเค้าโครงการเศรษฐกิจ ซึ่งไม่เพียงแต่ "ทำบุญ" หรือ "สาบาน" หรือ
อาศัยความเชื่อและความฝันแต่อย่างใด แต่เมื่อได้ลงมือปฏิบัติแล้ว ก็จะประสบพบพระ-
ศรีอารยได้² และในแง่นี้ จะเห็นได้ว่า "ปรัชญาศาสนาพุทธ" ได้มีอิทธิพลต่อความคิดของ
ปรีทิลัทธิมาก ปรีทิลัทธิทั้งลัทธิธรรม (ความไม่เที่ยงแท้) และความเชื่อที่แพร่หลายในระบับ
ชาวบ้าน (พระศรีอารย) มาเป็นหลักในการเสนอเค้าโครงฯ ปรีทิลัทธิไม่ได้อาศัยหลักการ
แบบมาร์กซิสต์ ที่เสนอว่า "สังคมนิยม" หรือ "สังคมนิยมที่ปราศจากชนชั้น" เป็นเป้า-
หมายของการปฏิวัติสังคมนิยม และการปฏิวัติสังคมนิยมหรือการดำเนินการจัดรูปเศรษฐกิจแบบสังคมนิยม
ในปัจจุบัน เป็นขั้นตอนที่จะดำเนินเพื่อไปสู่ "สังคมนิยม" ในอนาคต³ เพราะ

¹ เกื่อน มุนนาค, ท่านปรีทิลัทธิ รัชบุษอาวโส . . ., หน้า 125.

² ในเรื่อง "พระศรีอารย" นี้ รัชกาลที่ 6 ได้ทรงเปรียบเทียบพระศรีอารยกับ
โซเชี่ยลิสต์ไว้ใน จดหมายเหตุนายวัน ซึ่งทรงบันทึกไว้ในเดือนเมษายน 2454 โดยได้ทรง
เปรียบเทียบผลอีกอันจะพึงมีมาในศาสนาพระศรีอารยกับโดยทางการปกครองตามลัทธิของ
"โซเชี่ยลิสต์" และทรงบันทึกว่า ในเมืองไทยนั้น มีผู้ที่นิยมความคิดเกี่ยวกับศาสนาพระศรี-
อารย แม้จะไม่มีผู้ใดที่ประกาศกันอย่างเปิดเผยว่าการนิยมในความคิดเช่นนี้ก็คือ การนิยมใน
โซเชี่ยลิสต์ ดู ชัยอนันต์ สมุทวณิช, การเมือง-การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไทย, หน้า 68-69.

³ Yuangrat Wedel, Modern Thai Radical Thought . . ., p. 77.

สำหรับปรีติ เป้าหมายของการปฏิวัติสังคมและเศรษฐกิจ คือ การบรรลุ "สังคมพระศรีอารีย์" ซึ่งแม้ว่า "สังคมพระศรีอารีย์" ที่ปรีติกล่าวถึง จะมีความหมายเป็นงานของการเปรียบเทียบ แต่ก็แสดงให้เห็นว่า "ปรัชญาศาสนาพุทธ" ใค้มีบทบาทเป็นส่วนหนึ่งในเค้าโครงการเศรษฐกิจของปรีติ และนอกจาก "ปรัชญาศาสนาพุทธ" แล้ว หลัก "มนุษยธรรมนิยม" ก็เป็นส่วนหนึ่งของเค้าโครงข่าย ซึ่งจะเห็นได้ว่า ปรีติได้แสดงให้เห็นถึงความปรารถนาที่จะให้มนุษย์มีความสุขความสบาย มีความเป็นอยู่ที่ดี, ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และสามารถบรรลุถึงความสุขความเจริญอย่างประเสริฐ ซึ่งมนุษย์จะมีความเป็นมนุษย์ยิ่งขึ้น และแม้ว่า เค้าโครงการเศรษฐกิจจะเป็นหลักการทางเศรษฐกิจ แต่ก็ใค้อาศัยหลักศาสนา และหลักมนุษยธรรมนิยม ประกอบด้วย

นอกจากเค้าโครงข่ายจะประกอบด้วยแนวความคิดสังคมนิยมส่วนต่างๆ และลัทธิโซลิดาไรสม์ รวมทั้ง ปรัชญาศาสนาพุทธ และมนุษยธรรมนิยม ดังที่กล่าวไปแล้ว เค้าโครงข่ายยังมีลักษณะ "ผสม" ของแนวความคิดอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งมีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าแนวความคิดอื่นๆ นั่นคือ อุดมการณ์ชาตินิยม

4. อุดมการณ์ชาตินิยม (Nationalism)

อุดมการณ์ชาตินิยม เป็นสิ่งหนึ่งที่แฝงอยู่ในเค้าโครงการเศรษฐกิจ ดังจะเห็นได้จาก วัตถุประสงค์ของเค้าโครงงานนี้ ที่นอกจากเสนอการประกันความสุขสมบูรณ์ของราษฎรแล้ว ผู้ร่างยังมีวัตถุประสงค์ที่เน้นการสร้างชาติและการพัฒนาชาติ ให้ทัดเทียมกับอารยประเทศ ซึ่งปรีติได้กล่าวในการประชุม คณะกรรมาธิการพิจารณาเค้าโครงการเศรษฐกิจว่า "ปัญหาที่อยู่ว่า เรากลับเป็นคนป่านั้น ต้องการกันหรือไม่ เวลานั้นมนุษย์สัมพันธ์กันมาก เราต้องเทียบฐานะของเรากับประเทศที่เจริญแล้ว จึงจะเห็นว่าเราแร้นแค้นเพียงใด เราต้องพยายามทำให้ถึงเขา" และเมื่อ ม.จ. สกลา ถามว่า "ยอมรับหรือไม่ว่าการมีเวลาว่างเป็นของดี" ปรีติตอบว่า "ไม่ยอมรับ เพราะเช่นนั้นเราก็ไม่มีโอกาสเทียบหน้าค่าตประเทศเขา"¹ จะเห็นว่า ปรีติใค้เน้นความสำคัญของการพัฒนาชาติให้ทัดเทียมกับอารยประเทศ และการสร้างความมั่งคั่งรุ่งเรืองให้กับประเทศชาติ ซึ่งความรู้สึกในเชิง

¹ เกื้อน บุณนาค, ท่านปรีติ วัชรบุษอาวโส . . ., หน้า 160-161.

ชาตินิยมนี้ เป็นความรู้สึกร่วมอย่างหนึ่ง ของคณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ที่
 ก่อการสร้างชาติ พัฒนาประเทศให้ทัดเทียมกับอารยประเทศ และเมื่อกล่าวสำหรับความ
 คึกชาตินิยมในทางเศรษฐกิจแล้ว ปรีดีได้รับอิทธิพลในเรื่องนี้จาก เฟรคอริค ลิสต์
 (Friedrich List) ดังที่ปรีดีได้กล่าวไว้ในเค้าโครงการเศรษฐกิจว่า "เราจำ
 ต้องคำนึงความหลักของนักเศรษฐวิทยาเยอรมันคนหนึ่ง ชื่อ เฟรคอริค ลิสต์ ซึ่งแสดงความ
 เห็นว่า เยอรมันนี้ต้องห้ามนให้เป็นรัฐบริบูรณ์เสียก่อน กล่าวคือ มีอุตสาหกรรม กลิกรรม
 ศิลปวิทยา ให้พร้อมมูล และเมื่อได้เป็นเช่นนี้แล้ว จะมีการแข่งขันในประเทศก็ควร"¹ แนว
 ความคิดของเฟรคอริค ลิสต์ นี้ เป็นส่วนหนึ่งในคำสอน "ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ" ซึ่ง ชาร์ล
 วีส์ เป็นผู้อธิบายในส่วนนี้ และได้อธิบายถึงแนวความคิดในการดำเนินการ เศรษฐกิจแบบ
 ชาตินิยมของเฟรคอริค ลิสต์ ที่ได้เสนอระบบเศรษฐกิจแห่งชาติ หรือ National
 System โดย ชาร์ล วีส์ ได้อธิบายว่า เฟรคอริค ลิสต์ มีความเห็นต่อระบบเศรษฐกิจ
 ที่แตกต่างจากอาดัม สมิท (Adam Smith) โดยเฉพาะในเรื่อง "ความเป็นชาติ"
 (Nationality) ที่ต่างจาก "ความไม่มีชาติไม่มีภาษา" (cosmopolitanism)
 ของ อาดัม สมิท ที่มีสมมุติฐานอยู่บนความเชื่อที่ว่า มนุษย์ในฐานะที่เป็นปัจเจกชน ใ้ร่วมกัน
 เป็นชุมชนขนาดใหญ่ ที่ดำรงอยู่โดยปราศจากสังคม ซึ่งในชุมชนเหล่านี้ ผลประโยชน์ของ
 ปัจเจกชนจะได้รับการยอมรับ และการแทรกแซงใดๆ คือเสรีภาพทางเศรษฐกิจจะถูกปฏิเสธ
 เฟรคอริค ลิสต์ มีความเห็นว่า อาดัม สมิท ได้ละเลยว่า ระหว่างมนุษย์และความเกี่ยวพัน
 ของมนุษย์ (humanity) นี้ จะมีประวัติศาสตร์ของชาติ (history of nations)
 ดำรงอยู่ ซึ่งทุกคนจะเป็นส่วนหนึ่งของชาติ และความมั่งคั่งของคนเหล่านั้น เมื่อพิจารณา
 จากวงกว้างแล้ว จะขึ้นอยู่กับอำนาจทางการเมืองของประเทศนั้นๆ ประเทศต่างๆใน
 ปัจจุบัน มีความเข้มแข็งไม่เท่าเทียมกัน และมีผลประโยชน์ที่แตกต่างกัน ดังนั้น การสมาคม
 ของประเทศเหล่านี้ จะเกิดประโยชน์ก็ต่อเมื่อ ประเทศเหล่านี้อยู่บนพื้นฐานที่เท่าเทียมกัน
 แต่การสมาคมอาจเป็นเพียงการก่อประโยชน์ให้แก่ประเทศหนึ่ง ในขณะที่ประเทศอื่นๆต้อง

¹ เกือน บุนนาค, ท่านปรีดี รัฐบุรุษอาวุโส . . ., หน้า 107 (ชีวเสี้ยนใต้เน้น
 ความโดยผู้เขียน) :

กลายเป็นประเทศที่พึ่งพิง ดังนั้น เศรษฐศาสตร์การเมือง จึงเป็นศาสตร์ที่ค่อนข้างถึง
 ผลประโยชน์ที่แท้จริง และเงื่อนไขเฉพาะของแต่ละประเทศ ซึ่งประเทศต่างๆอาจอยู่ใน
 ขั้นตอนการพัฒนาที่แตกต่างกัน และเฟรคอริค ลิสต์ ได้กล่าวถึง "ระดับทางวัฒนธรรม"
 ("degrees of culture") หรือ "ขั้นตอนทางเศรษฐกิจ" (economic stages)
 นี้ โดยลำดับขั้นตอนประวัติศาสตร์ ตั้งแต่ขั้นคนป่า (savage), ขั้นทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์
 (pastoral), ขั้นเกษตรกรรม (agricultural), ขั้นเกษตรกรรม-หัตถกรรม
 (agricultural-manufacturing) และ ขั้นเกษตรกรรม-หัตถกรรม-พาณิชย์กรรม
 (agricultural-manufacturing-commercial stage) ซึ่งประเทศจะอยู่ในชั้น
 "ปกติ" ("Normal") เมื่ออยู่ในขั้นตอนสุดท้ายนี้ เฟรคอริค ลิสต์ มีความเห็นว่า
 เฉพาะขั้นตอนสุดท้ายนี้เท่านั้น ที่ประเทศจะสามารถบำรุงเลี้ยงประชากรจำนวนมหาศาล
 สามารถพัฒนาศิลปะและวิทยาศาสตร์ได้อย่างสมบูรณ์ และรักษาความเป็นเอกราชและอำนาจ
 ไว้ได้ แต่ไม่ใช่ทุกประเทศที่สามารถพัฒนาถึงขั้นตอนสุดท้ายนี้ ที่จะต้องอาศัยอาณาเขตอัน
 กว้างขวาง ที่อุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติ และภูมิอากาศที่เหมาะสม อันจะเป็นสิ่ง
 ช่วยในการพัฒนาอุตสาหกรรม แต่สำหรับประเทศที่มีเงื่อนไขเหล่านี้พร้อมแล้ว หน้าที่อันค้ำ
 แกรงของประเทศก็คือ การระดมพลังทั้งหมด เพื่อการพัฒนาให้ถึงขั้นตอนสุดท้ายนี้ ซึ่งเยอรมัน
 ได้อยู่ในเงื่อนไขดังกล่าวนี้ ดังนั้น ความหัตถ์ของลิสต์ ก็คือสนับสนุนการสร้างชาติ สร้าง
 ความรุ่งเรืองให้กับประเทศ โดยสร้างพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับการพัฒนาอุตสาหกรรม และ
 สำหรับ ลิสต์ "อำนาจในการสร้างความมั่งคั่งสำคัญยิ่งกว่าความมั่งคั่งนั่นเอง " ซึ่งลิสต์
 เสนอให้ประเทศคำนึงถึง การพัฒนา "พลังการผลิต" (Production forces) มาก
 กว่า "มูลค่าแลกเปลี่ยน" (Exchange Values) ที่ขึ้นอยู่กับพลังการผลิตนั้น และ
 บางครั้งประเทศอาจจำต้องอุทิศผลประโยชน์จำนวนหนึ่ง ในปัจจุบัน เพื่อพัฒนาพลังการผลิต
 อันจะก่อให้เกิดประโยชน์ในอนาคต¹ เมื่อกล่าวโดยรวมแล้ว สิ่งที่ลิสต์เสนออีกคือ การ
 สร้างประเทศเยอรมันนี้ให้เป็นประเทศที่ก้าวหน้าทั้งทางค่านเกษตรกรรม หัตถกรรม หรือ
 อุตสาหกรรม และการค้า ซึ่งจะช่วยให้เยอรมันสามารถพึ่งตนเองได้ ดังนั้น อาจกล่าว
 ได้ว่า นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจของเฟรคอริค ลิสต์ นี้ เป็นนโยบายเศรษฐกิจแบบ

¹ Gide & Rist, A History of Economic Doctrines. . . , p. 270-273.

ชาตินิยม¹ ที่มุ่งเน้นการสร้างชาติเยอรมันเป็นสำคัญ แนวความคิดแบบชาตินิยมของ เฟรคอริค ลิสต์ นี้ ได้มีอิทธิพลต่อเค้าโครงการเศรษฐกิจของปรีดีมาก ในเค้าโครงการ ปรีดี ได้เสนอการพัฒนาอุตสาหกรรม เกษตรกรรม และการค้าขายกับต่างประเทศ เช่นกัน และเสนอว่า "รัฐบาลจะต้องถือหลักว่า จะต้องจัดการกลสิกรรม อุตสาหกรรมทุกอย่างให้มี ขึ้น ซึ่งในที่สุด ประเทศไม่จำเป็นที่จะต้องอาศัยต่างประเทศ" และ "เราจำต้อง กำเนินตามหลักของนักเศรษฐวิทยาเยอรมันคนหนึ่ง ชื่อ เฟรคอริค ลิสต์ ซึ่งแสดงความเห็น ว่า เยอรมันนี้ต้องทำคนให้เป็นรัฐบริบูรณ์เสียก่อน กล่าวคือ มีอุตสาหกรรม กลสิกรรม ศิลป- วิทยา ให้พร้อมมูล"²

นอกจากนี้ ในการดำเนินการพัฒนาเศรษฐกิจดังกล่าว ลิสต์ได้เสนอวิธีตั้ง อัตราภาษีศุลกากรสูง เพื่อคุ้มครองอุตสาหกรรมภายในประเทศ (Protectionism) ทั้งนี้ เนื่องจากความก้าวหน้าของประเทศมักจะถูกยับยั้งจากการแข่งขันกับประเทศอุตสาหกรรมที่ก้าวหน้า ซึ่งระบบการคุ้มครองนี้ จะดำรงอยู่จนกระทั่งอุตสาหกรรมภายใน ประเทศเข้มแข็งพอที่จะไม่ต้องกลัวการแข่งขันจากต่างประเทศอีกต่อไป ข้อเสนอของ ลิสต์นี้ เนื่องมาจากประสบการณ์ของเยอรมัน ที่ต้องเผชิญกับการแข่งขันกับประเทศอังกฤษ ซึ่งเป็นประเทศอุตสาหกรรมที่ก้าวหน้า ในขณะที่อุตสาหกรรมเยอรมันเพิ่งอยู่ในระยะเริ่ม แรก และนอกจากนี้ ทางด้านการเกษตร เยอรมันซึ่งเป็นประเทศผู้ส่งออกข้าวโพค ก็ต้อง ประสบปัญหาเมื่ออังกฤษออกกฎหมายห้ามนำเข้าข้าวโพคจากต่างประเทศ (Corn Law) ดังนั้น เกษตรกรรมและอุตสาหกรรมของเยอรมัน จึงประสบกับปัญหาการแข่งขันและการค้า ระหว่างประเทศ³ ลิสต์ จึงเสนอให้ประเทศเป็นอิสระจากตลาดต่างประเทศ โดยการ พัฒนาอุตสาหกรรมภายในประเทศในทุกๆแขนงอุตสาหกรรม และพัฒนาเกษตรกรรมให้มีผล

¹ชาร์ล จีค มีความเห็นทำนองเดียวกันว่า เฟรคอริค ลิสต์ ได้ประสานความคิด รักชาติ หรือ อุดมการณ์ชาตินิยม เข้ากับการปฏิบัติทางเศรษฐกิจ ดู Gide & Rist, A History of Economic Doctrines. . ., p. 272.

²เกื่อน มุนนาค, ท่านปรีดี รัฐบุรุษอาวุโส. . ., หน้า 106-107.

³Gide & Rist, A History of Economic Doctrines. . ., p. 269, 277.

ผลิตพอเพียง ที่จะสนองต่อความต้องการของประชาชนในภาคอุตสาหกรรม และเป็นแหล่ง
 วัตถุดิบสำหรับภาคอุตสาหกรรมอย่างเพียงพอด้วย และคังนั้น ลิสต์ จึงปฏิเสธหลัก
 "การแบ่งงานกันทำระหว่างประเทศ" (international division of labour)
 และกล่าวว่า เป็นสิ่งที่ไม่ดีสำหรับประเทศที่จะหวังตอบสนองความต้องการภายในประเทศ
 ด้วยการค้าระหว่างประเทศ และผลิตสิ่งซึ่งไม่เป็นที่ต้องการนัก สำหรับประเทศคนด้วย
 เหตุผลที่ว่า สามารถผลิตได้ดีกว่าและถูกกว่า ในการแข่งขันกันระหว่างประเทศ โดย
 ผ่านการค้าระหว่างประเทศ ลิสต์ เสนอให้รักษาสถาปัตยกรรมภายในประเทศไว้สำหรับสินค้าที่
 ผลิตได้ภายในประเทศ โดยเฉพาะในระยะแรกที่อยู่ในช่วงสร้างอุตสาหกรรมภายใน
 ประเทศ แต่ในช่วงต่อไป เมื่ออุตสาหกรรมภายในประเทศพัฒนาขึ้นแล้ว การแข่งขันกับ
 ต่างประเทศ จะเป็นสิ่งที่พึงปรารถนา¹ ทิศนะของลิสต์คังกล่าวนี้ มีอิทธิพลต่อปรีดี เช่น
 กัน คังจะเห็นได้จากข้อความในเค้าโครงการเศรษฐกิจ ที่ปรีดีกล่าวว่า

รัฐบาลจะต้องถือหลักว่า จะคุ้มครองจักรวรรดิกรรม อุตสาหกรรมทุกอย่างให้
 ไม้ขึ้น ซึ่งในที่สุด ประเทศไม่จำเป็นต้องอาศัยต่างประเทศ ทั้งนี้ เพื่อ
 ป้องกันอันตรายอันที่จะเกิดจากการปิดประตูการค้าใด เมื่อเรามีสิ่งที่
 ต้องการภายในประเทศครบถ้วนบริบูรณ์แล้ว แม้จะถูกปิดประตูการค้า ก็ไม่
 เป็นการเดือดร้อนอันใด ผู้ที่หลงเชื่อในลัทธิ อักม สมิท ว่าประเทศต่างๆ
 จะต้องแบ่งแยกการทำงานกัน ประเทศใดหากจักรวรรดิกรรมก็ทำแยกจักรวรรดิ ไม่
 คุ้มครองประกอบการอุตสาหกรรมนั้น ความจริงเป็นหลักที่คิดในเมื่อประเทศ
 ต่างๆสู้สู้ชีวิตต่อกัน ไม่มีการปิดประตูการค้า กคราคาแกลงกัน แต่ใน
 ปัจจุบันนี้หาเป็นเช่นนั้นไม่²

คังนั้น จะเห็นได้ว่า ปรีดี ใ้รับอิทธิพลจาก ลิสต์ ในเรื่องการจัดการจักรวรรดิ
 และอุตสาหกรรมทุกอย่างให้ไม้ขึ้น เพื่อป้องกันอันตรายจากการปิดประตูการค้า และไม่เหิน-
 ค้าย กับหลักการแบ่งงานกันทำระหว่างประเทศ แม้ว่าไทยจะไม่มีประสบการณ์เรื่องการ
 ถูกปิดประตูการค้าอย่างในกรณี "กฎหมายข้าวโพค" (Corn Law) แบบเยอรมัน แต่
 อาจตั้งข้อสังเกตว่า ปรีดีอาจได้อาศัยประสบการณ์ของเยอรมันเป็นตัวอย่าง และเมื่อได้
คำนึงถึงสภาพเศรษฐกิจของไทย ในระยะก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ที่ต้องเผชิญ

¹ Gide & Rist, A History of Economic Doctrines. . . , p. 269, 277.

² เดือน มุนนาค, ทานปรีดี วัชรบุระอาวโส. . . , หน้า 106-107.

กับปัญหาวิกฤตการณ์เศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก และการที่ "ข้าว" ซึ่งเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญของไทย ต้องเผชิญปัญหาราคาตกต่ำ และถูกจำกัดจำนวนการส่งออก ทำให้รายได้ของประเทศต้องตกต่ำลง ประกอบกับ การที่เศรษฐกิจไทย ขึ้นอยู่กับการเกษตรแต่เพียงอย่างเดียว เมื่อมีวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจเกิดขึ้น ทำให้ประเทศไม่สามารถจะหลีกเลี่ยงจากปัญหาหรือวิกฤตการณ์นั้นๆ ได้ และไม่สามารถพึ่งตนเองได้ ซึ่งในแง่นี้ อาจตั้งข้อสังเกตว่า วิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจของโลก คงทำให้ปรีดี มีความเห็นว่า ไทยควรที่จะพัฒนาเกษตรกรรม อุตสาหกรรม ทุกอย่างให้มีขึ้น เพื่อให้เป็นรัฐที่บริบูรณ์และพึ่งตนเองได้ (ตามทัศนะของลิสต์) เพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาอันจะเกิดจากการค้าระหว่างประเทศ หรือการผูกขาดประเทศการค้า และวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจต่างๆ รวมทั้งการผูกขาดทางเศรษฐกิจ ทั้งที่ปรีดีกล่าวว่า "การว่างงานเกินไปใช้ไม่ได้ คือ เราจะผูกขาดทางเศรษฐกิจมากขึ้นทุกที"¹ ซึ่งในเวลานั้น ปรีดีและคณะราษฎร มีความหวังเกรงต่อการครอบงำทางด้านการเศรษฐกิจของต่างชาติ ไม่ว่าจะเป็นชาวตะวันตกหรือชาวจีน ทั้งนี้เพราะในขณะนั้น เศรษฐกิจไทยตกอยู่ภายใต้ความครอบงำของชาวต่างชาติ โดยเฉพาะชาวจีนเกือบหมดสิ้น² ซึ่งรัฐบาลได้พยายามที่จะดำเนินการแก้ไขปัญหาดังกล่าว และ คณะราษฎรก็เคยแถลงถึงเจตนารมณ์ของคณะราษฎร เมื่อครั้งยึดอำนาจปี 2475 ว่า "จะดำเนินการให้เศรษฐกิจไทย หลุดพ้นจากการครอบงำของชาวจีนและชาวยุโรป"³ ดังนั้น ปรีดี จึงเสนอให้รัฐเข้าดำเนินการเศรษฐกิจเสียเอง โดยจัดรูปเศรษฐกิจทุกอย่างให้มีขึ้น เพื่อให้การพัฒนาเศรษฐกิจดำเนินไปอย่างรวดเร็ว โดยอาศัยประสบการณ์หรือความสำเร็จของ

¹ เกือน มุขนาค, ท่านปรีดี รัฐบาลราษฎร. . . , หน้า 161.

² กรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะกรรมการราษฎร วันที่ 27 กันยายน พ.ศ. 2475 "เรื่องจีนในเมืองไทย", หน้า 1 อ้างถึงใน ชาติ รวณศิลป์, "นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจ สมัยรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม ตั้งแต่ พ.ศ. 2481 ถึง พ.ศ. 2487" (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521), หน้า 44.

³ รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ (บ.ก.), สังคมกับเศรษฐกิจ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2519), หน้า 321 อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน.

เยอรมันเป็นตัวอย่าง ดังที่ปริ๊ตติกล่าวว่ "เยอรมันนี้ได้เจริญขึ้นก็เพราะถือหลักนี้กันทั้งประเทศเยอรมันนี่เอง การที่รัฐบาลจัดทำได้ผลดีเพียงใด เช่น การรถไฟ เป็นต้น และในปัจจุบันนี้เอง ประเทศเยอรมันนี้เห็นว่า บ้านเมืองจะสุขสมบูรณ์ได้ ก็แต่รัฐบาลเป็นผู้ประกอบการเศรษฐกิจ"¹ และไม่เพียงแต่อาศัยตัวอย่างจากประเทศเยอรมันเท่านั้น ปริ๊ตติ ยังได้กล่าวถึงประเทศอังกฤษ และฝรั่งเศส ไว้มาก ในเค้าโครงว่า

ประเทศเยอรมันนี้เห็นว่า บ้านเมืองจะสุขสมบูรณ์ได้ ก็แต่รัฐบาลเป็นผู้ประกอบการเศรษฐกิจ จึงไ้มอบตำแหน่งในรัฐบาลให้แก่อิตเลอร์ ซึ่งอิตเลอร์เป็นผู้นิยมในลัทธิที่รัฐบาลจัดทำเศรษฐกิจเอง ในอังกฤษ มีท่านแมคคูลนาล ในฝรั่งเศส มีท่าน คาลาคีเอร เป็นหัวหน้าในรัฐบาล ท่านเหล่านั้นดำเนินลัทธิอย่างไร ก็ยอมทราบกันอยู่แล้วว่า ดำเนินลัทธิที่ของการ ใ้ราษฎรทำร่วมกับรัฐบาล และของของการประกันของรัฐบาล (Social Assurance) ไม่มากก็น้อย²

นอกจากนี้ ในการสนทนากับ ร.ท. เป่า ศรียานนท์ เรื่องแนวการวางแผนเศรษฐกิจ ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2475 ไม่นานนัก พระที่นั่งอนันตสมาคม ปริ๊ตติได้กล่าวว่

วิธีการดังกล่าวนี้ ถ้าทุกคนเชื่อผม ประเทศไทยจะต้องก้าวหน้าไปไม่แพ้ญี่ปุ่น ความจริง ชาติไทยของเรานั้น เจริญกว่าญี่ปุ่น ถ้าเปรียบเทียบกันในยุครัชกาลที่ 4 หากแต่ว่ารัฐบาลก่อนๆ ไม่ใ้วางระเบียบเศรษฐกิจให้ ชาติไทยเราจึงตามไม่ทันญี่ปุ่น และขณะนี้ญี่ปุ่นดูเหมือนจะเจริญไปไกลกว่าชาติไทยทั้งหลายร้อยปี³

ในแง่นี้ จะเห็นว่า ปริ๊ตติมีความปรารถนาที่จะสร้างประเทศให้เจริญก้าวหน้าทัดเทียมอารยประเทศ ไม่ว่าจะเป็เยอรมัน อังกฤษ ฝรั่งเศส และ ญี่ปุ่น ฯลฯ และแม้ว่า เค้าโครงการเศรษฐกิจของปริ๊ตติ จะประกอบด้วยแนวความคิดสังคมนิยม และลัทธิ

¹ เค็อน มุนนาค, ท่านปริ๊ตติ รัชมธุระอาวโส . . ., หน้า 107-108.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 108.

³ พล.ท.อ. เป่า ศรียานนท์, "เหตุการณ์ก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองและการชิงอำนาจระหว่างผู้ก่อการ" ใน เบื้องแรกประชาธิปไตย . . ., หน้า 211.

โซลิตารีสม์ ดังที่กล่าวมาแล้ว แต่แนวความคิดทั้งสอง ก็อยู่บนพื้นฐานของอุดมการณ์ชาตินิยม
 ดังจะเห็นได้ว่า ปรีดีไม่ได้ออกแบบ "สังคมนิยมแบบคอมมิวนิสต์" หรือระบบ "สังคม-
 นิยมสากลนิยม" แต่อย่างใด สิ่งที่ปรีดีเสนอก็คือ การมุ่งพัฒนาชาติไทยเป็นสำคัญ เพื่อ
 ให้รุ่งเรืองเทียมอารยประเทศ และในแง่นี้ อาจกล่าวได้ว่า ปรีดี หรือรวมทั้งผู้ก่อการ
 เปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 จำนวนมาก เป็นผู้ที่มีอุดมการณ์ชาตินิยม ที่ต้องการเปลี่ยนแปลง
 แปลงระบบการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ให้ทัดเทียมกับประเทศอื่นๆ ที่เจริญก้าวหน้า
 ดังที่ปรีดี ได้เคยให้สัมภาษณ์ ว่า

ผมได้กล่าวแล้วถึงสภาพสังคมไทยที่ผมประสบพบเห็นแก่ตนเองว่า ราษฎร
 ใฝ่มีความอึดคักซัดสนในทางเศรษฐกิจ และไม่มีสิทธิเสรีภาพกับเสมอภาค
 ในทางการเมือง อีกทั้งตกอยู่ภายใต้อิทธิพลและอำนาจของหลายประเทศ
 ทุนนิยม ผมมีความคิดก่อนที่ไปมาศึกษาในฝรั่งเศสแล้วว่า จะต้องคนควา
 ศึกษาเพิ่มเติมว่า มีวิถีใดที่จะทำให้ความเป็นอยู่ของราษฎรดีขึ้น¹

ดังนั้น เมื่อได้มีโอกาสมาศึกษาที่ฝรั่งเศส ปรีดีจึงได้ศึกษาลัทธิเศรษฐกิจต่างๆ
 และได้มีโอกาสเปรียบเทียบความเจริญของประเทศไทยกับประเทศอื่นๆ ซึ่งอาจกล่าวได้
 ว่า ปรีดี หรือ รวมทั้งผู้ก่อการบางคนอื่นๆ ที่จัดเป็น "ผู้นำใหม่ นักชาตินิยม" เหล่านี้ ได้รับ
 อิทธิพลจากปัทนาการปกครองในสมัยนั้น จากการศึกษาในระบบใหม่ จากการเปรียบเทียบ
 กับประเทศที่เจริญก้าวหน้ามากกว่า กลายเป็นแรงกระตุ้นที่ทำให้ต้องการเปลี่ยนแปลงการ
 ปกครอง² และสำหรับปรีดีแล้ว "การเปลี่ยนแปลงการปกครองคราวนี้ ไม่ใช่ Coup
 d'Etat เป็น Revolution ในทางเศรษฐกิจ"³ ดังนั้น เค้าโครงการเศรษฐกิจ
 จึงถูกเสนอขึ้น เพื่อก่อให้เกิดการปฏิวัติทางเศรษฐกิจในประเทศไทย ภัยการ "ผสม"
 และ "คึกคัก" ข้อดี ของลัทธิต่างๆ ซึ่งมีทั้งสังคมนิยมสำนักต่างๆ, ลัทธิโซลิตารีสม์,
 ปรัชญาศาสนาพุทธ และ มนุษยธรรมนิยม ประกอบกับอุดมการณ์ชาตินิยมเป็นพื้นฐานอีก
 ประการหนึ่ง

¹ปรีดี พนมยงค์, ประสบการณ์และความเห็นบางประการ. . . , หน้า 51.

²ชาตวิทย์ เกษตรศิริ, "ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ของการเปลี่ยนแปลงการ
 ปกครอง 24 มิถุนายน 2475" ใน 23 ตุลาคม (กรุงเทพฯ: แผนกสารานุกรม องค์การ
 บริหาร สโมสรนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523), หน้า 49.

³เกื้อน มุนนาค, ท่านปรีดี รัฐบุรุษอาวุโส. . . , หน้า 158.

นอกจากการวิเคราะห์แนวความคิดต่างๆ ที่ปรากฏในเค้าโครงการเศรษฐกิจ
 ดังที่กล่าวมาทั้งหมดแล้ว ผู้เขียนขอตั้งข้อสังเกตเพิ่มเติมว่า ปรีดีคงได้รับแนวความคิด
 ทางด้าน "การปฏิบัติ" บางอย่าง มาจากคำสอนเศรษฐกิจของชาร์ล จีค ซึ่งได้กล่าว
 ถึงรูปธรรมในด้านการจัดการทางเศรษฐกิจบางอย่าง ที่เป็นอยู่ในฝรั่งเศสขณะนั้น และที่
 เป็นอยู่ในประเทศอื่นๆ ในยุโรป ซึ่งแนวความคิดดังกล่าวนี้ อาจจะไม่สังกัดอยู่ในค่าย
 สังคมนิยม, โซลิดารีสม์ หรือ National System ของเฟรคอริค ลิสต์ แต่อย่างใด
 แต่เป็นหลักการปฏิบัติทั่วไปของประเทศในยุโรปขณะนั้น และในส่วนนี้เอง อาจเป็นส่วนที่
 เรียกว่าเป็น "ลิวเบอรัล" สำหรับเค้าโครงการเศรษฐกิจ ซึ่งปรีดีกล่าวว่า "นโยบายของ
 ข้าพเจ้านั้น เคนแบบโซเชี่ยลลิสม์ผสมลิวเบอรัล"¹ ตัวอย่างในเรื่องเหล่านี้ได้แก่ วิชาทิจ
 ของรัฐ ทั้งในระดับรัฐ (State) และระดับเทศบาล (Municipal) ซึ่ง ชาร์ล
 จีค ได้กล่าวไว้ในบทที่ว่าด้วยการผลิตโดยรัฐ (Production by the State)
 ถึงการที่รัฐอาจเข้าไปดำเนินการทางเศรษฐกิจใน 2 รูปแบบ คือ ในรูปที่เป็นผู้ประกอบการ
 โดยรัฐเข้าทำหน้าที่แทนเอกชน หรือในฐานะผู้ออกกฎหมาย และ ชาร์ล จีค ได้
 กล่าวว่า กิจการที่รัฐเข้าไปมีบทบาทในฐานะผู้ประกอบการ ทั้งในระดับรัฐ และระดับ
 เทศบาลนั้น ได้เพิ่มมากขึ้นในปัจจุบัน รวมทั้งในฝรั่งเศสขณะนั้น ซึ่งอาจเนื่องมาจาก
 เหตุผลทางการคลัง ที่รัฐจำเป็นจะต้องหารายได้ให้เพิ่มมากขึ้น เพื่อให้เพียงพอต่อราย-
 จ่าย โดยไม่ต้องเพิ่มการเก็บภาษี และเหตุผลทางสังคมที่พิจารณาว่า ถ้าไรของบริษัท
 ใหญ่ๆ ทั้งหลายที่ได้รับ เป็นกำไรที่เอาไปจากประชาชน ดังนั้น ทางที่จะแก้ปัญหาที่ดีที่สุด
 คือ ให้การดำเนินงานนั้น เป็นไปเพื่อประชาชน โดยอาศัยรัฐ หรือ รัฐบาลท้องถิ่น ซึ่ง
 ถือว่า เป็นตัวแทนของประชาชนเข้าดำเนินงานเอง รวมทั้งเหตุผลทางการเมือง อัน
 เนื่องมาจากความปรารถนาของรัฐบาลที่จะขยายบทบาท เพิ่มอำนาจและความมั่นคง และ
 เพื่อที่จะหาเสียงสนับสนุนจากประชาชน ซึ่ง จีค ได้กล่าวถึงบทบาทของรัฐในการเข้า
 ดำเนินการทางเศรษฐกิจ ซึ่งอาจอยู่ในรูปเอกสิทธิ์ของรัฐ (régie), การให้สัมปทาน
 (concession), การถือหุ้น และ รัฐอาจโอนกิจการของเอกชนมาเป็นของรัฐ โดย
 จ่ายค่าตอบแทนที่ยุติธรรม โดยไต่ยกตัวอย่างกิจการต่างๆ ที่รัฐได้เข้าดำเนินการใน
 ประเทศต่างๆ ทั้งในระดับรัฐ และระดับเทศบาล เช่น ไฟฟ้า, ประปา, ไปรษณีย์-

¹ เดือน มุนาค, ท่านปรีดี รัฐบุรุษอาวุโส. . ., หน้า 159.

โทรเลข, โทรศัพท์, รถไฟ, รถราง ฯลฯ ซึ่งประสบผลสำเร็จอย่างคึกในหลายประเทศ ในฝรั่งเศส รัฐยังได้ดำเนินการผูกขาดยาสูบ และไม้ขีดไฟ และนอกจากนี้ ในหลายประเทศ เช่น อิตาลี สเปน และหลายรัฐในเยอรมันนี้ รัฐยังได้เป็นผู้ดำเนินการออก ลีตกเตอร์ (State lotteries) ซึ่งเป็นกิจการที่ทำกำไรอย่างงดงามให้กับรัฐ¹ ซึ่งบทบาทของรัฐในการดำเนินการทางด้านเศรษฐกิจต่างๆ เหล่านี้ อาจมีอิทธิพลต่อแนวความคิดของปรีดี ในการเสนอให้รัฐเข้าจัดการทางเศรษฐกิจ ทั้งในระดับ "รัฐ" หรือ "ประเทศ" และระดับเทศบาล โดยอาศัยความสำเร็จของประเทศอื่นๆ เป็นตัวอย่าง ที่เห็นได้ชัดเจน คือ เรื่องลีตกเตอร์ ซึ่งปรีดีได้เสนอให้รัฐจัดหาเงินทุนโดยการออกสลาก กินแบ่ง (ลีตกเตอร์) โดยปรีดีได้กล่าวว่า "ไม่เห็นมีทางฝึกศีลธรรมแต่อย่างใด" และ

การจกให้มั่วสลากกินแบ่งนี้ คนไทยบางคนหน้าบางเกรงจะถูกตีฉิฉินินทา ว่า จกให้เล่นการพนัน แต่ขอให้ดูตัวอย่างในฝรั่งเศสว่า ไบกู (National Credit) ซึ่งทองการเงินไปสร้างบานเมืองที่หักพัง ในสงคราม ก็เป็นไบกูชนิดที่ออกลอกเตอร์ให้แก่ผู้ถือควย ในอังกฤษเอง มีสนามมา คนอังกฤษนิยมแข่งมามีไมน้อย แต่เราไม่ประสงค์ให้เลยไป ถึงนั้น เราประสงค์แต่ลอกเตอร์ ซึ่งราษฎรเสียสละคนละน้อยๆ แต่มี โอกาสได้เงินมาก²

และในเรื่องการประกอบการเศรษฐกิจโดยรัฐบาลให้สัมปทานกับเอกชน ปรีดี ก็ได้กล่าวไว้ในเค้าโครงฯ เช่นกัน และได้กล่าวละเอียดในเค้าร่าง พ.ร.บ. ว่าด้วย การประกอบการเศรษฐกิจ³ นอกจากนี้ ในเรื่องการประกอบการเศรษฐกิจในระดับเทศบาล ก็เป็นสิ่งที่ปรีดีเสนอในเค้าโครงฯ ด้วยอีกเช่นกัน ปรีดี เสนอให้มี "สหกรณ์" ซึ่ง กระจายอยู่ทั่วประเทศ เพื่อไม่ให้การประกอบการเศรษฐกิจ ต้องขึ้นอยู่กับรัฐบาลกลาง เพียงแห่งเดียว อันจะทำให้ การควบคุมตรวจตราเป็นไปโดยไมทั่วถึง และ "เมื่อราษฎร ได้รวมกันเป็นสหกรณ์ มีบ้านอยู่เป็นหมู่ควยกันแล้ว การจกให้สหกรณ์ได้มีการปกครองแบบ เทศบาล (Municipality) ย่อมทำได้สะดวก"⁴

¹ Gide, Political Economy, p. 204-214.

² เดือน บุญนาค, ท่านปรีดี รัฐบุรุษอาวุโส . . ., หน้า 94 และ 147-148.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 137.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 105.

นอกจากนี้ ในเรื่องการเก็บภาษีทางอ้อมบางอย่าง ปรีดีก็ได้อาศัยตัวอย่างจากประเทศฝรั่งเศส ซึ่ง ชาร์ล จีค ได้กล่าวไว้ใน คำสอนเศรษฐวิทยา ในเรื่อง "Taxation" และไดยกตัวอย่างภาษีทางอ้อมบางอย่าง ซึ่งเก็บในฝรั่งเศสในขณะนั้น เช่น ภาษียาสสูบ, ภาษีเกลือ, ภาษีน้ำตาล, ภาษีน้ำมันปิโตรเลียม, ภาษีแอลกอฮอล์ ฯลฯ¹ ซึ่งปรีดี ก็ได้เสนอให้รัฐจัดหาเงินทุน โดยการเก็บภาษีทางอ้อมในทำนองเดียวกับประเทศฝรั่งเศส ปรีดี กล่าวว่า "ภาษีทางอ้อมนี้ มีเป็นต้นว่า ภาษีเกลือ ซึ่งรัฐบาลเป็นผู้จำหน่ายเอง เช่น รัฐบาลรับซื้อเกลือจากผู้ทำนาเกลือตามราคาที่กำหนดขายตามสมควร ครั้นแล้ว รัฐบาลจำหน่ายเกลือแก่ผู้บริโภค ภาษีน้ำตาล ภาษีมูหรี ภาษีไม้ซีกไฟ ฯลฯ"² และกล่าวว่า

ภาษียาสสูบ และไม้ซีกไฟนั้น ทำให้ประเทศฝรั่งเศสมีรายได้ใช้หนี้เยอรมันเมื่อ ค.ศ. 1870 ได้รวดเร็ว และเงินฝรั่งเศสมีฐานะดีขึ้น ก็เพราะภาษีจำพวกนี้ ในเมืองเรา ถ้าสมมุติมีคนสูบบุหรี่เป็น 1 ล้านคน เราเก็บภาษีทางอ้อมในการจำหน่ายวันละ 1 สตางค์ ซึ่งไม่รู้สึกมากนัก ก็คงได้เพิ่มขึ้นอีกกว่า 3 ล้านบาท. . .³

ในค่านการเกษตร ปรีดี ก็อาจจะได้รับอิทธิพลจากการศึกษาในฝรั่งเศสอีกเช่นกัน ข้อเสนอของปรีดีในเค้าโครงฯ เรื่อง แรงงานที่เสียไปโดยไม่ใช้เครื่องจักรกล และการบำรุงที่ดินโดยใช้เทคนิคนั้น ชาร์ล จีค ก็ได้กล่าวไว้เช่นกัน ใน คำสอนเศรษฐวิทยา เรื่อง "Industrial Evolution in Agricultural Production" โดยได้กล่าวถึงการพัฒนาการเกษตรโดยอาศัยอุตสาหกรรม ซึ่งเสนอหลัก 2 ประการ คือ 1. การเพาะปลูกแบบหนาแน่น (intensive cultivation) โดยเสนอให้เพิ่มผลผลิตในที่ดิน ด้วยการเพิ่มทุนและแรงงาน ในรูปของการใช้ปุ๋ยและการปลูกพืชหมุนเวียน และถึงแม้ว่า ต้นทุนผลิตรายจะมากขึ้น แต่ผลตอบแทนที่ได้รับจะมากขึ้น ในอัตราส่วนที่มากกว่าการเพาะปลูกแบบเดิม⁴ ซึ่งในเรื่องการบำรุงที่ดินนี้ ปรีดีได้กล่าวว่า

¹ Gide, Political Economy, p. 686-687.

² เกื้อน มุนนาค, ท่านปรีดี รัฐบุรุษอาวุโส. . ., หน้า 94.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 145.

⁴ Gide, Political Economy, p. 176-177.

เวลานี้ เรามีผู้ชำนาญการกลกิกรรมเป็นข้าราชการ คอยดูแลแนะนำในการบำรุงที่ดิน คอไปเมื่อที่ดินเป็นของรัฐบาล เราก็คงมีข้าราชการที่เป็นผู้ชำนาญในการกลกิกรรม ที่จะตรวจคราบำรุงที่ดิน ด้วยอาศัยวิชาความรู้ ความชำนาญ ความสามารถ. . . ที่ดินจะได้รับการบำรุงยิ่งขึ้น เช่น ในการทูลน้ำ ในการปรับปรุงที่ดิน และในการเพาะปลูก ที่จะใช้เมล็ดพันธุ์หรือปุ๋ย เหล่านี้ ผู้ชำนาญการกลกิกรรมจะได้อาศัยวิชาความรู้ ความสามารถของเขาเต็มที่ ไม่เหมือนกับปัจจุบันนี้ แม้ผู้ชำนาญการกลกิกรรมจะพร่ำสอนสักเท่าใดๆ ราษฎรก็ไม่ใครจะเชื่อ เพราะนิยมอยู่แต่ในแบบโบราณ ไม่เปิดหูเปิดตา¹

ส่วนหลักประการที่ 2 ซึ่งชาร์ล จีค ได้กล่าวไว้คือ การใช้เครื่องจักร (use of machinery) ซึ่งจะเป็นการประหยัดแรงงานและเวลา และเครื่องจักรสามารถปฏิบัติงานที่นอกเหนือกำลังแรงงานของมนุษย์และสัตว์ นอกจากนี้ ชาร์ล จีค ยังได้กล่าวว่ารูปแบบทั้ง 2 อย่าง ของการพัฒนาการเกษตรโดยอาศัยอุตสาหกรรมนี้ อาจไม่จำเป็นต้องไปด้วยกันเสมอ เพราะในขณะที่ intensive cultivation เหมาะสำหรับการกลกิกรรมขนาดเล็ก แต่การใช้เครื่องจักรจะเหมาะกับการกลกิกรรมขนาดใหญ่มากกว่า (extensive cultivation ซึ่งเป็นการเพาะปลูกให้ได้ผลมากโดยการขยายที่ดิน) เพราะถ้าใช้เครื่องจักรสำหรับการเพาะปลูกในพื้นที่ขนาดเล็กแล้ว จะทำให้ต้นทุนการผลิตสูงมาก ชาร์ล จีค มีความเห็นว่า การเกษตรในชั้นตอนปัจจุบัน เป็นขั้นที่ผ่านจากการเกษตรแบบ extensive มาสู่การเกษตรแบบ intensive การขยายเนื้อที่เพาะปลูกมากๆ จะลดลง และการเกษตรในอนาคตจะเป็นแบบ intensive มากยิ่งขึ้น และถึงแม้ว่า จะเป็นการเกษตรขนาดเล็ก แต่จะได้ผลผลิตจำนวนมาก และจะรวมกันในรูปแบบของสมาคมสหกรณ์การเกษตร (co-operative agricultural association)² ซึ่งข้อเสนอในเรื่องการใช้เครื่องจักรในการเกษตรนี้ สอดคล้องกับความเห็นของปรีดีในเค้าโครงฯ ซึ่งปรีดีกล่าวไว้ในเรื่อง แรงงานที่เสียไปโดยไม่ได้ใช้เครื่องจักรกล่าวว่า

เรื่องนี้ ย่อมทราบกันดีแล้วว่า การทำนาของเราได้ใช้วิธีไถหว่าน เกี่ยวของตนเอง ฯลฯ เหล่านี้ โดยแรงงานคนและสัตว์พาหนะ จริงอยู่วิธีทำควยแรงคนและสัตว์พาหนะนั้น ย่อมเป็นการจำเป็นอย่างยิ่งในสมัยป่า-

¹ เกื้อน บุนนาค, ท่านปรีดี รัฐบุรุษอาวุโส. . ., หน้า 86.

² Gide, Political Economy, p. 178-180.

เดือน และในสมัยที่เครื่องจักรยังมีโคคิคขึ้นในเวลานั้น แต่ให้ผู้อำนวยการจักรกลปรับปรุงเครื่องจักรกลให้เหมาะสมแก่ภูมิประเทศแล้ว ซึ่งสามารถเป็นโคค เพราะวิทยาศาสตร์ใดๆในโลกที่จะไม่สามารถทำได้นั้น ไม่มี เว้นแต่จะไม่สนใจกันเท่านั้น และเป็นธรรมชาติของการเศรษฐกิจ เมื่อมีเครื่องจักรกล แรงงานก็ยอมจะเพิ่มขึ้นโคคมาก เช่น การไถที่โคค ทดลองทำกันในเวลานี้ ก็ยอมเห็นโคคชัดแล้วว่า เครื่องไถนาเครื่องหนึ่ง ไซคนสองคน อาจทำการโคคในฤดูกาลหนึ่งหลายพันไร่¹

และที่น่าสังเกตอีกประการหนึ่งก็คือ ความเห็นของ ชาร์ล จิก ที่กล่าวถึง ความขัดแย้งระหว่างการเพาะปลูกขนาดเล็ก แบบ intensive กับการใช้เครื่องจักร ซึ่งเหมาะสำหรับการเพาะปลูกขนาดใหญ่ นั้น ปรีดี อาจจะได้อิทธิพลจากแนวความคิดนี้ โดยการประสานหลักทั้งสอง เข้าด้วยกัน คือ คงใช้การเพาะปลูกแบบ intensive โดยการบำรุงที่ดินโดยใช้เทคนิค และคงใช้เครื่องจักรในการผลิต แต่เสนอการแก้ปัญหาเรื่องที่ดินด้วยการทำให้ที่ดินเป็นของรัฐ เพื่อที่จะรวมที่ดินเป็นผืนเดียวกัน สะดวกแก่การใช้เครื่องจักร ซึ่งปรีดี ได้กล่าวว่า

เมื่อที่ดินได้กลับคืนมาเป็นของรัฐบาล เช่นนี้แล้ว รัฐบาลจะได้กำหนดลงไป โคคนี้ว่า การประกอบการเศรษฐกิจในที่ดินนั้น จะแบ่งออกเป็นส่วนอย่างไร และจะตองใช้เครื่องจักรชนิดโคค เป็นจำนวนเท่าโคค การท่อน้ำจะตองชุกชุมหรือทำคั้นนาอย่างไร ในเวลานี้ ที่ดินที่แยกย้ายอยู่ระหว่างเจ้าของตางๆนั้น ท่วงเจ้าของก็ทำคั้นนาของค่น แต่เมื่อที่ดินตูกมาเป็นของรัฐบาลเช่นนี้แล้ว ถ้าที่ที่มีระดับเดียวกัน ก็จะประหยคค่าใช้จ่ายโคคมาก เช่น การทำคั้นนาอาจจะทำนอยลงโคค นอกจากนั้น การใช้เครื่องจักรกล เช่น การไถ ก็จะโคคค่าเนนตคคอกัน มิฉะนั้น จะตองไถที่น้แห่งหนึ่ง ที่โนนแห่งหนึ่ง เป็นการช้กษาเสียเวลา และการบำรุงที่ดินโดยวิชาเทคนิคยอมจะทำโคคสะดวก เราจะเห็นโคคว่า ในเวลานี้ ราษฎรยังหลงเชื่อโคควิธีโบราณ แม้ผู้อำนวยการกสิกรรมจะพร้าสอนก็ตองกินเวลานาน เมื่อรัฐบาลเป็นผู้ประกอบการเศรษฐกิจเอง รัฐบาลอาจกำหนดกฎเกณฑ์ไว้ ราษฎรซึ่งเป็นผู้จางของรัฐบาลก็จำตองปฏิบัติตาม²

¹ เกื้อน บุนนาค, ท่านปรีดี รัฐบาลราษฎร. . . , หน้า 73-74.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 82-83.

ในปัจจุบัน การพัฒนาการเกษตรโดยการบำรุงที่ดิน และ การใช้เครื่องจักรนั้น
ดูจะไม่เป็นของใหม่แต่อย่างใด แต่สำหรับสภาพสังคมไทยเมื่อปี 2475 นั้น ข้อเสนอของ
ปรีดี นับว่าเป็นสิ่งใหม่ ซึ่งปรีดีอาจจะได้รับมาจากการศึกษา หรือจากการเปรียบเทียบความ
ก้าวหน้าทางด้านการเกษตรในยุโรป กับการเกษตรแบบล้าหลังที่เป็นอยู่ในประเทศไทย ซึ่ง
ในเรื่องนี้ ดร. เคือน บุนนาค ได้กล่าวว่า

เรื่องใช้เครื่องจักรกลแทนแรงงานคน สมัยนี้เห็นเป็นของธรรมดา แต่สมัย
2475 นั้น เป็นของแปลกของใหม่ ประเทศไทยสมัยนั้น ยังไม่มีแทรกเตอร์
เรื่องการประชุมอภิธรรมชนิกโซเนอที่น้อย แต่ทำให้โดยลมมาก ใช้ปุ๋ย
วิทยาศาสตร์ เครื่องไถ หวาน เกือบเกือบ าลา เป็นเครื่องย่นกัน เป็น
ของใหม่ของไทยในสมัยนั้น ดังนั้น ถึงท่านปรีดี ท่านทวี บุญยเกตุ จะได้
ชี้แจงยืดยาว ก็ปรากฏในรายงานการประชุม ท่านผู้หลักผู้ใหญ่ที่ฟัง ก็
ไม่ค่อยเข้าใจท่าน. . . เราเพิ่งมาตื่นตัวในเรื่องปุ๋ยวิทยาศาสตร์และ
แทรกเตอร์เหล่านี้ เมื่อหลังสงครามโลกครั้งที่สองนี้เอง ชาวเขาหมาย-
ถึง การตื่นตัวของประชาชน เจ้าหน้าที่สมัยก่อนๆ ก็ได้เคยทดลองเรื่อง
ปุ๋ยเรื่องพืชพันธุ์นี้ แต่เป็นเพียงการทดลองเล่นๆ¹

นอกจากนี้ ใน พระบรมราชวินิจฉัย ที่ทรงวิจารณ์ความเห็นของปรีดีในเรื่อง
นี้ ได้กล่าวไว้ว่า

ตามความคิดเห็นของผู้เขียนที่กล่าวว่า ถ้าใช้เครื่องจักรกลทำนาแล้ว จะ
ทำให้เป็นการทุนแรงงานเป็นอันมาก และสามารถทำนาได้ลมมากขึ้น
ชาวเขาสงสัยว่าจะไม่สู้เป็นความจริงนัก เพราะในการเก็บเกี่ยวชาวนั้น
ความที่ปรากฏในทางเทคนิคของการทำนา ทราบว่าจะยังกระทำเช่นนั้นไม่
ได้ อยางไรเสีย การเกี่ยวชาวก็น่าจะยังต้องใช้คนงานเก็บเกี่ยวอยู่
อย่างเดิม นอกจากนั้น ณ บัดนี้ก็ยังมิปรากฏที่เกี่ยวว่า มีเครื่องจักร
ชนิดใด ที่เหมาะจะใช้ในการทำนา ซึ่งเจ้าหน้าที่กำลังทดลองหาอยู่
เพราะฉะนั้น ถึงแม้รัฐบาลจะเริ่มทำนาเอง ณ บัดนี้ ก็คงจะเว้นเสียมิได้
ที่จะไม่ใช้แรงงานเป็นจำนวนมากดังเดิม ทั้งนี้ จะเรียกว่าทุนแรงงานที่
ทรงไหน ความเสียหายเสียอีกอาจเกิดขึ้นได้ในข้อที่จะคงบังคับคนมา
เป็นทาส อันเป็นสิ่งพึงระวังเกี่ยวอย่างยิ่ง. . .²

¹ เคือน บุนนาค, ท่านปรีดี รัฐบุรุษอาวุโส. . ., หน้า 371-372.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 217.

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า สิ่งที่ปรีดีเสนอในเค้าโครงการนี้ เป็นความคิดที่ก้าวหน้าเกินกว่ายุคสมัยของไทยในเวลานั้น จึงทำให้เกิดปัญหาที่ตามมาหลายประการ

เมื่อก้าวโดยสรุปทั้งหมดอีกครั้งหนึ่ง สำหรับความคิดของปรีดีในด้านการจัดการเศรษฐกิจ ดังที่ปรากฏในเค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาตินี้ จะเห็นได้ว่า ปรีดีได้พยายามผสมผสานข้อดีของแนวความคิดต่างๆ นับตั้งแต่แนวความคิดสังคมนิยม, ลัทธิโซลิตารีสม, อุดมการชาตินิยม, ปรัชญาศาสนาพุทธ ฯลฯ ซึ่งปรีดี คงจะได้เรียนรู้จากการศึกษาในประเทศฝรั่งเศสและจากประสบการณ์ นำเสนอเป็นเค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ เพื่อที่จะแก้ไขปัญหาความล้าหลัง, ความยากจน และความค่อมพัฒนา ของประเทศไทยในเวลานั้น ให้สามารถพัฒนาได้ทัดเทียมกับอารยประเทศ ปรีดี จึงได้พยายามเสนอ "เค้าโครงการเศรษฐกิจ" เพื่อก่อให้เกิดการปฏิวัติในทางเศรษฐกิจ แต่เนื่องจาก เค้าโครงการเศรษฐกิจ เป็นสิ่งที่ "ก้าวหน้า" เกินกว่าความรู้ของคนไทยในสมัยนั้น จึงหาผู้ที่เข้าใจสิ่งที่ปรีดีต้องการเสนอใน เค้าโครงการเศรษฐกิจ ได้ยาก เค้าโครงการจึงถูกตีความว่าเป็นคอมมิวนิสต์ และข้อเสนอต่างๆใน เค้าโครงการฯ ที่ปรีดีพยายามจะเสนอ เพื่อก่อให้เกิดการปฏิวัติทางเศรษฐกิจ จึงถูกละเลย แม้ว่า เค้าโครงการฯจะเป็นสิ่งที่ยากในทางปฏิบัติ หรือ ไม่อาจปฏิบัติได้สำหรับประเทศไทยในเวลานั้น แต่จะเห็นได้ว่า ปรีดีได้เสนอ เค้าโครงการฯขึ้น ด้วยความพยายามและความตั้งใจที่จะให้สังคมไทยได้พัฒนาไปในทางที่ดีขึ้น, เจริญก้าวหน้ามากขึ้น, มีการพัฒนาอุตสาหกรรมที่ทันสมัย รวมทั้งมีการพัฒนาการเกษตร, มีสหกรณ์ที่จะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และมีการประกันสังคมและสวัสดิการสังคม โดยปรีดี ได้คาดหวังว่า ราษฎรจะมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และมีความสุขความสมบูรณ์มากขึ้น ซึ่งปรีดี ได้ถึงกับเปรียบเทียบผลสำเร็จของ เค้าโครงการเศรษฐกิจ กับ โลกพระศรีอารยโลกที่เคียว.

เค้าโครงการเศรษฐกิจ กับ "คอมมิวนิสต์"

เมื่อกล่าวถึง "เค้าโครงการเศรษฐกิจ" กับ "คอมมิวนิสต์" คนจำนวนมากจะนึกถึง พระบรมราชวินิจฉัย ของ รัชกาลที่ 7 ที่มีต่อ เค้าโครงการเศรษฐกิจ ที่เรียกกันว่า "สมุดปกขาว" ชั้นต้นที่ 1 และ ข้อความใน พระบรมราชวินิจฉัย ที่ได้เห็นกันอยู่บ่อยๆ

มีบุคคลจำนวนมาก ที่มีความเห็นว่า พระบรมราชวินิจฉัย ของรัชกาลที่ 7 นี้ พระองค์ไม่ได้ทรงเขียนขึ้นเอง แต่เป็นผลงานของผู้ใกล้ชิดมากกว่า ดังเช่น เกื่อน บุนนาค กล่าวไว้ว่า "ข้าพเจ้าไม่เชื่อว่า เป็นคำวินิจฉัยของท่านพระองค์แท้ แต่เชื่อว่าเป็นคำวินิจฉัยของข้าราชการบริพารของท่าน ซึ่งมุ่งหวังรักษาประโยชน์ของพวกเขา แต่พระองค์ท่านจะเป็นอย่างไรต่อไปนั้น ข้าพเจ้าเข้าใจเหลือเกินว่า เขาเหล่านั้นไม่ได้คำนึงถึงเลยขณะนั้น" (เกื่อน บุนนาค, ท่านปรีดี รัษฎะอารุโส . . ., หน้า 55), ไสว สุทธิพิทักษ์ กล่าวไว้ว่า "พระปกเกล้า มิได้ทรงวินิจฉัย หรือเขียนคำวินิจฉัยเรื่องนี้โดยพระองค์เอง . . . แต่พวกขุนนางเก่าผู้ภักดีต่อราชบัลลังก์จนเกินควร ประจบสอพลอ และ ทั้งเป็นผู้มีอำนาจที่สุด ในเวลานั้น เป็นผู้เขียนขึ้น แล้วแอบอ้างในนามพระองค์ท่าน" (ไสว สุทธิพิทักษ์, คร.ปรีดี พนมยงค์, หน้า 275), วิเทศกรณีย์ (นามแฝง) มีความเห็นว่า "และก็เป็นเพราะพระยามโนฯ และพรรคพวกของพระยามโนฯ อีกเช่นกัน ที่ได้สร้าง พระราช-วิจารณ์โครงการเศรษฐกิจ ว่าเป็นคอมมิวนิสต์แบบรัสเซีย โดยให้พระปกเกล้าฯลงพระนาม พระราชวิจารณ์ฉบับนั้น ทั้งๆที่พระองค์มิได้ทรงวิจารณ์ด้วยพระองค์เอง" (วิเทศกรณีย์ (นามแฝง), หลังฉานักการเมืองไทย อ้างถึงใน สุพจน์ คำนะตระกูล, ชีวิตและงานของ คร.ปรีดี พนมยงค์, หน้า 109) และ จากการสัมภาษณ์ คุณจรรยา สืบแสง ก็มีความเห็นว่า "พระปกเกล้าฯ ไม่ได้เขียนหรือทูล พระยามโนฯกับพระยาศรีวิสารฯ เป็นคนเขียน" (สัมภาษณ์ จรรยา สืบแสง, ผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง, วันที่ 27 สิงหาคม 2525) ส่วน ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ กล่าวไว้ว่า "ในช่วงนั้น (1926 ถึง 1927) ผมคิดว่า อาจารย์ปรีดี ได้พูดถึงแผนเศรษฐกิจแห่งชาติขึ้นมาแล้ว ซึ่งนับว่าเป็นทางพัฒนาความคิดที่เป็นอิสระ ซึ่งคงจะไม่เหมือนกับคนที่ใช้นามปากกาว่า "ประชาธิปไตย" ที่บอกว่า ท่านอาจารย์ปรีดี ลอกเลียนแบบสตาลิน ซึ่งเป็นเรื่องไร้สาระอย่างสิ้นเชิง" (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, "ปรีดี พนมยงค์ กับแนวความคิดทางเศรษฐกิจ" ใน เสน่ห์ จามริก และ (เชียงอรรด ต่อหน้า 359)

โครงการนี้นั้น เป็นโครงการอันเกี่ยวอย่างแน่นอน กับที่ประเทศรัสเซีย
 ใช้อยู่ ส่วนใครจะเอาอย่างใครนั้น ชาวเขาไมทราบ สตาลินจะเอา
 อย่าง หลวงประดิษฐฯ หรือหลวงประดิษฐฯจะเอาอย่างสตาลิน ก็ตอบไม่
 ได้ ตอบโคซอเคียวว่า โครงการทั้ง 2 นี้ เหมือนกันหมด เหมือนกัน
 จนรายละเอียดที่ใช่และรูปของวิธีการกระทำ จะนึกกันก็แต่รัสเซียนั่นแก่
 เสียเป็นไทย หรือไทยนั่นแก่เสียเป็นรัสเซีย ถ้าสตาลินเอาอย่างหลวง
 ประดิษฐฯ ชาวสาลีแก่เป็นชาวสาร หรือชาวสารแก่เป็นชาวสาลี. . .
 การที่เราจะดำเนินการตามนั้น โดยไม่ต้องสงสัยเลยว่า ในที่สุด เรา
 จะกลายเป็นคอมมิวนิสต์ไปอย่างแน่นอน. . . ประเทศไทยจะคงกลายเป็น
 เป็นคอมมิวนิสต์ประเทศนับเป็นที่ 2 ของโลก รองจากประเทศรัสเซีย¹

(เชิงอรรถ ต่อจากหน้า 358) และคนอื่น, ปริทัศน์ปริทัศน์: ปาฐกถาชุด ปรีดี พนมยงค์
อนุสรณ์ (กรุงเทพฯ: เทียนวรรณ, 2526), หน้า 186) แต่ไม่ว่ารัชกาลที่ 7 จะ
 ทรงวิจารณ์เค้าโครงการเศรษฐกิจด้วยพระองค์เองหรือไม่ก็ตาม การที่พระองค์ "อนุญาต"
 ให้พระบรมราชวินิจฉัย ปรากฏในนามพระองค์ (หรืออย่างน้อยก็ไม่เคยทรงปฏิเสธออกมา
 ว่า งานดังกล่าวไม่ใช่ของพระองค์) ก็อาจแสดงว่า พระองค์มีความเห็นชอบกับข้อวินิจฉัย
 ต่างๆเหล่านั้น และจากข้อมูลอื่นๆก็ทำให้เชื่อได้ว่า พระองค์มีพระราชดำริทรงกันข้ามกับ
 เค้าโครงการเศรษฐกิจ เช่น จากรายงานการประชุมคณะรัฐมนตรีพิจารณาเค้าโครงการฯ เมื่อ
 วันที่ 28 มีนาคม 2475 ว่า พระองค์ทรงมีพระราชกระแสรับสั่งว่า หากจะประกาศโครง-
 การเศรษฐกิจแล้ว ก็ขอย่าให้ประกาศในนามของพระองค์ (ดังที่กล่าวไปแล้ว) และจาก
 หลักฐานรายงานของทูตอังกฤษว่า มีพระราชประสงค์จะสละราช หากมีการรับรองโครงการ
 เศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรม (สถาบันไทยคดีศึกษา มธ., ไมโครฟิล์ม F.O. 371/
 17175 Political Situation in Siam "Enclosure in Gurney to Oliphant",
 15 July 1933 อ้างถึงใน ม.ล.วัลย์วิภา จรุงโรจน์, การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวพระ
ราชดำริทางการเมือง. . ., หน้า 157) นอกจากนี้ ในพระราชบันทึกของรัชกาลที่ 7
 ที่ทรงเสนอต่อรัฐบาล ก่อนที่จะทรงสละราชสมบัติ พระองค์ก็ได้ทรงขอให้รัฐบาลลงก้า
 การเศรษฐกิจแบบ socialist อย่างแรง ซึ่งทรงหมายถึง เค้าโครงการเศรษฐกิจของ
 ปรีดี นี้เอง (แถลงการณ์เรื่องพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก. . ., หน้า
 154) และทรงมีความเห็นว่า เค้าโครงการเป็นต้นไฟของความไม่สงบต่างๆ จึงขอให้
 รัฐบาลตัดต้นไฟนี้เสีย.

¹ เคียน บูณาค, ท่านปรีดี รัฐบุรุษอาวุโส. . ., หน้า 360-361 และ 362.

เมื่อ พระบรมราชวินิจฉัย ได้ปรากฏขึ้น คำว่า "คอมมิวนิสต์" ก็ระบาค และแพร่หลายขึ้นในสังคมไทย และติดตามมาด้วยพระราชบัญญัติว่าด้วยคอมมิวนิสต์ พ.ศ. 2476 ซึ่งเป็น พ.ร.บ. คอมมิวนิสต์ฉบับแรกของไทย เค้าโครงการเศรษฐกิจ ก็ถูกตีคป้าย "คอมมิวนิสต์" ตั้งแต่นั้นมา พร้อมทั้งเกิดเหตุการณ์และความวุ่นวายทางการเมือง อันเนื่องมาจาก เค้าโครงการเศรษฐกิจ "ที่เป็นคอมมิวนิสต์" นี้หลายประการ

แม้ว่า เค้าโครงการเศรษฐกิจ จะถูกโจมตีอย่างมาก ว่าเป็นแบบ "คอมมิวนิสต์" แต่ปรีดี ก็ได้ยืนยันหลายครั้งหลายหนว่า เค้าโครงการไม่ได้เป็นแบบ "คอมมิวนิสต์" ดังในการประชุม คณะกรรมการพิจารณาเค้าโครงการเศรษฐกิจ ปรีดีก็ได้กล่าวยืนยันความเห็นของตนว่า "โครงการนี้ไม่ใช่หลักคอมมิวนิสต์ เรามีทั้งแคปิตลลิสม์ และโซเซียลลิสม์รวมกัน ถ้าหากพวกคอมมิวนิสต์มาอ่านจะติเตียนมาก ว่ายังรับรองพวกมันให้มีอยู่"¹ และในการประชุมสภาผู้แทนราษฎร เมื่อวันที่ 28 ตุลาคม 2476 ปรีดี ก็ได้กล่าวว่า

สำหรับข้าพเจ้าเอง ที่ได้ถูกหาค้างก่อนว่าเป็นคอมมิวนิสต์นั้น เป็นความเข้าใจผิด กล่าวหาเอาฝ่ายเดียว และที่ข้าพเจ้าจะปฏิเสธแน่นอนไปว่า ข้าพเจ้าจะไม่ดำเนินการเป็นคอมมิวนิสต์ ข้าพเจ้าได้ศึกษามาจริง เพราะเป็นหลักสูตรของการศึกษา เพราะฉะนั้น ที่ข้าพเจ้าได้เป็นรัฐมนตรีนี้ ข้าพเจ้าขอปฏิเสธว่า จะไม่ดำเนินการแบบคอมมิวนิสต์เป็นอันขาด²

ในเค้าโครงฯ ของปรีดีนี้ ถ้าเปรียบเทียบกับหลักการของลัทธิมาร์กซ (Marxism) แล้ว จะเห็นว่ามึลักษณะที่แตกต่างกันอยู่ ซึ่งปรีดี ไม่ได้อาศัยการวิเคราะห์ปัญหาเศรษฐกิจสังคมตามแบบลัทธิมาร์กซ ในขณะที่ปรีดีกล่าวถึงปัญหาการไม่เพียงพอแน่นอนแห่งการเศรษฐกิจ โดยอาศัยหลักปรัชญาศาสนาพุทธ และลัทธิโซลิดารีสม์ ปรีดีไม่ได้กล่าวถึง "การกดขี่ชู้กรีก" หรือ "การเอารัดเอาเปรียบ" ของคนในสังคม ตามแบบลัทธิมาร์กซ เลย และไม่ได้อาศัยหลัก "มูลค่าส่วนเกิน" (Surplus Value) และ "แรง-

¹ เกือน บุนนาค, ท่านปรีดี รัฐบุรุษอาวุโส. . ., หน้า 151.

² รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 22/2476 (วิสามัญ) วันเสาร์ที่ 28 ตุลาคม 2476, หน้า 631.

งานส่วนเกิน" (Surplus Labour) ในการอธิบายปัญหา "การรกดขี่ชู้ครีค" ค้วย¹ ในขณะที่มาร์กซได้วิเคราะห์ปัญหาการรกดขี่ชู้ครีค และการเอาริคเอาเปรียบระหว่างนายทุนกับกรรมกร ในระบบทุนนิยม โดยอาศัย "มูลค่าส่วนเกิน" และ "แรงงานส่วนเกิน" เป็นหลัก ในเค้าโครงฯ ปรีดีไม่ได้อาศัยหลักการทั้งสอง และไม่ได้เน้นปัญหาการรกดขี่ชู้ครีคระหว่างนายทุนกับกรรมกร แต่ปรีดีได้เน้นปัญหาส่วนใหญ่อยู่ที่ชาวนา. . .

. . . ซึ่งเป็นผลเมืองส่วนมากของประเทศไทย ท่านาปีหนึ่ง คนหนึ่ง ไม่เกิน 6 เดือน (รวมทั้ง โถ หวาน เกียว ฯลฯ) ยังมีเวลาเหลืออีก 6 เดือน ซึ่งคงสูญเสียไป ถ้าหากว่า เวลาที่เหลือ 6 เดือนนี้ ราษฎรมีทางที่จะใช้ให้เป็นประโยชน์ในการประกอบการเศรษฐกิจใดแล้ว ความสมบูรณ์ของราษฎร ก็ย่อมจะเพิ่มขึ้นได้. . .²

ดังนั้น สิ่งที่ปรีดีเสนอคือ การคำนึงถึงการให้แรงงานให้เป็นประโยชน์ การจัดหางานให้ราษฎร และการส่งเสริมแรงงาน ซึ่งทั้งนี้ อาจเป็นเพราะว่า สังคมไทยขณะนั้น ยังไม่เป็นสังคมทุนนิยมแบบตะวันตก ความขัดแย้งระหว่างนายทุนกับกรรมกรยังมีไม่มากนัก และสภาพปัญหาต่างๆ ก็อาจแตกต่างจากประเทศทุนนิยมตะวันตก ซึ่งปรีดีได้กล่าวในการประชุม กรรมการิการสอบสวนว่า หลวงประดิษฐมนูธรรมเป็นคอมมิวนิสต์หรือไม่

¹ใน A History of Economic Doctrines. . . ชาร์ล จีค ใช้อธิบาย "Marxism" ไว้เช่นกัน ในหน้า 449-483 โดยใช้อธิบายหลักการสำคัญของ คาร์ล มาร์กซ ในเรื่อง "Surplus Labour and Surplus Value" และ "the Law of Concentration or Appropriation" และได้กล่าวถึง "the Marxism School" และ "the Marxism Crisis and the Neo-Marxians" ในการอธิบายถึงเรื่อง Marxism นี้ ชาร์ล จีค ได้แสดงความไม่เห็นด้วย กับลัทธิมาร์กซหลายประการ แม้ว่าจะไม่อาจกล่าวได้แน่ชัดว่า ปรีดีอาจจะได้รับอิทธิพลจาก ชาร์ล จีค ที่ไม่เห็นด้วยกับลัทธิมาร์กซ แต่อย่างน้อยก็แสดงให้เห็นว่า ปรีดีคงจะได้อศึกษาลัทธิมาร์กซแล้วไม่มากนักน้อย.

²เดือน มุนนาค, ท่านปรีดี รัษฎมธุวาโส. . . , หน้า 152.

ฐานะการเป็นไปในประเทศสยามนี้ ต่างกับที่เป็นอยู่ในประเทศตะวันตก
ในประเทศสยาม คนชั้นกลาง (บัญชี) เป็นคนที่ทำงาน ชาวนา
เสียอีก มีเวลาว่างมาก ซึ่งชวนจะให้เกียจคร้าน และใช้เวลาที่ว่างนั้น
ในทางที่ไม่พึงปรารถนา¹

และ ปรีดี ไค้กล่าวต่อไป ถึงปัญหาแรงงานโดยทั่วไป ว่า

อนึ่ง คนไม่มีงานทำในกรุงเทพฯก็มีมาก เขาทั้งหลายนี้ จึงควรมีอาชีพ
เป็นหลักแหล่ง จะโคเป็นทางป้องกันมิให้คนเหล่านี้กระทำผิดทางอาญา
ส่วนอาชีพนั้น จะให้เลือกเอาโคตามชอบใจ ไม่บังคับว่าต้องทำอย่างนั้น
อย่างนี้ เป็นแต่ขอว่าให้มีอาชีพเท่านั้น ทั้งนี้ ก็เพื่อประโยชน์แก่ความ
ปลอดภัยของประเทศ และเป็นการมนุษยสงเคราะห์ตามแบบของสันนิบาต
ชาติ. . . แคว้นการทั้งนี้ของกระทำควยกฎหมาย ซึ่งจะคงผ่านสภา-
ผู้แทนราษฎรตามวิถีทางรัฐธรรมนูญ คือคิดจะออกกฎหมายให้คนมีอาชีพ
และบำรุงการศึกษา และวิชาชีพ²

ดังนั้น ในปัญหาเรื่องแรงงานนี้ สิ่งที่ปรีดีคำนึงถึง คือ การใช้ประโยชน์ของ
แรงงานให้เต็มที่ (ซึ่งไทยยังมีแรงงานที่ว่างงานจำนวนมาก) และการจัดการเศรษฐกิจ
ให้เหมาะสม โดยที่ปรีดีไม่ไค้กล่าวถึงปัญหา "การชุกคริคแรงงาน" หรือ "แรงงานส่วนเกิน"
(Surplus Labour) ของกรรมกรที่ถูกนายทุนเอารักเอาเปรียบ และไม่ไค้กล่าวถึง
"มูลค่าส่วนเกิน" (Surplus Value) ตามแบบมาร์กซิสต์เลย ซึ่งจะเห็นไค้จาก
การประชุมกรรมมาณการพิจารณาเค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ เมื่อ ม.จ.สกลา กล่าว
ว่า "ตามโครงการของผู้เสนอ อาศัยหลัก Surplus Value คนทำที่กินไม่ไค้ค่าของ
ที่กินเต็มที่. . . หมอซิมเมอแมนไค้สำรวจกล่าววว่า. . . Surplus Value ทาง
ภาคอุครนั้น ตกแก่คนพื้นเมืองเป็นส่วนมาก" ปรีดี ไค้กล่าวตอบว่า "ในเรื่องที่กินนี้
การอธิบาย ข้าพเจ้าไม่ไค้อาศัยหลัก Surplus Value ของ คาร์ล มาร์กซ์ เลย แต่
อาศัยที่ว่าแรงงานของคนไทยเสียไปปีหนึ่งหลายๆ จะทำอย่างไรจึงจะใช้แรงงานให้เป็น
ประโยชน์"³

¹ สุพจน์ ถ่านตระกูล, ชีวิตและงานของ ดร.ปรีดี พนมยงค์, หน้า 152.

² เรื่องเดียวกัน.

³ เกื้อน บุณนาค, ท่านปรีดี รัษฎา, หน้า 160.

นอกจากนี้ คำโครงาของปรีดียังมีลักษณะที่ปฏิเสธ "หลักการต่อสู้ทางชนชั้น" ทั้งไม่ได้อาศัยหลักการวิเคราะห์ "ชนชั้น" และไม่ได้อ้างถึง "ชนชั้นที่ถูกกดขี่ขูดรีด" กับ "ชนชั้นที่กดขี่ขูดรีด" ตามแบบลัทธิมาร์กซแต่อย่างใด แม้ว่า ปรีดีจะยอมรับความแตกต่างของฐานะทางเศรษฐกิจของคนในสังคม เช่น คนจน คนรวย รวมทั้งคนที่เกิดมาหนักโลก แต่ปรีดี ก็ไม่ได้กล่าวในลักษณะของ "ชนชั้น" แบบ มาร์กซ และไม่ได้ยอมรับ "การต่อสู้ทางชนชั้น" สิ่งที่ปรีดีเสนอคือการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และร่วมมือกันตามแบบ สังคมนิยมยูโทเปีย, สังคมนิยมแบบสหกรณ์ และลัทธิโซลิดารีสม์ มากกว่า ซึ่งปรีดีได้กล่าวไว้ใน คำโครงการเศรษฐกิจ ว่า "หลักสำคัญที่ควรคำนึง ก็คือ รัฐบาลจะต้องดำเนินวิธีละม่อม คือ ต้องอาศัยการร่วมมือระหว่างคนมั่งมีกับคนจน รัฐบาลจะต้องไม่ประหัตประหารคนมั่งมี"¹ และในการประชุม "กรรมวิธีการพิจารณาว่าหลวงประดิษฐมนูธรรมเป็นคอมมิวนิสต์หรือไม่" ปรีดี ได้กล่าวว่า "ในเรื่องสงครามระหว่างชั้นนั้น ได้พยายามชี้แจงให้คนต่างๆ เข้าใจว่า ไม่เป็นการบังคับ เพราะจะเป็นการทำให้นองเลือดเปล่าๆ" และเมื่อกล่าวถึง "เผด็จการชนชั้นกรรมาชีพ" ปรีดี กล่าวว่า "คิกเคเตอร์ชิมหรือลัทธิขงการแผ่นดิน ข้าพเจ้าไม่ชอบเลย ที่ไม่ชอบนั้นไม่ใช่เฉพาะแต่การที่จะให้คนจนเข้าถืออำนาจขงการเท่านั้น ถึงแม้ว่าคนชั้นอื่นจะเข้าถืออำนาจขงการแผ่นดิน ก็ไม่เห็นชอบด้วยเหมือนกัน"² ดังนั้น จะเห็นได้ว่า ปรีดีได้ปฏิเสธหลัก "การต่อสู้ทางชนชั้น" และ "เผด็จการชนชั้นกรรมาชีพ" ตามแบบลัทธิมาร์กซ สิ่งที่ปรีดีเสนอคือ การให้ราษฎรทุกคน ไม่ว่าจะเป็นคนจน คนรวย กรรมกร ชาวนา และผู้มีอาชีพต่างๆ (นอกเหนือจากข้อยกเว้น ที่ได้กล่าวใน คำร่าง พ.ร.บ.ว่าด้วยการประกันความสุขสมบูรณ์ของราษฎร) เป็น "ข้าราชการ" ซึ่งปรีดีได้กล่าวไว้ใน คำร่าง พ.ร.บ.ว่าด้วยการประกันความสุขสมบูรณ์ของราษฎร หมวดที่ 2 ว่าด้วยการทำงาน ว่า "ให้บรรดาบุคคลที่มีอายุตั้งแต่ 18 ปี ขึ้นไป จนถึง 55 ปี รับราชการตามประเภทงาน ให้กำหนดแบ่งตามกำลังความสามารถ ฤทธิ และคามเพศ. . ."³ ดังนั้น ชนชั้นต่างๆในสังคม จึงถูกรวมไว้ด้วยกัน โดยเป็น "ข้าราชการ" เหมือนกันหมดทุกคน นอกจากนี้ ปรีดียังเสนอให้

¹ เกือน บุนนาค, ท่านปรีดี รัฐบาลอาวุโส. . ., หน้า 79.

² สุพจน์ คำนธระกุล, ชีวิตและงานของ คร.ปรีดี พนมยงค์, หน้า 148-149.

³ เกือน บุนนาค, ท่านปรีดี รัฐบาลอาวุโส. . ., หน้า 129-130.

เคารพกรรมสิทธิ์เอกชน ไม่ริบทรัพย์สิน และยินยอมให้เอกชนผู้มั่งมีดำรงอยู่ และดำเนินการอิสระได้ โดยไม่ต้องเป็น "ข้าราชการ" ซึ่งปรีดี ได้กล่าวว่า "ให้เอกชนมีกรรมสิทธิ์ในสังหาริมทรัพย์ทั้งหลาย ซึ่งเอกชนนั้นหามาได้", "รัฐบาลจะซื้อที่ดินเหล่านี้กลับคืนมา. . . การซื้อที่ดินกลับคืนมานี้ เป็นวิธีแตกต่างกับวิธีทรัพย์สินของคอมมิวนิสต์", "ตามวิธีที่กล่าวกันว่า เป็นวิธีคอมมิวนิสต์ นั้น นักปราชญ์ในประเทศไทยท่านว่า ต้องริบทรัพย์สินของเอกชน การริบทรัพย์สินเข้าหาไม่เห็นด้วย" และ "เราเกลียดชังลัทธิคอมมิวนิสต์ ตามที่นักปราชญ์ในประเทศไทยท่านกล่าวนั้น และเราจะไม่ดำเนินการริบทรัพย์สินมาแบ่งกัน ดังที่นักปราชญ์ท่านกล่าว"¹ จะเห็นได้ว่า ปรีดี ได้ปฏิเสธ "ลัทธิคอมมิวนิสต์" หลายครั้งหลายหนใน คำโครงฯ และในเรื่องการเคารพกรรมสิทธิ์เอกชนนี้ ปรีดี มีความเห็นสอดคล้องกับ สังคมนิยมแบบยูโทเปีย และลัทธิโซลิดารีสม มากกว่า ดังที่ได้อธิบายไปแล้ว

ถ้าพิจารณาคำโครงการเศรษฐกิจ เปรียบเทียบกับหลักการของลัทธิมาร์กซแล้ว จะเห็นได้ว่า คำโครงการเศรษฐกิจ ไม่ได้เป็นคอมมิวนิสต์ตามแบบลัทธิมาร์กซ แต่ปัญหาการเสนอ คำโครงฯ ไม่ได้ขึ้นอยู่กับว่า คำโครงฯ เป็นคอมมิวนิสต์ตามแบบลัทธิมาร์กซ หรือไม่ เพราะในยุคของการเสนอคำโครงฯ นั้น ความรับรู้เรื่อง Marxism ของคนไทยจำกัดมาก ยากที่จะหาคนที่รู้และเข้าใจหลักการของ Marxism ได้ ความเข้าใจเกี่ยวกับคอมมิวนิสต์ของคนยุคนั้น จึงเป็นความเข้าใจที่มี "รัสเซีย" เป็นภาพ ทั้งนี้ เพราะรัสเซียเป็นประเทศที่เพิ่งมีการปฏิวัติล้มระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช เมื่อปี 2460 ก่อนหน้าการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 และก่อนหน้าการเสนอ คำโครงการเศรษฐกิจ เพียง 15 ปี และรัสเซียได้สร้างระบบการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ของประเทศ ซึ่งในช่วงปี 2475-2476 ที่ได้มีการเสนอคำโครงฯ นี้ รัสเซียอยู่ภายใต้การปกครองของสตาลิน และการปกครองในยุคสตาลินนี้ เป็นการปกครองที่รัฐเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการกำหนดการเปลี่ยนแปลง, ในการวางแผน และ ในการควบคุมการดำเนินการทางเศรษฐกิจ

¹ เดือน มุนนาค, ท่านปรีดี รัฐบุรุษอาวุโส. . . , หน้า 143-144, 81, 93-

โดยมีการโอนปัจจัยการผลิตทั้งหมดเป็นของรัฐ และจัดรูปเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมชั้น¹ การปฏิวัติในรัสเซีย รวมทั้งการปกครองในระบบบอลเชวิค (Stalinist) นี้ ได้มีผลกระทบต่อความรู้สึกนึกคิดของคนไทยในเวลานั้น ซึ่งมีคนจำนวนหนึ่งที่กลัวการเปลี่ยนแปลงแบบรัสเซียเป็นอย่างมาก และเมื่อปริทัศน์ข้อเสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจ ที่มีลักษณะไปในทางสังคมนิยมชั้น จึงทำให้มีผู้หวาดเกรงกันว่า ไทยจะเป็น "คอมมิวนิสต์" แบบ "รัสเซีย" และเกรงว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับราษฎร เป็นแบบ Stalinist และจะทำให้ราษฎร อยู่ใต้อำนาจรัฐอย่างเป็นระบบ ซึ่งในเรื่องบทบาทของรัฐที่เพิ่มมากขึ้น ดังที่เสนอในเค้าโครงการนี้ เป็นสิ่งที่สำคัญมาก เพราะแต่เดิมในอดีต รัฐไม่มีบทบาทมากนักในการกำหนดความเป็นไป หรือความเปลี่ยนแปลงของสังคม แต่ในเค้าโครงการแล้ว รัฐจะเป็นผู้มีบทบาทอย่างสำคัญในการปฏิวัติทางเศรษฐกิจของไทย แม้ว่า ปริทัศน์ จะไม่ได้กล่าวให้เห็นชัดว่า แนวความคิดที่ปริทัศน์เสนอในเค้าโครงการนั้น เป็นแบบรัสเซียหรือไม่ แต่เมื่อพิจารณาจากสิ่งที่ปริทัศน์เสนอ ก็กล่าวได้ว่า หลัก Solidarism และ Socialism นี้ ถ้าได้มีการนำมาใช้ในทางปฏิบัติแล้ว ก็อาจเป็นการดำเนินการแบบ State Socialism แบบที่ได้ดำเนินการอยู่ในประเทศรัสเซีย เวลานั้นก็ได้ แม้ว่าระดับความรุนแรงของการเปลี่ยนแปลงที่เสนอใน เค้าโครงการ จะน้อยกว่าที่เป็นอยู่ในรัสเซีย แต่รัสเซียก็เป็นประเทศแรกที่แสดงให้เห็นถึงการนำแนวความคิด หรือปรัชญาสังคมนิยมมาปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม และดังนั้น ข้อเสนอให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ดังในเค้าโครงการ จึงก่อให้เกิดความหวาดเกรงว่า ไทยจะเป็นคอมมิวนิสต์ ประเทศที่ 2 รองจากรัสเซีย ซึ่งทำให้หลายฝ่ายยอมรับไม่ได้ และ ได้แสดงความเห็นคัดค้านเค้าโครงการอย่างมาก จนทำให้เกิดปัญหาการเมือง อันเนื่องมาจากการเสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจ หลายประการ.

¹ รายละเอียดเกี่ยวกับการปฏิวัติทางเศรษฐกิจของประเทศรัสเซีย ดูใน

Edward Hallett Carr, The Russian Revolution : From Lenin to Stalin (1917-1929) (London: Macmillan, 1979).

ปัญหาทางการเมืองอันเนื่องมาจากการเสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจ

ภายหลังการเสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจ ได้มีปัญหาทางการเมืองที่ตามมาหลายประการ เค้าโครงการเศรษฐกิจ ได้ทำให้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างพระยามโนกับคณะราษฎรเพิ่มมากขึ้น และก่อให้เกิดรูปธรรมของความขัดแย้งที่ชัดเจน นับตั้งแต่มีการแพร่ข่าวลือว่า เค้าโครงการเศรษฐกิจเป็นคอมมิวนิสต์ ไม่กี่วันต่อมา พระยามโนได้ออกคำสั่งห้ามไม่ให้ข้าราชการทั้งฝ่ายทหารและพลเรือน รวมทั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ทรงแต่งตั้ง เป็นสมาชิกสมาคมการเมือง ถ้าเป็นที่ขอให้ลาออกจากสมาคมการเมือง เสีย และข้าราชการผู้ใดไม่ลาออก ไม่นำใบอนุมติให้ออกไปยื่นต่อผู้บังคับบัญชาแล้ว จะไม่ได้รับเงินเดือน¹ คำสั่งของพระยามโนนี้ พุ่งเป้าไปที่คณะราษฎรโดยตรง ทั้งนี้ เพราะในขณะนั้น สมาคมการเมือง ที่มีอยู่ก็คือ สมาคมคณะราษฎร และสมาชิกของสมาคมคณะราษฎรส่วนใหญ่เป็นข้าราชการ ทั้งฝ่ายทหารและพลเรือน รวมทั้ง ผู้แทนราษฎรประเภทที่ทรงแต่งตั้ง ก็ประกอบด้วยสมาชิกคณะราษฎรจำนวนมาก² ในการประชุมสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกสภา ได้อภิปรายกันเป็นอันมาก และที่ประชุมได้ลงมติว่า การห้ามเช่นนี้ขัดต่อรัฐธรรมนูญ ถ้าจะห้ามก็ต้องแก้รัฐธรรมนูญเสียก่อน และต้องเสนอเป็นกฎหมายที่ประชุมลงมติ ด้วยคะแนน 38 ต่อ 11 เสนอให้รัฐบาลถอนคำสั่ง³

ในการประชุมสภาครั้งต่อมา วันที่ 31 มีนาคม พระยามโน ได้สั่งให้ทหารมาทำการตรวจค้นอาวุธสมาชิกสภาก่อนเข้าประชุม ทำให้เกิดความไม่พอใจในหมู่สมาชิก-

¹ ใสว สุทธิพิทักษ์, กร.ปริทัศน์ พนมยงค์, หน้า 240.

² หนังสือพิมพ์ Bangkok Times ฉบับวันที่ 2 กันยายน 2475 ได้อ้างถึงบทความในหนังสือพิมพ์ศรีกรุง ที่กล่าวถึงสมาคมคณะราษฎรว่า ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง สมาคมคณะราษฎร มีสมาชิก 10,000 คน ในจำนวนนี้มีบรรดาศักดิ์เป็น "พระยา" 23 คน, "พระ" 65 คน, "หลวง" 376 คน และ "ขุน" 328 คน ดู Batson, "The End of the Absolute Monarchy in Siam", p. 285.

³ พล.ท.อ. เม่า ศรียานนท์, "เหตุการณ์ก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองและการชิงอำนาจระหว่างผู้ก่อการ", หน้า 224.

สภา เป็นอันมาก และได้เปิดอภิปรายติเตียนการกระทำครั้งนี้อย่างรุนแรง¹ ในที่สุดที่ประชุมได้ลงมติว่า ในที่ประชุมสภานั้น ประธานสภาเป็นผู้มีอำนาจสูงสุด ผู้ใดจะมาสั่งการอย่างหนึ่งอย่างใด เช่น การตรวจค้นอาวุธสมาชิกเช่นนี้ ย่อมทำไม่ได้

ในวันรุ่งขึ้น คือ วันที่ 1 เมษายน 2476 พระยามโนนาได้ประกาศพระราชกฤษฎีกา ปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎร และตั้งคณะรัฐมนตรีชุดใหม่ โดยให้ "นายกรัฐมนตรีคณะซึ่งยุบนี้ เป็นนายกของคณะรัฐมนตรีใหม่ กับให้รัฐมนตรีซึ่งว่าการกระทรวงต่างๆ อยู่ในเวลานี้ เป็นสมาชิกของคณะรัฐมนตรีใหม่โดยตำแหน่ง ส่วนรัฐมนตรีอื่นๆ จะได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าตั้งขึ้น โดยคำแนะนำของนายกรัฐมนตรีอีกต่อไป"² และในวันที่ 1 เมษายน นั้นเอง พระยามโนนาได้เสนอรายชื่อคณะรัฐมนตรีชุดใหม่ ซึ่งไม่มีบุคคลที่อยู่ในคณะรัฐมนตรีชุดเก่า 5 คน คือ ปรีดี พนมยงค์, หลวงเกษสทกรณ, นายแนบ พหลโยธิน, นายท้าว ลพานุกรม และ พระยาประมวลิวิชาพูล ซึ่งพระยามโนนาได้ชี้แจงเหตุผลของการกระทำครั้งนี้ โดยออกแถลงการณ์ว่า

ในคณะรัฐมนตรี ๗ มัคนี้ เกิดแตกแยกกันเป็นสองพวก มีความเห็นแตกแยกกันเป็นสองพวก มีความเห็นแตกต่างกัน และไม่สามารถที่จะคล้อยตามกันได้ ความเห็นข้างน้อยนั้นปรารถนาที่จะวางนโยบายเศรษฐกิจไปในทางอันมีลักษณะเป็นคอมมิวนิสต์ ความเห็นข้างมากนั้นเห็นวาทนโยบายเช่นนั้น เป็นการตรงข้ามแก่ชนบทรรมนิยมประเพณีของชาวสยาม และเป็นที่ยอมรับได้โดยแน่นอนที่เรียกว่า นโยบายเช่นนั้น จักนำมาซึ่งความหายนะแก่ประชาราษฎร และเป็นมหันตภัยแก่ความมั่นคงของประเทศ . . . สภาซึ่งประกอบด้วยสมาชิกที่แต่งตั้งชั่วคราวเช่นนี้ หากจะไม่ที่จะเพียรวางนโยบายทางเศรษฐกิจใหม่ เป็นการเปลี่ยนแปลงของเก่าอันมีอยู่ไซ้ ประจักษ์เป็นการพลิกแผ่นดิน ส่วนสภาในเวลานี้ จะอ้างว่าไม่ใคร่ทำหรือยังไม่ใคร่ทำกฎหมายอันมีลักษณะไปในทางนั้นก็จริงอยู่ แต่เป็นที่เห็นได้โดยชัดเจนแจ่มแจ้งว่า มีสมาชิกเป็นจำนวนมากคน มีความปรารถนาที่จะทำเช่นนั้น และมีความเลื่อมใสศรัทธาต่อรัฐมนตรี อันมีจำนวนข้างน้อยในคณะรัฐมนตรี. . .³

¹รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ปี 2475 ครั้งที่ 59.

²ร.ท.ท.เสถียร ลายลักษณ์ (รวบรวม), ประชุมกฎหมายประจำศก ปี2475,

³เรื่องเดียวกัน, 46: 5. (ชี้คเส้นใต้เน้นความโดยผู้เขียน)

แถลงการณ์ของพระยามโนฯ ได้ยกประเด็นความขัดแย้งในเรื่อง คำโครงการเศรษฐกิจ เป็นเหตุ และได้แสดงความหวั่นเกรงว่า ถ้าคำโครงการถูกเสนอต่อสภาแล้ว เสียงส่วนใหญ่ในสภาจะเห็นชอบด้วย ทั้งนี้เพราะสมาชิกส่วนมาก "มีความเลื่อมใสต่อรัฐธรรมนูญอันมีจำนวนข้างน้อยในคณะรัฐมนตรี" ดังนั้น พระยามโนฯ จึงต้องปิดสภาเสียก่อนที่จะได้มีการพิจารณาคำโครงการเศรษฐกิจ ซึ่งพระยามโนฯ มีความเห็นว่าเป็นคอมมิวนิสต์ ดังนั้น วันที่ 2 เมษายน พระยามโนฯ จึงได้เป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการประกาศพระราชบัญญัติว่าด้วยคอมมิวนิสต์ (ซึ่งรัชกาลที่ 7 ทรงลงพระปรมาภิไธย ตามคำแนะนำของคณะรัฐมนตรี โดยไม่ผ่านการพิจารณาของสภา) มีความว่า "การก่อให้เกิดขึ้น หรือแม้แต่เพียงพยายามก่อให้เกิดขึ้นซึ่งคอมมิวนิสต์ จักเป็นเหตุอันน่าซึ่งความหายนะแก่ประชาราษฎร และเป็นภัยต่อความมั่นคงของประเทศ" ดังนั้น ผู้ใดสนับสนุนส่งเสริมคอมมิวนิสต์ และเป็นสมาชิกของสมาคมดังกล่าว จะมีความผิดและถูกลงโทษ พระราชบัญญัติฉบับนี้ ได้ให้ความหมายของคำว่า "คอมมิวนิสต์" และ "ลัทธิคอมมิวนิสต์" ไว้ว่า

(1) คอมมิวนิสต์ หมายความว่า วิธีการหรือหลักการทางเศรษฐกิจซึ่งประกอบด้วยการเลิกกลางเสียทั้งหมด หรือแต่บางส่วน ซึ่งกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของเอกชน โดยให้ประเทศหรือประชาชนรวมกันเขาเป็นเจ้าของเสียเอง

(2) ลัทธิคอมมิวนิสต์ หมายความว่า ลัทธิใดๆซึ่งสนับสนุนส่งเสริมการรวมกรรมสิทธิ์ที่ดิน หรือรวมการอุตสาหกรรม หรือรวมทุน หรือรวมแรงงาน เขาเป็นของรัฐบาล (Nationalization of land or industry or capital or labour)¹

จะเห็นได้ว่า พระราชบัญญัติ ว่าด้วยคอมมิวนิสต์ ฉบับนี้ ได้ออกมาเพื่อมุ่งทำลาย และปราบปรามคณะราษฎรโดยเฉพาะ ความหมายของคำว่า "คอมมิวนิสต์" และ "ลัทธิคอมมิวนิสต์" ที่ได้กล่าวไว้ในพระราชบัญญัตินี้ ก็ดูจะเป็นความหมายที่กำหนดเพื่อให้สอดคล้องกับคำโครงการเศรษฐกิจของปรีดี ที่ถูกโจมตีว่าเป็นคอมมิวนิสต์ ดังนั้น ทั้งปรีดีซึ่งเป็นผู้ร่างคำโครงการเศรษฐกิจ และสมาชิกคณะราษฎรคนอื่นๆที่สนับสนุนคำโครงการเศรษฐกิจอันถูกกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ ก็สามารถถูกกระทุ้งความผิดในฐานะผู้เผยแพร่ผู้สนับสนุนส่งเสริมคอมมิวนิสต์ และมีความผิดได้

¹ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 50 วันที่ 2 เมษายน 2476.

นอกจากนี้ ในวันที่ 2 เมษายน นั้นเอง ได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งพาณิชย์ เกี่ยวกับการจดทะเบียนสมาคม ว่า ถ้าหากวัตถุประสงค์ของสมาคมใด น่าจะเป็นภัยอันตรายต่อสันติภาพของประชาชน หรือก่อให้เกิดความไม่สงบ นายทะเบียนจะไม่รับจดทะเบียนสมาคมก็ได้ หรือถ้าจดทะเบียนเป็นสมาคมอยู่แล้ว นายทะเบียนจะชื้อชื่อสมาคมออกเสียจากทะเบียนก็ได้ และยังสามารถแก้ไขกฎหมายลักษณะอาญา เพิ่มโทษผู้ฝ่าฝืนคำสั่ง นายทะเบียนที่ชื้อชื่อสมาคมแล้ว ผู้นั้นยังขึ้นดำเนินการอยู่¹ การแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งพาณิชย์เกี่ยวกับการจดทะเบียนสมาคมครั้งนี้ เป็นผลสืบเนื่องมาจากความล้มเหลวในการออกคำสั่งห้ามข้าราชการและสมาชิกสภาที่ทรงแต่งตั้ง เป็นสมาชิกสมาคมการเมือง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของความพยายามที่จะล้มสมาคมคณะราษฎร ทั้งนี้ มีข้อสังเกตว่า ความพยายามของพระยามโนในการที่จะล้มสมาคมคณะราษฎรนี้ เป็นความพยายามที่สืบเนื่องมาจาก ข้อเสนอให้เลิกสมาคมการเมืองของรัชกาลที่ 7 ตามพระราชหัตถเลขา ที่ 2/128 ลงวันที่ 31 มกราคม 2475 ถึงพระยามโน ซึ่งมีความตอนหนึ่งว่า

คณะกรรมการเมืองจะทำประโยชน์จริงให้แก่ประชาชนได้ ก็เมื่อประชาชนมีความเข้าใจในวิธีการปกครองแบบรัฐธรรมนูญแล้ว ข้าพเจ้าจึงเห็นว่า ในเวลานี้ อย่าให้มีสมาคมการเมืองเลยจะดีกว่า แต่โดยเหตุที่บัดนี้ รัฐบาลโดยอนุญาตให้มีสมาคมคณะราษฎรเสียแล้ว จึงเป็นการยากที่จะกีดกันห้ามหวงมิให้มีคณะกรรมการเมืองขึ้นอีกคณะหนึ่ง หรือหลายคณะใด อย่างดีที่สุด ข้าพเจ้าเห็นว่า สมควรที่จะเลิกสมาคมคณะราษฎรและคณะอื่นที่เกี่ยวข้อง . . .²

หลังจากที่มีพระราชกฤษฎีกาปิดสภา และพระราชบัญญัติคอมมิวนิสต์แล้ว ปรีดีได้ถูกบังคับให้เดินทางออกนอกประเทศ ในวันที่ 12 เมษายน ก่อนออกเดินทาง ปรีดีได้ให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์ยืนยันว่า "ข้าพเจ้าไม่ใช่คอมมิวนิสต์ ข้าพเจ้ายอมรับว่าข้าพเจ้าเป็นเพียงโซเซียลลิสต์ จะเป็นคอมมิวนิสต์ได้อย่างไร เมื่อโครงการของข้าพเจ้านั้น มีทั้งโซเซียลลิสต์ ลิเบอรัล สหกรณ์ รวมผสมอยู่ในโครงการของข้าพเจ้าด้วย"³ ในการรายงานข่าวปรีดีเดินทางออกนอกประเทศครั้งนั้น หนังสือพิมพ์ "หลักเมือง" ซึ่งลงบทความ

¹ร.ท.ท. เสถียร ลายลักษณ์ (รวบรวม) , ประชุมกฎหมายประจำศก ปี 2476 , 46: 7.

²แถลงการณ์เรื่องพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก . . . , หน้า 166.

³สุพจน์ กานกระฤค , ชีวิตและงานของ ดร.ปรีดี พนมยงค์ , หน้า 115.

"ส่งหลวงประคิษฐมูธรรม"¹ ถูกสั่งปิด 7 วัน รัฐบาลพระยามโนฯ ได้ให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์ถึงเหตุผลในการสั่งปิดหนังสือพิมพ์ "หลักเมือง" ว่า เป็นเพราะ "หลักเมือง" แสดงให้เห็นถึงเจตนาว่า นิยมโครงการหลวงประคิษฐมูธรรม เป็นการขัดกับหลักการของรัฐบาลและรัฐมนตรีชุดนี้ ซึ่งเป็นความผิดเข้าลักษณะพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ ซึ่งรัฐบาลได้ประกาศใช้เมื่อต้นเดือนเมษายน²

ปัญหาความยุ่งยากทางการเมืองทั้งหลาย อันเป็นผลมาจากเค้าโครงการเศรษฐกิจ และความขัดแย้งทางการเมือง ยังคงดำเนินต่อไป ในวันที่ 18 มิถุนายน 2476 ได้มีประกาศพระบรมราชโองการ อนุญาตให้ นายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา, นายพันเอก พระยาทรงสุรเดช, นายพันเอก พระยาฤทธิ์อัคเนย์ และ นายพันโท พระประศาสน์พิทยายุทธ ลาออกจากตำแหน่งรัฐมนตรี ซึ่งการลาออกของนายทหารชั้นผู้ใหญ่ทั้ง 4 หรือที่เรียกกันว่า "สี่ทหารเสือ" ในครั้งนี้ ได้มีการวิพากษ์วิจารณ์กันว่า เป็นแผนของพระยามโนฯ กับพวก ที่วางแผนเพื่อให้พระยาพหลลาออกจากตำแหน่งรัฐมนตรีและตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก เพื่อเป็นการกำจัดบุคคลสำคัญในคณะราษฎร³ ภายหลังจากที่ได้บังคับให้ปรีดี ซึ่งเป็นผู้นำที่สำคัญอีกคนหนึ่งของคณะราษฎรเดินทางออกนอกประเทศ แต่คณะราษฎรได้ไหวตัว และทำการยึดอำนาจกลับคืนก่อน ในวันที่ 20 มิถุนายน 2476 โดยการนำของพระยาพหลฯ และหลวงพิบูลฯ ซึ่งคุณจรรยา สืบแสง หนึ่งในผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475

¹"โล่สิ่ง" (นามแฝง), "ส่งหลวงประคิษฐมูธรรม", หลักเมือง วันที่ 14 เมษายน 2476 อ้างถึงใน พรภิรมย์ เอี่ยมธรรม, บทบาททางการเมืองของหนังสือพิมพ์ไทย. . ., หน้า 48.

²10 ธันวาคม, วันที่ 15 เมษายน 2476 (หนังสือพิมพ์ 10 ธันวาคม ฉบับปฐมฤกษ์ ออกวันเดียวกันกับการประกาศใช้รัฐธรรมนูญถาวร 10 ธันวาคม 2475) อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน.

³เรื่องการลาออกของ สี่ทหารเสือ นี้ กูโน ละเอียต พิบูลสงคราม, "ความยุ่งยากของคณะปฏิวัติ 24 มิถุนายน 2475 เป็นผลให้เกิดการปฏิวัติ 20 มิถุนายน 2476 และพระองค์เจ้าวรเชษฐาภรณ์จากนครราชสีมาลงมาเพื่อปราบปรามรัฐบาล", วิทยาสารปริทัศน์, 21: 23 (20 มิถุนายน 2513), หน้า 18-20 และ 50.

ได้กล่าวถึงเหตุผลของการยึกอำนาจของคณะราษฎรในครั้งนี้ว่า

เมื่อคณะราษฎรถูกถอดเขี้ยวถอดเล็บหมดแล้ว เขา [ฝ่ายปฏิปักษ์ต่อคณะราษฎร - ผู้เขียน] ก็เตรียมการที่จะกวาดกลางคณะราษฎรเฉพาะที่โคไปเผาขอมมา ทอพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ และมีรายนามที่โคลงนามกันไว้เป็นหลักฐานในวันที่ไปเผาขอมมาจำนวน 60 คน โดยโคเตรียมประกาศพระบรมราชโองการให้ประหารชีวิตสมาชิกคณะราษฎรจำนวน 60 คนนั้น¹ โดยให้นำไปตัดศีรษะที่ท้องสนามหลวงในวันรุ่งอรุณของวันที่ 24 มิถุนายน 2476 (1 ปี หลังจาก 24 มิถุนายน 2475) แล้วให้เอาศีรษะเสียบประจานไว้ที่ท้องสนามหลวง 7 วัน เพื่อไม่ให้เหยียบยงอย่างทอไป เมื่อผู้ก่อการคณะราษฎรคนหนึ่งทราบเรื่องเสียก่อน² คณะราษฎรจึงทำการยึกอำนาจอีกครั้งหนึ่ง เมื่อ 20 มิถุนายน 2476³

ในการยึกอำนาจครั้งนี้ คณะผู้ยึกอำนาจได้ประกาศแถลงการณ์ว่า

ด้วยคณะรัฐมนตรีที่บริหารราชการแผ่นดิน ณ บัดนี้ ไม่ถูกต้องครบถ้วนตามรัฐธรรมนูญ โดยเริ่มตนปึกสภาพุแทนราษฎร และคงใช้รัฐธรรมนูญ คณะทหารบก ทหารเรือ จึงได้ดำเนินการเพื่อให้มีการเปิดสภาผู้แทนราษฎรดำเนินการตามรัฐธรรมนูญ⁴

¹รายชื่อคณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ที่ได้เข้าเผ่าหูลเกล้าถวายดอกไม้ธูปเทียนขอพระราชทานขมาโทษนี้ ภูใน ไพโรจน์ ชัยนาม, รัฐธรรมนูญ บทกฎหมายและเอกสารสำคัญ. . ., 2:33-36 หรือใน ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 49 วันที่ 11 ธันวาคม 2475.

²จากการสัมภาษณ์คุณจรรยา สืบแสง เมื่อวันที่ 23 สิงหาคม 2525 คุณจรรยา ได้เล่าว่า "ประกาศพระบรมราชโองการนี้ คุณจิกตะเสน บัญจะ ไปรู้เข้า เพราะว่าคนที่เขียนเขาเขียนลายมือให้สวย เขาเรียกว่า อาลักษณ์ เป็นขุนอะไรไม่ทราบจำไม่ได้ เป็นคนธรรมดาธรรมดา เป็นมหาบวชมาแล้ว มีความรู้ชั้นมหา แยกไปอ่านที่ให้เขียนนี้ ไปเจอชื่อคุณจิกตะเสน บัญจะ คุณจิกตะเสนทำงานร่วมกันในกองเดียวกับท่านขุนนี้ ท่านขุนว่า เอ๊ะ ทำไมเขามาตัดหัวคุณ แกก็อ่านพระราชโองการ ถึงได้รู้" สัมภาษณ์ จรรยา สืบแสง, ผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง, 23 สิงหาคม 2525.

³จรรยา สืบแสง, "ทำไมเราจึงยังไม่มีระบอบประชาธิปไตยที่สมบูรณ์", ปรากฏในในงาน "กึ่งศตวรรษประชาธิปไตย" ณ หอประชุม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, หน้า 3-4.

⁴ประเสริฐ ปัทมะสุคนธ์, รัฐสภาไทยในรอบสี่สิบสองปี. . ., หน้า 68.

ในวันที่ 21 มิถุนายน ได้มีพระราชกฤษฎีกาเปิดประชุมวิสามัญแห่งสภาผู้แทน-
ราษฎร และสภาได้ประชุมกันในวันรุ่งขึ้น คือวันที่ 22 มิถุนายน สมาชิกได้ลงมติเห็นชอบ
ให้พระยาพหลาเป็นนายกรัฐมนตรี และลงมติให้ความไว้วางใจแก่นายกรัฐมนตรีเป็นเอก-
ฉันท์¹ พระยาพหลา นายกรัฐมนตรีได้แถลงนโยบายต่อสภาผู้แทนราษฎร เมื่อวันที่ 26
มิถุนายน มีความตอนหนึ่งว่า "รัฐบาลจะได้อภิบาลความสงบเรียบร้อย ให้ประชาชนไว้วาง
ใจซึ่งกันและกัน และร่วมสามัคคีกัน เพราะฉะนั้นรัฐบาลจะกำจัดลัทธิคอมมิวนิสต์โดยเคร่ง
ครัด"² และพระยาพหลาได้ขอรื้อหนังสือพิมพ์ไม่ให้หนังสือพิมพ์หรือหนังสืออื่น เรื่อง เค้าโครงการ-
การเศรษฐกิจ และ พระบรมราชวินิจฉัย ขึ้นมาอีก พระยาพหลาได้กล่าวว่า "ข้าพเจ้า
ขอย้ำอีกครั้งหนึ่งว่า เมื่อรัฐบาลไม่ปรารถนาจะให้แตะต้องเรื่องเค้าโครงการเศรษฐกิจ
ของหลวงประดิษฐา และพระบรมราชวินิจฉัยเรื่องเค้าโครงการนั้นแล้ว เราช่วยกันปล่อย
ให้ล้มเลิกเพื่อเห็นแก่ความสงบสุขของบ้านเมือง"³ ซึ่งหนังสือพิมพ์ก็ให้ความร่วมมือ
เป็นอย่างดี หลังจากนั้น พระยาพหลาได้ติดต่อกับปรีดี เพื่อให้เดินทางกลับสยาม ซึ่งได้
รับคำตอบจากปรีดีว่า ยินดีจะกลับประเทศสยาม แต่ขอให้รัฐบาลนำความกราบบังคมทูล
พระกรุณา เสียก่อน พระยาพหลา จึงได้นำความขึ้นกราบบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระ
ปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงย่ำว่า ทรงยินยอมให้เรียกกลับมาได้ หากว่ารัฐบาลจะไม่รื้อขึ้น
โครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐาขึ้นมาใหม่อีก⁴ และได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
แต่งตั้งให้ปรีดี เป็นรัฐมนตรี ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2476 ปรีดี จึงได้เดินทางกลับสู่
สยาม และรัฐบาลได้ออกแถลงการณ์ฉบับหนึ่งเกี่ยวกับการเชิญปรีดีกลับเข้ามาช่วยบริหาร
ราชการ ความตอนหนึ่งว่า

¹รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ปี 2476 สมัยที่ 1 ครั้งที่ 1, หน้า 5.

²รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ปี 2476 สมัยที่ 1 ครั้งที่ 3, หน้า 53.

³ศรีกรุง, วันที่ 27 มิถุนายน 2476 อ้างถึงใน พรภิรมย์ เอี่ยมธรรม, บทบาท
ทางการเมืองของหนังสือพิมพ์ไทย. . ., หน้า 83.

⁴สำนักงานเลขาธิการคณะรัฐมนตรี รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ที่ 33
พระราชกระแสรับสั่งในเรื่องเค้าโครงการเศรษฐกิจ. อ้างถึงใน ม.ล.วัลย์วิภา จรุงกูโรจน์,
การศึกษาเชิงวิเคราะห์ที่แนวพระราชดำริทางการเมือง. . ., หน้า 158.

ตามที่หลวงประดิษฐมนูธรรมรับรองว่า พร้อมทั้งจะร่วมมือกับรัฐบาลในอันที่จะดำเนินการ ตามหลักนโยบายซึ่งรัฐบาลวางไว้แล้วในการปกครอง กล่าวคือ

1. รักษาผลประโยชน์ของประชาชนทุกชั้นทุกเหล่า และสมานประโยชน์นั้นให้กลมกลืน โดยชนทุกชั้นทุกเหล่าช่วยกันบำรุงเศรษฐกิจของประเทศชาติ
2. ให้ที่ดินของประเทศที่ยังว่างเปล่าอยู่มาก เป็นประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ยิ่งขึ้น
3. ให้ราษฎรมีช่องทางประกอบการเลี้ยงชีพโดยครบถ้วนหน้า
4. ให้คนไทยเลือกใส่ในทางอุตสาหกรรม โดยรัฐบาลให้ความสะดวก ช่วยการฝึกฝน การร่วมมือและการควบคุมเท่าที่จำเป็น เพื่อผู้ประกอบการนั้นๆ ใ้ได้รับผลเต็มที่ ที่ตนควรได้ และมีลู่ทางผ่อนความหนักของหนี้สินที่มีอยู่ให้เบาส่งลง
5. ให้สินค้าขาออกของประเทศมีมากอย่างและมีปริมาณมากยิ่งขึ้น
6. ให้ฐานะการเป็นอยู่ของคนไทยเขยิบดีขึ้นเป็นขั้นๆ คำนึงไปอนึ่ง ในการที่จะดำเนินการไปสู่จุดหมายข้างต้นนั้น รัฐบาลจะไม่ใช้วิธีใหม่ๆ ที่จะบังคับซื้อที่ดินและบังคับจ้างแรงงาน ดังนั้น จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้หลวงประดิษฐมนูธรรมกลับมาบริหารราชการ เป็นรัฐมนตรีสืบไป¹

รัฐบาลได้ออกแถลงการณ์ฉบับนี้ เพื่อชี้แจงว่า ปรีดีซึ่งจะเดินทางกลับมาร่วมรัฐบาล อีกครั้งนี้ รับรองว่าจะดำเนินการตามหลักนโยบายที่รัฐบาลวางไว้ และรัฐบาล "จะไม่ใช้วิธีการใหม่ๆ ที่จะบังคับซื้อที่ดินและบังคับจ้างแรงงาน" นั่นคือ รัฐบาลจะไม่ดำเนินการตามเค้าโครงการเศรษฐกิจ ของปรีดี ซึ่งถูกโจมตีว่าเป็นคอมมิวนิสต์ และปรีดีก็ได้รับรองว่าจะดำเนินการตามหลักนโยบายของรัฐบาล

เมื่อมีข่าวว่ารัฐบาลจะเชิญปรีดีกลับมาบริหารราชการ ก็มีการเคลื่อนไหวต่อต้านอีกครั้งหนึ่ง นั่นคือ กบฏบวรเดช ซึ่งมีพระองค์เจ้าบวรเดชเป็นหัวหน้า เกิดขึ้นในวันที่ 11 ตุลาคม 2476 โดยทหารฝ่ายหัวเมืองเคลื่อนพลเข้าสู่พระนคร และในวันที่ 12 ตุลาคม พระยาศรีสิทธิสงคราม ให้นำจดหมายมายื่นต่อรัฐบาล ใจความว่า

คณะรัฐมนตรีนี้ ปล่อยให้คนลบลู่คู่มิ้นพระบรมเดชานุภาพ และเอาหลวงประดิษฐมนูธรรม กลับเข้ามาเพื่อดำเนินการแบบคอมมิวนิสต์ต่อไป จึงขอ

¹ สุพจน์ คำนะตระกูล, ชีวิตและงานของ ดร.ปรีดี พนมยงค์, หน้า 125-126.

ให้ทราบถวายบังคมลาออกจากตำแหน่งภายใน 1 ชั่วโมง ถ้ามิฉะนั้นจะ
ใช้กำลังบังคับ และจะเข้ายึดการปกครองชั่วคราว จนกว่าจะไต่ทรง
พระกรุณาไปรื้อเกล้าๆ ทั้งคณะรัฐมนตรีชั้นใหม่ ซึ่งจะไม่มีนายทหาร
ประจำการเขาเกี่ยวของควย¹

ในวันที่ 12 ตุลาคม นั้นเอง รัฐบาลได้ออกคำแถลงการณ์ฉบับที่ 3 ซึ่งแจ้งว่า

ผู้ยุงได้อ้างว่า การที่รัฐบาลเรียกหลวงประดิษฐมนูธรรมกลับ จะเป็น
ช่องทางให้หลวงประดิษฐมนูธรรมดำเนินการแบบคอมมิวนิสต์ ขอให้รัฐบาล
ขอปฏิเสธเถิดข้าควา หลวงประดิษฐมนูธรรมมิได้มีเจตนาเลยที่ดำเนินการ
แบบคอมมิวนิสต์ และผู้ที่อยู่ในคณะรัฐบาลนี้ จะไม่มีใครงอมให้ผู้ใด
ดำเนินการแบบคอมมิวนิสต์เลยเป็นอันขาด รัฐบาลได้ประกาศนโยบาย
แล้วอย่างไร ก็ดำเนินการตามที่ได้ประกาศ ส่วนหลวงประดิษฐมนู-
ธรรม ได้รับรองว่าจะร่วมมือกับรัฐบาลนี้ตามนโยบายที่ได้ประกาศแล้ว
หลวงประดิษฐมนูธรรมก็มั่นคงถือถ้อยคำ ฉะนั้น ขอให้ของผูกรอกการจลาจล
ซึ่งที่กล่าวข้างต้นนั้น จึงไม่เป็นความจริง และเป็นข้อที่พลอยอ้างเพื่อถือ
เหตุเท่านั้น และทางสืบสวนของรัฐบาลได้ความแน่ชัดว่า แผนการ
จลาจลอันนี้ได้เตรียมมาเป็นเวลานานก่อนที่รัฐบาลจะโคกตกลงเรียก
หลวงประดิษฐมนูธรรมกลับ²

ในวันที่ 13 ตุลาคม พระองค์เจ้าวรเชษฐ ได้มีจดหมายถึงรัฐบาล ขอให้ดำเนินการ
ตามข้อเสนอ 6 ประการ ทางฝ่ายรัฐบาลได้ออกแถลงการณ์ซึ่งแจ้ง และตอบโต้ขอ
เสนอ 6 ประการของพระองค์เจ้าวรเชษฐ ในวันที่ 15 ตุลาคม³

¹รวบรวมคำแถลงการณ์และประกาศต่างๆซึ่งรัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้า
อยู่หัวได้ประกาศแก่ข้าราชการฝ่ายทหาร, พลเรือน และราษฎรทั่วไป เริ่มตั้งแต่ 12
ตุลาคม 2476 (พระนคร. โรงพิมพ์ศรีกรุง, 2476), หน้า 12.

²เรื่องเดียวกัน, หน้า 3.

³เรื่องเดียวกัน, หน้า 19-21. (คำแถลงการณ์ฉบับที่ 20) นอกจากนั้น
ความเห็นและทัศนะต่อข้อเสนอทั้ง 6 ข้อนี้ คุ้ได้จาก ละเอียก พิบูลสงคราม, "ความยุ่ง-
ยากของคณะปฏิวัติ 24 มิถุนายน 2475. . .", หน้า 20 และ 50, นิตย พิบูลสงคราม,
"คำขาดของพระองค์เจ้าวรเชษฐ", วิทยาสารปริทัศน์, 21:23 (20 มิถุนายน 2513),
หน้า 23-25, ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 14 ตุลาคม: คณะราษฎรกับกบฏวรเชษฐ และ สุพจน์
ค่านตระกูล, ชำแหละ คร.ชัยอนันต์ สมุทวณิช (กรุงเทพฯ. สันติธรรม, 2517).

จะเห็นได้ว่า เค้าโครงการเศรษฐกิจ ของปรีดี ได้ถูกหยิบยกขึ้นมาเป็น ประเด็นหรือเหตุผลหนึ่ง ของการก่อการกบฏ ซึ่งฝ่ายกบฏอ้างว่า

ข้อสำคัญที่ทำให้เกิดแตกร้าวอย่างใหญ่หลวง จนเป็นเหตุของเลือดและต้อง เสียชีวิตทชนชาติเดียวกันคราวที่แล้วมานี้ เนื่องด้วยหลวงประดิษฐมนู- ธรรมกลับคืนแดนสยาม ซึ่งมีเสียงลือกันว่า จะได้เป็นนายกรัฐมนตรี บาง คนก็ว่า จะได้เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ฯลฯ เหล่านี้ ปวง- ชน ต่างก็หวาดกลัวเกรงว่า จะบังเกิดลัทธิคอมมิวนิสต์ยิ่งขึ้น ความพรั่นกลัวซึ่ง กำลังระอุมาแคว้นเป็นเวลานาน เลยเกิดระเบิดขึ้นในที่สุด กวดยความ หมายถึงจะปราบคอมมิวนิสต์นั่นเอง¹

การสู้รบระหว่างฝ่ายกบฏกับฝ่ายรัฐบาล ดำเนินไปเป็นเวลาหลายวัน ในที่สุด ฝ่ายกบฏได้พ่ายแพ้แก่ฝ่ายรัฐบาล ในวันที่ 24 ตุลาคม 2476² ต่อมาอีก 4 วัน คือวันที่ 28 ตุลาคม สภาได้ลงมติเป็นเอกฉันท์ให้ความไว้วางใจแก่ปรีดี ซึ่งได้รับแต่งตั้งเป็นรัฐ- มंत्री และในการประชุมสภาครั้งนี้ ปรีดีได้ชี้แจงว่า คำกล่าวหาต่างๆที่มีผู้กล่าวหาว่านั้นไม่ เป็นความจริง ทั้งยังได้กล่าวปฏิญญาว่า "จะไม่ดำเนินวิธีแบบคอมมิวนิสต์เป็นอันขาด"³

ต่อมา เมื่อพระยาพหลาได้รับแต่งตั้งเป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง ภายหลัง การเลือกตั้ง 15 พฤศจิกายน 2476 รัฐบาลพระยาพหลาได้ตั้งคณะกรรมการวิสามัญขึ้น คณะหนึ่ง เพื่อพิจารณาว่าปรีดีเป็นคอมมิวนิสต์หรือไม่ ตามมติที่ นายพิท ฒ สงขลา ส.ส. จังหวัดอุตรดิตถ์ ได้เสนอขึ้น คณะกรรมการนี้ประกอบด้วย หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ, พระยานลราชสุวัจน์, พระยาศรีสังกร, เซอร์โรเบิร์ต ฮอแลนด์ และ มองซิเออร์ กียอง⁴ ได้ดำเนินการประชุมพิจารณาและสอบถามความคิดเห็นของปรีดี ในที่สุด คณะ กรรมการได้ลงมติเป็นเอกฉันท์ว่า ปรีดี ไม่มีมลทินเป็นคอมมิวนิสต์ดังที่ถูกกล่าวหา คณะ กรรมการได้เสนอผลการพิจารณาให้สภาผู้แทนราษฎร ซึ่งสภาได้ลงมติเห็นชอบกับความ

¹ ใจหมายของ ร.อ. ชุนเริงรณชัย- ท่วน โภมารทัต ถึงพระยาพหลา นายกรัฐ- มंत्री เรื่อง แถลงเหตุแห่งความแตกร้าวสามัคคีของชาติ ลงวันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2476 ใน ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 14 ตุลาคม: คณะราษฎรกับกบฏวรวรรณ, หน้า 28-30.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 18-19.

³ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ปี 2476 สมัยที่ 1 ครั้งที่ 22, หน้า 631.

⁴ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ปี 2476 สมัยที่ 1 ครั้งที่ 2, หน้า 59.

เห็นของคณะกรรมการมาธิการ เมื่อวันที่ 10 มีนาคม 2476 และในการประชุมครั้งนี้ ปรีดี ได้ให้สัตย์ปฏิญาณอีกครั้งหนึ่งว่า "ข้าพเจ้าขอปฏิญาณให้สัตย์อีกครั้งหนึ่งว่า ความคิดเห็นของข้าพเจ้านั้น ไม่ได้มีไปในทางคอมมิวนิสต์เลย แม้แต่ในเรื่องโครงการเศรษฐกิจที่ได้พูดกันเมื่อครั้งก็ตาม. . ." ¹ ที่ประชุมต่างแสดงความยินดีที่ปรีดีพ้นมลทินจากข้อหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์

นับตั้งแต่การเสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจในเดือนมีนาคม 2475 จนถึงวันที่สภาลงมติเห็นชอบกับคณะกรรมการว่า ปรีดีไม่มีมลทินเป็นคอมมิวนิสต์ กังที่ถูกล่าวหา เมื่อวันที่ 10 มีนาคม 2476 เป็นเวลา 1 ปีนี้ ได้เกิดปัญหาทางการเมืองอันเนื่องมาจากเค้าโครงการเศรษฐกิจหลายประการ และประกอบกับการที่รัชกาลที่ 7 ได้ทรงขอร้องให้รัฐบาลลงความเห็นโครงการเศรษฐกิจแบบ Socialist อย่างแรง ก่อนหน้าที่พระองค์จะทรงสละราชสมบัติ² และรัฐบาลได้ยินยอมตามพระราชประสงค์ ทำให้ไม่มีผู้ใดกล้ากล่าวถึง หรือหยิบยกเค้าโครงการเศรษฐกิจ มาพิจารณาในทางปฏิบัติอีก โดยเฉพาะเมื่อเกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างคณะราษฎรกับรัชกาลที่ 7 อันนำไปสู่การสละราชสมบัติของพระองค์ แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงและการดำเนินการต่างๆ ของรัฐบาลจึงเป็นไปในทางค่อยเป็นค่อยไปมากขึ้น และตลอดช่วงเวลา คณะราษฎรบริหารประเทศต่อมา แม้กระทั่งช่วงที่ปรีดีเป็นนายกรัฐมนตรี เค้าโครงการเศรษฐกิจก็ไม่ได้มีการนำมาปฏิบัติ เค้าโครงการเศรษฐกิจ จึงเป็นเพียงประวัติศาสตร์ความคิด ของความพยายามที่จะดำเนินการทางเศรษฐกิจ ภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองในทัศนะของปรีดี ซึ่งเค้าโครงการนี้ แม้ว่าจะไม่ได้รับการนำไปปฏิบัติ แต่ก็ถือได้ว่าเป็นแผนพัฒนาเศรษฐกิจที่ได้มีการเสนอขึ้นเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ไทย.

¹ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ปี 2476 สามัญ สมัยที่ 2 ครั้งที่ 24.

² แถลงการณ์เรื่องพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก. . ., หน้า